

ТЕРЕНЬ
МАСЕНКО

ИТ Масенко

ТЕРЕНЬ МАСЕНКО

ПОЕЗІЇ

Київ
«Радянський
письменник»
1983

У2
М31

Книга избраных стихотворений и поэм известного украинского поэта Тереня Масенко состоит из лучших его произведений, написанных за сорок творческих лет. Особо выделяются фрагменты из романа в стихах «Степь» и поэмы «Мария Ульянова», посвященной матери Ленина.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*М. П. Бажан, О. Б. Засенко,
С. А. Крижанівський, М. Л. Нагнибіда,
Л. М. Новиченко, Б. І. Олійник,
Б. П. Степанюк*

Упорядкування

Л. Т. Масенко та О. Я. Ющенка

Вступна стаття та примітки

Олексі Ющенка

Рецензент

С. А. Крижанівський

М 4702590200-115
М223(04)-83 77. 83

ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ТЕРЕНЯ МАСЕНКА

Відомий поет, автор понад тридцяти книжок лірики і поем, Терень Масенко завершив свій творчий шлях «Романом пам'яті». У цьому прозово-поетичному творі, своєрідній літописній оповіді, сконцентровані людські долі, радощі й тривоги пережитого, сонячне нахнення в такому органічному злитті, що їх сприймаєш як хорал, проспіваний нашому багатогранному життю. Весняний настрій передано внутрішнім станом душі, її хвилюванням, розумінням навколишнього — побаченого і відчутого. Весняний настрій навіть не в описі самої весни. Він у повсякденній красі, скрізь:

В гарячій шумі річки Збруча,
У плесах чистого Дівця
Мені бринить душа співуча
Мого дитинства — Інгульця.

(«Рось»)

Про автора можна сказати: співець радості буття. Але то було б неповним визначенням творчого кредо. В його ліриці викристалізувана життєва мудрість, афористичність.

У своїй лебедишій пісні («Роман пам'яті» побачив світ за два місяці після смерті поета) проза і поезія

в єдиній гармонії — вірші перемежуються з ритмічною прозою. В передмові до цього твору Павло Загребельний зазначає: «Роман пам'яті» — історія захоплень зачарованої душі поета. В цій зачарованості життям, людьми, любов'ю, степом, травами, зорями, добрими тваринами, деревами і вічністю слугує в книжці Тереня Масенка все, нею тут усе пронизане, все дихає, живе й оновлюється щоразу, мов вимитий теплими й чистими дощами світ. І дощові ночі в підкиївській Віті-Поштовій, і білий кінь з степового дитинства, і харківські сусіди по мешканню на Каплунівській, з-поміж яких найперший Тичина, і незабутня дівчина Наталя з-над грузинського теплого моря, гілка барбарису з синьою Білорусі — не можна без хвилювання читати ці світлі, прекрасні історії, виписані якимсь несподіваним і несподіваним стилем, мовби виспівані, бо тут авторові часто бракує вислову звичайного, і він тоді переходить на поезію, розмаїтить роман власними віршами...»

Можна умовно визначити основну тему творчості Тереня Масенка — це рідна земля, Таврійський степ, який зачарував майбутнього поета на світанку його життя.

Терентій Германович Масенко народився 10 листопада 1903 року в селі Глодоси на Херсонщині (тепер Новоукраїнського району Кіровоградської області). Селянська бідна родина була дружна, жила, переборюючи всякі нестатки. Його «університети» почалися з церковноприходської школи, потім — сільська «міністерська», пізніше — Єлисаветградський педагогічний технікум, якому передувала Глодоська гімназія. Ще пізніше майбутній поет вчиться на робітфаці при Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті. Три роки навчався в Харківському ІНО (так називався тоді університет), далі переходить на факуль-

тет журналістики Комуністичного університету імені Артема в тодішній столиці України — Харкові, який закінчив у 1930 році.

З біографічної довідки відомо, що перший вірш «Марш робітфаківців» надруковано в журналі «Студент революції» за 1924 рік. Підписаний вірш був прибралим іменем — Терень. Це ім'я звучить і в його автобіографічному вірші «Мати»:

Мене сповіла мати на стерні,
І під копою в спеку годувала,
І, знавши терни у житті одні,
Терновим іменем мене назвала.

Із вірша «Родословна» (1955) дізнаємося, що прадід його був кріпаком, якому довелося прослужити у солдатах двадцять літ і накласти головою на Малаховім кургані. Дідові Карпу не вдалося допливти до берега — і лишився він на глибині Цусіми. Важка випала хліборобська доля батькові — йому довелося боронити царя під Перемишлем. Такою була доля мільйонів: селянська родословна справді «із століть жорстоких вироста».

Але є і радісний акорд в тій родословній:

Тільки брат мій дорогий, найстарший,
У Червоній Армії гармаш,
Вийшов з воєн, в битвах не упавши,
З військом Фрунзе перейшов Сиваш!

Поет знаходить потрібне узагальнення — справді поетичне, філософське: «у народі — все людське безсмертя, щастя й долі шлях живий лежить», тому-то ліричний герой, беручи за приклад життя воїна-переможця, живе і працює в ім'я своєї Вітчизни, волю якій вибороли народи. Живе й працює, визначивши досить чітко спрямування своєї творчості:

Книга часу — це щастя й трагедія,
Пам'ять друзів — як чистий ромен,

Мого серця енциклопедія
Із любові і рідних імен.
(«Степ», книга II)

Після праці в газеті «Червоний кордон», журналі «Молодняк» (1927—1930) та в інших редакціях він переходить на творчу роботу. В роки Великої Вітчизняної війни через хворобу був евакуйований на Поволжя, згодом працював на радіостанції імені Т. Г. Шевченка в Саратові.

З великою шаною згадує поет своїх близьких друзів, романтиків за вдачею, тих, кого кликали вітри мандрів. Серед них — Микола Трублаїні, співець суворих країв — острова Врангеля, Іркутська тощо. Масенко сам любив мандри — близькі й далекі: бував у республіках Середньої Азії, на Гуцульщині, а найчастіше відвідував Білорусію. Особиста дружба з Янкою Купалою, Якубом Коласом вилилась віршами про «синьооку сестру України» та поетичними оповідями-нарисами про патріархів білоруської поезії. За його ініціативою вийшла збірка Япки Купали у перекладі українською мовою в 1937 році.

Про дружню приязнь свідчать теплі листи Купали й Коласа, адресовані Терепю Масенку, адже його переклади схвалили обидва білоруські поети і висловили своє задоволення при зустрічах з ним та ще й листовно. З цього погляду характерний лист Якуба Коласа від 24 квітня 1947 року: «Дорогий друже! Вчора отримав знову листа від Вас із Вашим перекладом розділу «Рибалчиної хати». На мій погляд, переклад зроблено дуже добре. І особливо добре вийшла у Вас пісня Марини своєму маленькому синові. Мені здається, що український читач прочитає її з приємністю. Бажаю Вам подальших успіхів...»

Справжня дружба дала добрі плоди — вірші оригінальні, низку перекладів, а також дорогу епістолярну

спадщину, без якої немислима серйозна праця тих, хто досліджує творчі зв'язки письменників братніх республік.

Терень Масепко виростав разом з своєю країною, народом. Це відбилось в числених віршах, картинах, піснях. Його вабить романтика будівництва. Тут доречно згадати такий вірш, як «Держпром» про велетеня-будову в Харкові. Поета хвилює тема першої п'ятирічки. Міжнародні події закликають до написання патріотичних віршів про Іспанію.

Мотивами дружби народів проійнята вся творчість поета. Ще 1933 року виходить його книжка «Наша Азія». В ній відчутний гарячий подих Каракумів, ваблять картини природи — Аральське море, Бухара, підмічено те нове, що владно заявило про себе в республіках Середньої Азії.

Поетову увагу завжди привертали люди праці. У книжці ліропоем «Бетоняр Марусин» (1932) знаходимо живі риси будівників того часу.

Поезії Тереня Масенка про сучасника тридцятих років близькі за своїм звучанням із творами П. Дорошка («Декади зросту»), І. Гончаренка («На ристуванні») тощо, і позначені тими ж вадами: схематизмом, елементами скоропису, довільним поводженням з поетичною формою. З роками автори позбудуться цих вад, вірші їх наповняться поетичною силою, динамічністю, вибагливістю форми.

Мандрівки поета, знайомство його з республіками Середньої Азії, Грузією, Білорусією впливають в співучі поетичні строфи, збагачують його тематику, допомагають досягнути мудрість братніх народів. Та в які б краї не занесла муза залюбленого в південні степи України, рідну Херсонщину автора, йому завжди в пам'ятку скромна степова річка свого дитинства. Від «Степової міді» — книжки-первістки, що

побачила світ у 1927 році, і до останніх книг будуть писатися вірші і про Козакову Балку, і про Глодоси, про жниць і вишивальниць, сівачів і садівників... Будуть «Цвіт землі» (1948), «Як пахне земля» (1958), «Житні колоски» (1962) і «Чебрець» (1965).

У цих книжках, мов коштовні перли, розсіпані хвилюючі образи, які засвідчили безмежну поетову любов до рідної землі, до матері, що вивела сина на велелюдну життєву дорогу. У вірші «Пам'яті матері» (1932) читаємо:

Іще й тепер у снах приходиш ти,
В старій намітці, латаній і чорній...

Стара Херсонщина привидиться мені,
Село Глодоси, обрії ті самі.
Мов знову руку раниш на стерні
Під голубими тими небесами.

У спогадах — чисте перше кохання і степова волошка, вплетена в косу... І знову виринає образ матері: «Тихо проходить в херсонських степах мати моя українка».

Поетичним злетом Тереня Масенка став роман у віршах «Степ», уперше видрукуваний у харківському «Літературному журналі» (окремим виданням вийшов 1938 року). «Степ» водночас є значним досягненням української радянської поезії. Постає українське село перед Великим Жовтнем; широка панорама подій імперіалістичної та громадянської війни виписана вправною рукою майстра. Герой цього твору Тодось Орленко постає у своїй цілності, художній довершеності. Дитинство і повноліття, становлення характеру героя, гострота подій того часу знайшли гідне відображення в творі. Читача ваблять напружений сюжет, правдивість показу класової боротьби на селі, гостре викриття ворогів українського народу — буржуазних націоналістів, а також окупантів, їх звіряче нутро. Коли

читаєш роман, то здається — чуєш широченний шум степу, плин безконечної пшеничної хвилі, яка вражає тебе могутністю, відчуваєш силу землі і силу народу, що перемагає у своїй нелегкій боротьбі. Ця книга була написана до двадцятої річниці Жовтня як подарунок великому святу. Через двадцять літ Терень Масенко повернувся до свого роману, продовжив його. Степ, що для нього був колыскою, натхненням, ожив знову у поетичних строфах, буйною хвилею покотилась його краса, «Степ» не лише сповнений любов'ю до рідної природи, — в ньому глибоке патріотичне почуття до всієї країни, яка починається для поета з степових Глодосів.

Пісня — пристрасна і широка — знову полинула, переросла в мову тих людей-степовиків, що виборювали свою долю та перемогу в Жовтневих грозах. Глибоко відтворюється життя народу, його представників — трудової інтелігенції, працівників культури, літератури. В романі постає образ Володимира Ілліча Лєніна, присутні своїм духом Анрі Барбюс і Маяковський. Оспівано тут і цілу плеяду славетних — Тичину, Рильського, Остапа Вишню, Петра Панча. І хоч вони не «степовики», як Микола Куліш, для котрого Таврійський степ також був рідний, та всі вони близькі серцю поета — плугатарі літературної ниви...

З великим пієтетом до майстрів українського театру виписані картини степової перлини «Хутора Надії», де ніби витає завжди дух чарівників сцени — Кропивницького, Карпенка-Карого, Садовського, Саксаганського, Заньковецької. Поет розуміє і високо поціновує їхню самовіддану працю для свого народу, для представників багатьох народів, що бачили гру безсмертних корифеїв.

Велика поетична форма була підвладною поетові. Він написав ряд поем: «Никодим Тополя», «Поема

братерства», «Береза і тополя», «Київська поема» («Рідна вулиця»), «У радгоспі «Пам'ять комунарів», «Юліус Фучик», «Катерина», «Побратими». Серед них посідає чільне місце зворушлива «Марія Ульянова» — поема про трагічні епізоди з життя сім'ї Ульянових, зокрема про страту сина Олександра, гостро пережиту всіма і насамперед матір'ю. Образ матері переростає в образ незламної Росії, яка дає патхення синам до боротьби.

П'ятій розділ поеми переносить читача до Києва, на вулицю Лабораторну, де в маленьких двох кімнатах жила мати з двома дочками та сином.

В ту пору крізь заслону чорну
На Київ, на Лабораторну,
Листи ішли з усіх кінців...

Приходили листи і від Володимира Ульянова...

Терень Масенко вільно почуває себе в ліриці і в епосі. Вірш-роздум, пісня, поема, балада, ода, навіть епіграма — все є в творчому поетичному арсеналі поета. Не дуряється він і такої канонічної форми вірша, як сонет. Окремі з них можуть бути взірцем вишуканості й досконалості класичної форми, як, наприклад, сонет про село Глодоси «Гроза війни палила, а не стерла».

Не можна не звернути уваги, як автор веде «заспів», які знайдено багаті та звучні рими — жодної дієслівної, як органічно виходить думка першого катрена в другий і як проходить розв'язка, отой сонетний «виспів»! Форма вірша цілком підкорена думці, вивершена афористично: «Бо сіячі — то цевмирующий рід!»

Тереню Масенку належить одне з провідних місць у створенні української радянської пісні. З хвилюванням поет пригадував свою першу спробу написати пісню. Це був «Марш робітфаківців», покладений на

музику самодіяльним композитором, з яким вийшла молодь на Першотравневу демонстрацію в Кам'янці-Подільському 1924 року... Та найбільшого успіху в створенні пісенного жанру Терень Масенко сягнув у післявоєнні роки. Ясна річ, були серед пісень і позначені в якійсь мірі стилізацією, але були і повнозвучні пісні про сучасників — героїв праці та героїв війни, були романси. Успіхом цим треба завдячувати творчій співдружності поета з композиторами.

Ось як згадує народний артист СРСР Платон Майборода: «Коли йдеться про співдружність поета і композитора, я не можу не згадати про свого хорошого друга Тереня Масенка. Я не помилюся, коли скажу, що він один із тих поетів, які стали піонерами у створенні і ствердженні української радянської масової пісні. Поезія Тереня Масенка привертає увагу багатьох українських композиторів.

Пісенність і ліричність у поєднанні з гарячим відчуттям пульсу життя, що характерно взагалі для творчості поета, очевидно, і спричинилася до того, що серед могутнього хору наших поетів дзвінко і переконливо лунає голос пісняря Тереня Масенка. Я не мислю і своєї скромної творчої біографії без поета Тереня Масенка, бо добру половину пісень написав саме на його слова.

Перша наша пісня — «Пісня про Дніпро». Мене тоді ще привабили ентузіазм і відданість справі — риси, характерні для поета в його практичній роботі».

Багатьом пісням судилося довголіття. Серед них згадана «Пісня про Дніпро», і хвилююча, переповнена почуттями, з якоюсь вражаючою силою смутку «Любов моя», і піднесено-бадьора «Слався, мирний труд». І пісня про безсмертя Лялі Убийвовк. А ще ж «Пісня про Київ» і «Дніпровські хвилі». Все це написано разом з Платоном Майбородою.

Слова пісень Масенка — дохідливі, щирі. Кожна з них відмінна своєю ритмікою, темою і композицією. Вірші інтимного характеру стали в поєднанні з музикою відомими, хвилюючими романсами, як ось «З тобою я»:

З тобою часто, зоре вірна,
В минулі дні, весняні дні,
Ходили ми в поля вечірні,
Де гостро пахли полині.

До цих слів музику написав Микола Дремлюга, і часто звучить вона в багатьох концертах. Запальна, динамічна та радісна «Йде весна над нивами» написана з Аркадієм Філіпенком.

Пісні Тереня Масенка — вагомий вклад у нашу пісенну культуру. Частина їх — більше тридцяти — ввійшла до збірки «Хвилі дніпровські», виданої «Музичною Україною» ще 1967 року. Багато з них публікувались у різних журналах, газетах, пісенниках. До текстів поета зверталися композитори Л. Ревуцький, Г. Майборода, С. Жданов, А. Лазаренко та ін.

Терень Масенко був активним співцем життя, посправжньому його вивчав, не цурався ближчих і далеких мандрів. Десятки поем, збірок віршів, пісень поета дихають реальністю, наснажують читача, будять роздуми, дають естетичну насолоду.

Хочеться наголосити на громадській активності поета. За популяризацію творів Мішші Сеспеля його нагороджено Почесною Грамотою Президії Верховної Ради Чуваської АРСР, а за переклади поезій Янки Купали та Якуба Коласа удостоєний Почесної Грамоти Президії Верховної Ради БРСР.

Остання книжка поезій, що вийшла за життя автора, «Багряні жоржини» (1969), може, найхарактер-

ніша для нього. Саме в ній зримо бачаться довгі гони степу, весь осяяний дружбою шлях, який пройшов співець. На тому шляху ліричний герой — учасник буремних подій — зустрічається з багатьма товаришами по перу. Наче виходить назустріч читачу Янка Купала — щирий друг і вчитель Масенка. І син Казахстану Сабіт Муканов. А в Голосівка вже просить завітати незабутній Максим Рильський. Бачиться, як батальйон імені Шевченка іде в смертельну атаку на далекій іспанській землі, постає образ Мате Залки.

Любі серцю поета Ленінград, Осетія, Грузія... Побував він у роки війни і в Тарнобжегу, на Віслі, куди разом з Героєм Радянського Союзу Сергієм Борзенком їздив, щоб відчувти переможну ходу нашої армії.

Творчість Т. Масенка після війни органічно злита з попередньою, продовжує її, поглиблює. «Степ» довоєнний і «Степ» повоєнний — це єдине ціле, в якому поет співає хвалу людям рідної землі, хліборобам, садівникам півдня України. Автор закоханий у працю людей радгоспу «Пам'ять комунарів», що на Миколаївщині, створює незабутні, привабливі картини степу і саду, знайомить нас із знатним садоводом і виноградарем Огреничем.

Сила поетичного мислення, афористичність висловів, уміле використання фольклорних джерел — все це відчутне в книзі «Багряні жоржини», якій він щиро радів увостаннє в житті. Тому й зупиняємось на ній докладніше.

Любіть красу своєї мови,
Звучання слів і запах слів...

Дух мови в нього, «як річка з роду і до роду, з'єднує народ». І не тільки шанує, плаче поет свою рідну мову. Легко побачити і пересвідчитись у почутті інтернаціоналізму поета, прочитавши його цикл

«На східні мотиви». Тут він дбайливо та любовно, як в коштовну оправу, бере вічні народні перлини — приказки, примовки, найнесподіваніші метафори:

Лиш непокірна думка б'ється
Крилом підбитого орла.
(«Смуток Абая»)

Квіти свого серця — жоржини літньої пори — дарує поет своєму народові.

Творчість Тереня Масенка стала набутком не лише України. У видавництві «Советский писатель» (Москва) вийшло п'ять книг у перекладі російською мовою. Збірка віршів «Степная песня» побачила світ у видавництві «Правда» (бібліотечка «Огонька»). В Білорусії вийшли «Вишневі зорі України» та «Казка нашого лісу».

Кожну весну поет зустрічав радісною піснею. Останню зиму 1969-го він назвав «тяжкою» і тому особливо радів приходу весни. Схвилюваний і зачарований, з високої кручі вдивлявся в дніпровську далечінь. Пропливали пароплави, пролітали «ракети», манячи його в півдонні, оспівані ним, степи рідної Херсонщини.

Тополі і явори вишикувались понад Дніпром, вишумовуючи радість приходу весни. «А зозуля знову гукає про життя і роки, і лічить людські літа». Перед ним пропливали, линули мелодіями пісень його творчі весни. У весняному бентежному гомоні ніби вчувались рядки з вірша «Ти, серце мрійника»:

Мені в століттях не напиться
Тебе, дніпровська течія,
Очима правнуків дивитись
На тебе вічно буду я.

О л е к с а Ю щ е н к о

ПОЕЗІЇ

Із збірки
«Степова мідь»
(1927)

ЖИТА

Весна зелена поверта
На золоте червоне літо.
Стоять жита, шумлять жита:
Шур-шу, шур-шу,— жовтавим цвітом.

Шур-шу, шур-шу,— та щиро так,
А нива довга та широка...
Чиї ж ви, пишії жита?
Хто стереже ваш піжний спокій?

Хто вас без бога і дощів
Зростив, як в суші все кололось?..
І лан широкий відповів:
— То колектив «Червоний колос»!

Цвітїть, пишайтесь, жита,
Бо незабаром наші жнива,
І день комуни вироста
На зміну першим колективам.

1925

★ ★ ★

Усміхається нещиро
Сонце до землі...
Журавлі летять у вирії,
Плачуть журавлі.

Шкода їм степів безкраїх,
Як мені колись...
Колоски сумні вмирають,
Маки одцвілись.

Не годиться, скажуть інші,
Комсомольцеві
Споминати білі вишні,
Коників в траві.

Не хотів би споминати
При ставку-воді...
Журавлі ж оці прокляті
Плачуть, як тоді.

СЕСТРИ

У піснях нудні волошки...
У житті — сумні...
Дві сльозини, сині стьожки —
На щоку мені.
Як пішов на шлях широкий
У нові світи,—
Де ти, сестро світлоока,
Де твої листи?

Де ти, мріє світлоока?
В озері степів
Заплела у срібний спокій
Свій журливий спів.
Бачу. Йдеш... І жовті роси —
В білому вогні,
І ласкава синя осінь
Ходить по стерні.
Як була на ріднім полі
Ти, мале дівча,
Не було ще комсомолу
З веснами в очах.
Ти пішла своїм покосом
По старих стежках...
Хай напоять світлі роси
Твій осінній шлях!..

ЛІТО В СТЕПУ

Гарячий шлях у жовтій кураві,
Та дзвін коси, та крик перелітний.
І неосяжні далі степові,
І синя тиша в спомині прилине.
Важку косу бере малий хлопчина.
Сорочка прилипає до плечей.
І в'яже мати в латаній хустині,
І над снопами — синь її очей.
Де шовком пив Херсонщина лежить
І колосом шумить, як срібні ріки,—
У тій долині я учивсь любити
Життя і землю батьківську навіки.

Із збірки
«Південне море»
(1929)

ЛЮБОВ ДО МОРЯ

Морю, кохана, привіт передай!
В бурю гукни йому, друже:
Тут, серед степу, нудьгує-рида
Серце, без нього недуже.

В бронзовім озері чахлих долин,
Вишитих літеплом-вітром,
Знов за норд-остом, холодним і злим,
Грудь починає боліти.

Може, отут хоч з нової весни
Хмари дощами ударять!..
Тільки над тишею спалених нив
Серце приboями марить.

Тиснуть важкі горизонти старі,
Наче обійми камінні...
Деся за Херсоном блакитний твій грім,
Запах солоної піни!

1928

ДИТИНСТВО

Опівдні десь затулить крилами
Гаряче сонце млиста даль.
І над степами, над могилами
Печаль, пустельная печаль.

Мої воли щохвилі в шкоді,
Не має краю день рудий.
І я в степу, я у негоду
Один такий... такий один!..

Пливуть, немов століття цілі,
Холодні хмари... пшениці...
І по худенькій, задубілій
Дитячі слюзи по руці.

Хоч би війнуло сонцем, спекою
На дикий розпач, плач німий!..
Впаду на сиві груди степові,
Заб'юсь малечими грудьми...

ПОЛУСТАНОК

Між високими гарячими житами
Білий шлях... Отам
Сніговими міряться щитами
Веснам і літам.

Сонце спить... У сні рясна пшениця.
Отруїла спека вітрові коня...
Полустанок... Темна черепиця.
Під соломою Сірко куня.

Тільки мухи... Хай їх сонце спалить!
Кінь копитом вибива танок...
А хазяїн десь пішов по шпалах
Вздовж по стрічці рейок і гайок.

Він спокійний, мов степи широкі.
Прапорець зелений у руці.
То ще батько передав цей спокій,
Як і знали висохлі оці.

Вже під осінь буде зустрічати
Хуртовини білої розкат...
Він щити жовнірами на чати
Біля колії поставить з ряду в ряд.

Будуть діти з вікон виглядати,
Що туман розвіється густий...
Вийде батько знову позбирати
І докупити покладать щити.

А тепер збирають кислі груші
Та на шпалах носять камінці.
Батько рейками іде байдужий,
Прапорець зелений у руці.

Жовтий степ чи пожовтілі очі,
Угорі пливуть хмарки легкі.
Враз розкине, громом розгуркоче
Млосну тишу острогрудий кінь.

Десь туди, де кінь утік за обрій,
Два сини втекли од шпал сумних.
В революцію пішли сини хоробрі.
Не вернулися, мов молодість, воя...

Знову спокій, спека над житами.
І за поїздом, за шпалами летять,
Сніговими зміряні щитами,
Весни і літа.

Харків, 1927

БІЛОРУСЬ

Ти вся засніжена, закрижена
В болота мерзлі сторона...
Біжать ялинки, наче лижники,
За потягом коло вікна.

Біжать ялинки — сині лижники,
Берези ніжні і прості.
Якісь далекі чорнокнижники
Списали простору листи.

Вони в поля молочно-воскові
Порозкидали для краси
То сірі та брунатні вьоски,
То сині мрійливі ліси.

Ліси під чорною дрімотою
Дзвінки, натягнуті, тугі.
Це зараз над тими болотами
Метуть завіїсті сніги.

Це тільки зараз над болотами
Гуляє сивий дід-мороз
І розсипає позолотою
Пухнастий віск чи сребро.

А пробіжить весна рум'яная
І затанцює на льоду,
І крижанисто, білокам'яно
Мости задзвонять, упадуть.

Та болота гнилі і заспані
Потягнуться у сні старім,
Задихають у чорній астмі
На тихі вьоски, на бори.

Мов звір, лежать під темним бором,
Течуть — ліниві та густі,
Течуть облудною потворою
Три мілійони десятин.

Гей, Білорусь! Просторо строїти
Тобі життя в розгоні літ!
Білкомсомол, твоя героїка
В гнилій задусі цих боліт.

Білкомсомол! Твоїй план роботи —
Три мілійони десятин,
Що раді на важкім болоті
Легким черноземом лягти.

ПІСНЯ ПЕРША

Степи на південь сонячний пливуть,
Грудьми важкими хиляться до моря.
І мідним хвилям безконечна путь
На грудях скованих тисячоліть, просторів.

Червона мідь розпечених пшениць
Озерами тече до вічного прибою.
Величне море! Степові сини,
Немов за веснами, сумують за тобою.

На диких грудях тріскою віки,
І вікінги нові встають з морської піни.
Товариші мої, недавні пастухи —
Матроси крейсера «Червона Україна».

Солоним вітром змиті недарма,
Не побояться ні життя, ні смерті,—
Морськими хвилями та бурею гармат
Старі світи захлинути, роздерти!

СИНИ ОКЕАНУ

Там, на півночі, по синіх океапах
Споконвіку проживають племена,
Для яких земля — це хвилі п'яні,
А могили — моря глибина.

Весни, зими та осінні бурі
Не присплять рибальської снаги.
Не виносять дикі та похмурі
Хвилі їх тіла на береги.

І назвали їх синами океану...
Я — такий же син, як і вони,
І мені глибоку в серці рану
Не заллють солоні буруни.

Цілий вік носитиму у мріях
Його серця синю далипу,
Доки там, де парус майоріє,
Сам не зникну, сам не потопу.

І нехай пришлють мені прощання
Золотисті, шовкові степи,
Стану проти хвиль з товаришами,
Щоб не вийти з моря боротьби.

І нехай товаришів моїх одважних,
Степових матросів і мене
Мідний степ — грудьми до моря ляже —
І гарячим шумом пом'яне.

1927

Із збірки
«Ключ пісень»
(1930)

ПЕРЕД ВЕСНОЮ

Хмар, і вітру, і неба брудний котлован
Розколовся, розбився над степом замерзлим.
На горбах килимками кладуть кіновар
Леза мжички; мов темні чересла,
Путь червону під чорними патлами хмар
На оголених стернях накреслять.

Тільки раз іще літеплом південь дихне,
Море важко посунеться спрагою плідною:
На лану зійде сонце пшеничним вогнем
І затопить обніжки без сліду...
Степ, що вирушив рейдом побідним,
Океану валн дожене!

ХАЙ ГРИМЛЯТЬ І ЗРОСТАЮТЬ ПОРТИ!

І. Сенченкові

Степ як море, і море як степ,
Вічно — синій і вічно — цілинний!
Ви чекаєте вкупі гостей,
Що з екватора, тропіків линуть.

Що, минувши далекі світи,
Пролетівши морями, як птиці,
В степові запливають порти
Під гарячі жита та пшениці.

І жителям посилають привіт,
І вклоняються, ставши в затоки...
Пшениці мої! Вічно живіть
З Дніпрельстаном і морем широким!

Розгортають щоглові гаї
Молодої Республіки креса...
Ще розпориш ти крила свої
І вітрила піднімеш, Одесо!

Ще устанеш з глибоких руїн,
Повнокровна і силою п'яна,
І в далекі тропічні краї
Поженеш кораблів каравани.

Тисячліття безславні старі
Не згадають ще цвіту такого,
Як, Херсоне, злетиш на Дніпрі
Димарями й дібровами щогол.

Чорне море — колиска жива,
Чорне море — республіки кушіль,
Твоя сила Азов папува,
Вас — Бердянськ, Тагапрог,
Маріупіль!

Ще тобі, Миколаїв, рости,
Ще тобі уставати високо
І в далекі прекрасні світи
Впливають з переповнених доків.

Україно моя степова!
Вже до тебе в портах робітничих
Вічно бита і вічно нова
Міжнародна дорога все ближча!

Хай гримлять і зростають порти!
Хай простелять в задимлених доках
Шлях стенам у широкі світи
І мости безконечно високі!

ПЕРШИЙ СНІП

В молодому колективі «Сerp і молот»
Перший сніп зв'язала комсомолка
Оля.

Обступили подолянку люди:
«Хай щаслива твоя доля буде!»

А вона поставила, не клала —
Сніп стояв так твердо і поважно!
І на всіх обличчях сонце сяло.
І раділо поле неосяжне.

Урочисте свято — на хвилину;
І жниварка знову туркотливо
Заспівала рівно, без упину
На широкій і веселій ниві.

Хай на вільнім і розквітлім полі
Стільки літ щасливих буде в Олі,
Скільки ласки в сонці золотому,
Скільки зерен у снопі простому!

1924

Кам'янець-Подільський

КАСТУСЬ КАЛИНОВСЬКИЙ

(Після кінокартини)

Екран віків великі імена
Нотує в образи любовно і сумлінно.
Мов з мармурового вирізьблює каміння,
Немов виносить із морського дна.

Прожити — скласти іспита на смерть.
Умерти з усміхом — навіки жити...
І гордо, неподолано дрижить
На полотні екрана твій портрет —
Народу образ, русий та одвертий.

Останній подих: — Слухай, Білорусь! —
Мов радіо століть з помосту ешафота,
Гарматою реве в заснулому бору,
Набоям котиться над циною болота.

Твій клич несе розкована ріка,
І ми з просторів чорноморських чуєм:
Боліт задуха, чорна та гірка,
Над синіми лісами не почує.

Зника туман. Та роки — як хвилини.
З грудей країни рушили льоди,
І кучері її заводів молодих
Дощами теплими спадають на долини.

І скоро вже твоїй Березині
В Дніпро носити не плоти убогі, —
Блакитні кораблі. — Її чайки сталіні
До моря через степ шукатимуть дороги.

★ ★ ★

Понад містом понад раннім
Залягли тумани білі.
Восени дививсь востаннє
Я на теплі чорні ріллі.

Журавлиний лінув клекіт,
А навкруг — шляхи і скиби...
І за радощі далекі,
І за сльози всі — спасибі!

Потемніло тихе поле,
Похмарніла неба просинь.
Не забудь мені ніколи
Ту ласкаву, журну осінь.

І про те, як журавлиний
Ключ останній кликав з болем:
«Ти поїдеш в далеч нині
І не вернешся ніколи».

1926

ВОЛОШКА

Ти знову снилася мені.
Дитинство... Степ в росі...
Волошки вплетено рясні
В твоїй важкій косі.
І небо чисте й голубе
Над сном гарячих трав.
За сині очі я тебе
«Волошкою» назвав.
І зникла ти серед ланів
Не вчора, не торік.
А голос дальній твоїй дзвенів
У серці цілий вік.
Вишневий цвіт села Глодос
Я в сні лиш поверну.
В цвіту степів, у сяйві рос
Я чув тебе одну.
Через літа, шляхи круті
Мене ти не знайшла...
А ти завжди в моїм житті
Волошкою цвіла.

1928

Із збірки
«П'ятнадцята весна»
(1932)

МІЛЬЙОНАМ ДРУЗІВ

(З присвяти до поеми «Аеропорт»)

Якби важке людське чоло
Ви не звели в блакитні гrotи,
Коли б над сном важким болота
Не продзвенів залізний флот,
То й їх ніколи б не було —
Пісень повстанців-санкюлотів!
Печаль рядків і їх тепло
Од вас і вам, орли-пілоти!

Клеочучи над гулом днів,
Шугаючи під небом тенлим,—
Це ж ви навіяли мені,
Незламні кречети сталіні,
Окрилену тривожну тему!

Ви, що хоробро здобули
Одвагою сердець безсмертя,
Що не цікавитесь, коли
І де навіки упадете,—
По щирості прийміть, орли,
І правду, її вигадку поета.

Пісні людські — легкий напій,
Пісні — життя вино блакитне...
І ритми їх — цей шум стінів
Дало мені дитинство пити.
До краплі пийте світ блакитний —
Не п'ють удруге цей напій!
А вам, пілоти, в хмарах жити
І кожна мить іти на бій!

До мовчазних замерзлих зор,
В самотність професійну вашу,
Пропелерові в унісон
Нехай гримлять пісні одважні!
Ви за ключами літаків
Летить, пісень ключі дзвінкі!

Впадить, звідтіть, пісень ключі,
У рудні — покладів ангари!
Мільйонам друзів-читачів,
Що з ними ви йдете у парі,—
Заводам і полям ударним,
Їх чуючи і їх звучи,—
Весну кричить, пісень ключі!

РИШТОВАННЯ

Тривожний ранок —
Гримить прекрасний,
Далеким морем
Гомін залізний,
Мов на риштованні
Жовтнече гасло
Про будівництво
Соціалізму.

Це од риштовань
Грому удари,
З чорного серця
Біль і тривога...
Чуєш, мій краю,
Риштовань хмари
Громами будять
Твої дороги!

Чуєш, мій краю!
Хмар водоспади
В долинах чорних
Зорі запалять,
Ті, що під ними
За нашу правду
На Перекоці
Голови клали.

Ви тільки, хмари,
Ліси тривожні,
Ви не одміряні,
Ви й не запізнені,
І вже за вами
Йдуть переможними
Кроками
Роки залізні.

В тобі лиш, чорній
Ліс індустрії,
Як синтез пориву
В класовім гаслі,
І наша невність,
І наша мрія,
Така тривожна
Й така прекрасна!

**Із збірки
«Наша Азія»
(1933)**

ТУРКМЕНИЯ

Це небо роки не бачить хмар,
 Не знає роки дощів та грому.
 Дихає полум'ям мідна сурма,
 Суцільні глиняні аеродроми.
 Остання ласка — море — зника.
 Громлячи тиші гарячі груди,
 З криком провалиться в душних
 пісках,
 Вріжеться поїзд караваном верблюдів.
 Марить пустеля: море! Вода!
 І захлинається в колі старому.
 Стоїть зомлілий Копетдаг
 Вартовим наших аеродромів.
 У горах бродять басмачі.
 Хребти німіють тривожним криком...
 Не кидай зброї! Всю широчінь
 Заллють твоєї праці арики.
 У жовтні грім тут і дощ пройшов.
 Став трактор поруч твого кетменя —
 Й нову пахтú і червоний шовк
 Розвів ти, вільний туркмене!

СПЕКА

В саду вишневому із соловейком нашим
Вставала сонячним веселковим міражем...
Коли ж присунулась, роздягнута та близька,—
Руїни глиняні в кілометрах вогнистих,
В кривавих пролежнях розпечені рамена —
Жива, реальна, ти перед очима в мене,—
І дишуть радощі твої й жалі
Вітрами рідної землі.

Навіки спалена, задушена пісками
Імперій глиняних, деспотій древніх пам'ять.
Залізом ковані, сторіч важкі підешви
Видавлюють, плетуть на цитаделях прошви —
Та й крізь лахміття пам'ятників видно
Проказу війн і урочисті злидні.
І лиш бавовна, сива та густа,
Гаптує нових весен стяг.

Стару історію, будовану із глини,
Жеруть пустелі полум'яним плином.
Піски палахкотять розгойдані, барвисті,
Твого ж чола вогонь,
Твій темперамент вистиг,
Неначе прадідів тюрбани і халати,
Верблюди видвіли, і вицвіла сама ти...
Та цвіт новий, новий оазів плід,
Веде тебе до сонячних побід!

Цей пісок шелестить, наче жито,
 Мов колосся сухе та густе...
 Тисячлітньою згагою жити
 Диха мертве обличчя пустель.
 Ти сувора, земле азійська,
 Твої груди — самумів тропи,
 Злий пісок — мов кочівників військо
 Горизонти твої заступа.
 Він удруге колишніх імперій
 Засипає фортеці й шляхи
 І на місці оазів та прерій
 Океаном лягає сухим.
 Обступає старі цитаделі
 Войовничий пісок-кочівник.
 Металевого неба стеля
 Не почує руїни крик.
 Вона дихає вогнепним плипом,
 Забира за верстою версту
 І історію, ліплену з глини,
 Обертає на глину просту.
 Цитаделя величних деспотій
 У глибоких пісках потопа.
 Не тривкий він, той цемент із поту,
 Із крові вікового раба...

Ти сувора, земле таджиків!
 Твоє небо важке і густе.
 Тисячлітньою спрагою жити
 Диха жовте обличчя пустель.
 Та назустріч натрудженим думам
 Кустарів твоїх і дехкан —
 Котить колія радості струмом,
 Паровоз у пустелі гука.

Він піски забиятовує в шпали,
І його переможницький гук
Зве червону епоху сталі
Та республіку чорних рук.

АРАЛЬСЬКЕ МОРЕ

В Аральському морі — густім і
 порожнім —
 Пустеля знайшла собі синього спільника...
 У тиші пісків
 пом'яни, подорожній,
 Шевченка — поета,
 солдата й невільпика.
 Й тобі, як йому, увижаються хмари,
 Що там із Карпат назлітаються лавами.
 І ти свої сни заплітаєш у барви,
 Народжені степом, лісами, отавами.
 Та снилась поету в неволі азійській
 Кріпацька, що рідною звалась країною.
 Й піски ворушились Миколиним
 військом,
 Світи заливаючи чорною піною.
 Тебе ж залізниці окрилює клекіт,
 І тут, за душними вогненними дюнами,—
 Веселий, в свободній країні узбеків
 Ти мариш, живеш степовими комунами.

ЛИСТ ІЗ БУХАРИ

В. Мисику

З долинь, що тужно розцвілись
В краю одвічних згаріщ,
Я шлю вам першу пісню-лист,
Моїх доріг товариш!

Бархани ордами бредуть
І ранками, й ночами.
Лише бавовна їх ходу
Спиня листків дощами:

Вона за обрії підніма
Свою зелену піну,
І ожива земля німа,
І видно дивну зміну!

Де трудівник веде в пісках
Тропу води веселу, —
Земля квітує у садках,
І молодіють села.

І я долинь отих красу,
Оті живі озерця
До Порт-Саїда донесу,
Мов кращу пісню серця.

В дорозі згадуючи вас,
Кажу я в даль безмовну:
Гряде азійський ренесанс
В ряснім вінку бавовни!

1932

ІВАН КАЛЯННИК

Та знов ні хмарки, ні туману.
Минем гарячий полустанок,
І знову — обрії глухі.
І славить друг Іван Калянник
Комуністичний шлях на Схід.

Ми знов сповиті жовтим пасом
На крузі бронзовім доби;
Та вірить він: росте в оазах
Безсмертна сила боротьби.

Гряде, дзвенить азійський ранок.
Життя не спиниться в путі,
І кожен рік — лиш полустанок;
Встає народ в новім житті.

Співай, мій брате! В дні безводні
В глибинь народів і пустинь
Пісні відродження в поході
Нам треба з вірою нести.

Ми бачим те, чого не знали
Усі пророки всіх часів:
І в дебрях потечуть канали,
Щоб край пустинь навік розцвів.

Ми руки з друзями з'єднали
Так, як нам Ленін заповів.

1932

ЛИСТ З ДОРОГИ

Поспішай, ешелоне, розгонистим чвалом,
Загортай в куряву випадкові печалі,
Зустрічай, пустине, приبلудного сина,
Бо й життя він не знав, не любив допиві,
Так сорочка і сонце не липли до тіла,
Так у серці людські голоси не кипіли,—

Він ніколи не визнав би про сум на віку,
Що знайшов у багряних озерах ціску,
Він ніколи б не бачив так близько зірок,
Що цвітуть над оазом, як синій бузок,
Він ніколи б очима і серцем не пив
Колективним трудом відроджених нив,
Він без тебе не склав би гарячих пісень,
Прославляючи Сходу оновлений день!

...У піщаному морі, в огні Каракумів
Твої очі приходять криницями суму.
Прощавай! Починають оази шуміти,—
Залишаю на станціях смутки, привіти!
Я глибокі піски, як походи і спеку,
Я люблю тебе, ніжна моя і далека,
Але доки не пройду дороги на Схід —
Не поверну до тебе моїх шляхів.

Із збірки
«Книга лірики»
(1935)

* * *

До тебе, чистий березневий спирт —
Донець ласкавий, знову я вертаю.
Клекочуть гуси в небі, що кипить
Тисячоліттями блакитними над краєм.

Клекочуть гуси, кличуть журавлі —
І в цій симфонії, високій і чудесній,
Я славлю над полями рідної землі
Віки небачені і неповторні весни.

Я славлю цвіт заводів і комун,
Про юнь співаю, працю і кохання:
Ти в антрацитному й пшеничному диму
Віки зогрій своїм живим диханням!

МАЛА САДОВА

Між Кавказом, Харковом, Москвою
Станція зустрілась степова.
В тихім місті загубились двоє
На Малій Садовій, номер два.

Через рік зметуть оцю хатинку
Корпуси заводу чи трава.
Ви сиділи в ній, моя дитинко,
На Малій Садовій, номер два.

Із степів пливли дими квітчасті,
На околиці жовтіли дерева.
В городку оцім ховалось наше щастя
На Малій Садовій, номер два.

Будьте добрі, киньте ви пророчить,
Що вас знов ревниво жде Москва.
Моє серце сумувать не хоче
На Малій Садовій, номер два.

СПОМИН ПРО СТЕП

Знов пшениць золоте молоко
Заливає високі могили.
Сонце півдня вогняним вінком
Над тобою, Херсонщино мила.

І летять його стріли униз
На колосся, брунатні дороги.
Цих долин фіолетовий блиск
Оживляє далекі тривоги.

От у ранок, ясний і сумний,
Стрепенулись квітки на обніжку,—
Наші коні махновець спинив,
Ухопивши за віжки...

До поранених їдемо ми.
Не беруть з поля бою забитих,
Їх могили покриті хвилями
Золотого печального жита.

Їх могили — горби на стерні,
А весною — розоране поле.
Матері і дівчата сумні
Тих могил не побачать ніколи...

Я школяр. Тільки вчора читав
Бусенара і Жюля Верна.
Я радію доспілим житам,
Нафарбованим сонцем стерням.

Та над шляхом — набої і кров.
Кінь забитий. І сонце. І спека.
Серед ясного дня з-за дібров
Грому й вибухів здавлений клекіт.

Розпанаханий чийсь патронташ.
На дорозі — набої порожні.
І червоний кашкет-сирота
Над покосом гукає тривожно.

Половіє стерня-дереза
І ворухить колючим краєм.
Кукурудзою їде козак,
Він шаблюкою в листі шугас...

ДОЧКА

Дивлюсь на пелену прозору,
На вічносиню і живу.
І через море давні зорі
До мене з півночі пливуть.

Крізь чорну гриву Чатирдагу,
Крізь кряжі простору й часу
Я ніжності осінню спрагу
До тебе, дівчинко, несу.

Люблю твою голівку русу
І довгу тінь дитячих вій.
Коли ж у морі забарюся,
Скажу я матері твоїй:

— Не забувай зірки квітчасті,
Що над Дінцем до нас пливли,
Що ми своє майбутнє щастя
Голівці русій віддали.

ТЕТЯНІ

Щоб наївне щастя пригадати,
День, що чесним світом одгорів,
Пломеніють, мов троянди, дати
В пам'яті — в саду й календарі.

Їх забути, мабуть, дуже трудно.
От і знов у життєві сніги
Тихо входить день щасливий грудня,
Образ дівчинки ясний і дорогий.

І трамвай котився по інерції,
І хрумтіли кроки по сніжку.
Я крізь руку чув дівоче серце,
Перше і єдине на віку.

Ні прощання з юністю, ні суму,
Ні тривожних, ні щасливих сліз.
Перший раз так тепло і розумно
Проливав над містом тихий Віз.

Зорями стрічала Дудниківська,
Зорями незнаних дальніх літ.
І прийшли в життя шляхи азійські,
Каравани, спека, кораблі.

Та в походах довгих і суворих
Ту, що знав за очі татарчам,—
У пустелях, у морях і горах
Я ніколи знов не зустрічав.

Розійшлись спокійно і навіки,
І серця минулим не болять.
Лиш сьогодні молодості ріки
В островах прожитого шумлять.

І згадав я: крізь шляхи азійські,
Каракумів куряву важку,
Першу нашу путь по Дудниківській,
По веселому і чистому сніжку.

І згадав я, що моя весна ти,
Що другої в світі не бува...
Хай тобі, дочки моєї мати,
Сняться вкриті цвітом дерева!

Із збірки
«Нові поезії»
(1936)

ШЕВЧЕНКО В ХАРКОВІ

І весняні небеса,
І вишневі зорі
Кличуть нас в Шевченків сад
На стежки просторі.

Походжають в тім саду
Юнаки щасливі.
Над майданами гудуть
Малинові зливи;

Цвіту спад і весен лет —
Все в однім акорді...
Між деревами поет
Став на мармур гордо.

З ним виходять кріпаки
На гранітні плити,
Про свої жалі гіркі
Хочуть говорити.

— Ми упали в боротьбі
Довгій, та не марній,
Щоб над вами голубів
День повий, безхмарний!

Нас палили у лісах,
Вішали в дібровах,—
Ми ж кропили кров'ю стяг
У повстаннях нових!

Ми в борні пройшли віки,
Недаремно впали.
В Жовтні нас робітники
Славою згадали.

Десять літ піском укрито
В Азії, в солдатах,—
Щоб залізно говорити
Й бронзово стояти.

Став поет, навік розкутий,
Над кварталом новим,
Ми приходим спом'янути
Незлим, тихим словом.

З-за Держпрому вітер віє,
Дощ голубить плечі,
Білий цвіт над ним леліє
У весняний вечір.

І шовкові небеса,
І вишневі зорі
Кличуть нас в Шевченків сад,
На стежки просторі.

1935

ДІВЧИНА З БІЛОРУСИ

Час в дорогу, дівча, не барися,
Відчини мені хвіртку стару.
Червонясті гілки барбарису
На прощання мені подаруй.
Чи забудеш мене до часу,
Чи згадаєш у всі часи?
Я ж ізнов для свого Донбасу
Білоруські лишаю ліси...
Пригадаю ім'я там ласкаве,
Що зігріло мене, як весна.
Вацлаво, моя Вацлаво,
Білоруско моя ясна!
За лісами оцими скучати
Буду я в степовій тишині.
У степах світлоокі дівчата,
Але ти найсвітліша мені.
Та не знайдеш ту грань в безгомінні
Поміж лісом і степом ніде.
Де кінчається Україна,
Білорусь починається де.
В нас єдина Вітчизна і слава,
Неосяжна земля голосна...
Вацлаво, моя Вацлаво,
Білоруско моя ясна!
Я вернуся. «Чому забарився
Ти приїхать у наші ліси?» —
Скажеш ти і гілля барбарису
Знову тихо мені подаси.
Нашу дружбу, міцну й нелукаву,
Я згадаю, тобі уклонюсь...
Вацлаво, моя Вацлаво,
Моє серце взяла Білорусь!

Із збірки
«Вітчизна»
(1937)

ХАРКІВ

Облягає зелена піна
Корпусів мармурову гряду.
Перший подих зогрів Турбінний,
На поля перший струм подув.
Наша праця, одягнута в цеглу,
Розправляє рамена теплі —
Підіймає в гарячій стелу
Корпуси свої Комунбуд.

Над кварталами синя хмара —
Дихай, спраглими площами ний,
Прокидайсь, наше місто ударне,
Та буди береги-стени!
Дихай свіжо і дихай жарко,
Ти весни розкриваєш зміст.
Батьку республіки — Харків,
Бригадир
металевих міст!

Одступись і лицем повернись,
Потопувши очима в спеці:
Тут шумить рихтування вись,
Розправляючи стан фортеці.

То купаються в синім пилу,
Визволяють рамена грубі —
З риштування дзвінких шкаралуп
Комунбудів високі куби.

Над кварталами синя хмара —
Дихай, спраглими площами пий,
Прокидайсь, наше місто ударне,
Та буди береги-степи.
Дихай свіжо і дихай жарко,
Ти весни розкриваєш зміст.
Батьку республіки — Харків,
Бригадир
металевих міст!

І гудрони, і рейки гудуть,
Розчиняються двері навстіж —
Це республікою ідуть
Непоборені весни наші.
Розпочавши у Жовтні рейд,
Краю, травнем колон зогрітий,
Далі й далі веде вперед
Весняні сподівання світу.

Над кварталами синя хмара —
Дихай, спраглими площами пий,
Прокидайсь, наше місто ударне,
Та буди береги-степи.
Дихай свіжо і дихай жарко,
Ти весни розкриваєш зміст.
Батьку республіки — Харків,
Бригадир
металевих міст!

Одступись і лицем повернись,
Підіймаючи очі в спеку,

За карнизом встає карниз —
Над країни весняний клекіт.
Це республіка сонця й труда
Риштування своє скида,
Щоб в лункім металевім гарті
З кожним ранком нове вдягати.

Над кварталами синя хмара —
Дихай, спраглими площами пий,
Прокидайсь, наше місто ударне,
Та буди береги-степи.
Дихай свіжо і дихай жарко,
Ти весни розкриваєш зміст.
Батьку республіки — Харків,
Бригадир
металевих міст!

НЕЗБОРЕНА ІСПАНІЯ МОЯ!

Ти, небо осені, так ніжно не хились —
Боли́ть душа в твоїм наметі світлім.
Упали в пил і кров'ю запеклись
Живі серця, що в боротьбі розквітли.
О Революціє! Твоє ім'я
Я хочу славити, я вірити не хочу:
Розстріляна Іспанія моя,
Розстріляна Іспанія робочих.

Копитами розтоптано поля,
І кров повстанців розлилась, як море,
І гори, що не видно звідціля,
Від ядер почорніли в горі.
Який там сполох радісно буяв,
І як світилися в падіях очі...

Розстріляна Іспанія моя,
Розстріляна Іспанія робочих.

Як освітив твій подвиг світ увесь,
Яке велике сонце сходило над краєм!
Лежить під бомбами й золою Мієрес,
Іще в Ов'єдо хижі догорають.
Та знов над світом вироста ім'я
Полків Компартії, знов горами
grimkоче

Незборена Іспанія моя,
Озброєна Іспанія робочих!

1934

ГОБЕЛЕН

Ви навчіть мене вишивки, мамо!
І навчіть мене, рідна, отак,
Щоб з мережки живими словами
Промовляли волошки і мак.
Щоби в radoщах серця розквітлого
Сталл піснею заполоч, шовк,
Щоб я вишила Леніна рідного
З українських квіток.
А навколо б вінок із барвінку
Ніби полем квітучим запах.
Це ж Ілліч долю-щастя для жінки
Дав у рідних степах.
З ним і сонце нам глянуло в очі,
Наша доля і радісний день.
Хай же виллється серце дівоче
В мій барвистий, живий гобелен!

1936

Із збірки
«Гірські дороги»
(1941)

ОБЕЛІСК ПОЕТА

Пам'яті Коста Хетагурова

Великий осетин з вершин суворих Нару!
Ми по слідах твоїх на землю цю прийшли.
Самодержавний гнів, царів песитих кара
Від рідної землі тебе не відняли.

Кавказу славний син — син молодого
Нара!
Твої живі пісні тут люди зберегли,
І голос їх пробив гнітючі віку хмари,
І вільні вже літа над краєм зацвіли.

Бо в коло молоде розкованих народів
Невтомністю душі і ти народ свій вводив
І вірним був народу до кінця.

Над краєм осетинів пливуть песняні
хмари.
Громади гір стоять над котлованом Нара,
Як вічний обеліск Осетії співця.

1939

НІЧНА ГРОЗА

Мовчала ніч в зітханні м'яти,
Любистку, липи, лободи.
Сказала ти: не треба спати,
Коли гроза іде в сади.

І жартувала, і сміялась,
Соромилась одвертих слів.
У вікна блискавка вривалась,
І дощ по ринвах воркотів.

Устами ніжними будила.
Крізь сон відчув я: гаряче
Грози велика й свіжа сила
Із уст в уста мої тече.

Ти шовком кіс закрила очі,
Поклала очі на чоло.
Ще снів таких, такої ночі
В житті не буде й не було.

Заснути в ніч таку — несила.
І я, прокинувшись, сказав:
Мене, здається, розбудила
Дзвінка — за вікнами — гроза.

Цілуй мене. Як зорі неба,
У тьмі ночей твій зір ловлю,
В коханні радісним до тебе
Життя і землю я люблю.

1940

БІЛИЙ ГОЛУБ

Так тривожно, серцем посмутнілий,
Я листів ще зроду не чекав.
Снився мені учора голуб білий,
Що на вишні ягоди клював.

Спілі вишні капали криваво,
Але голуб чистий був як сніг.
Він і крила парусом розправив,
Тільки довго полетить не міг.

Краще вже мені б приснилась чапля.
Білий голуб завжди неспроста.
Моє серце знову кров'ю каплє
Над словами із твого листа.

Краще вже приснився б ворон чорний,
Чорний ворон мертве серце рве,—
Ти ж словами ранила учора
Серце тепле, серце ще живе.

1936

З ТОБОЮ

З тобою часто, зоре вірна,
В минулі дні, весняні дні,
Ходили ми в поля вечірні,
Де гостро пахли полині.
Тепер над полем біла тиша
Вечірніх лагідних долин,
Коло вікна зима колише
Гілля задумливих ялин,

І вже без тебе, дальня зірко,
Ходить у степ грудневим днем
Мені і солодко, і гірко:
Сніги тут пахнуть полинем.

1940

РОЗМОВА В ПУСТЕЛІ

(Жарт)

Тут втішайся не снопами,
Лиш колючкою й піском.
Туркестанськими степами
Я мандрую з Десняком.

— Ой Олексю, мій козаче!
Ти поглянь, у далині
За тобою дівка плаче
На піску, як на стерпі...

— Не жартуй! Камінна баба
Понад шляхом тут стоїть.
Принесла вона з Кааби
Всю журбу тисячоліть.

Та й колись на Україні
Зустрічались у степах
Отакі жінки камінні
З вічним болем у очах.

Я в чернігівських оселях
Буйну юність не губив
І люблю жіпок веселих...
А печальних — теж любив...

В тихій тузі за снопами,
За річками з лозняком
Туркестанськими степами
Ми мандруєм з Десняком.

Червень, 1939

ВІДПОВІДЬ ДЖАМБУЛА НА ЗАПРОШЕННЯ ПРИЇХАТИ НА УКРАЇНУ

Єсть води широкі —
Убрід не пройти!
Єсть спека далека —
Мені не знести.
За гонами — гони,
Важкі перепони...
Пройшов я свої
Калинові мости!
Хотів би поїхать,
Хто скаже, що ні?..
 Старості дні
 Заважають мені!

1939

СМУТОК АБАЯ

Невже я занепав на силі,
Мов беркут ранений, старий?
Бо серцю журні ночі милі
І любі тихі вечори.
Хай доля юним засміється.
Я не зборов до краю зла.
Лиш непокірна дума б'ється
Крилом підбитого орла.

1939

СМЕРТЬ АБАЯ

(Казахський народний переказ)

Коли жорстокий долі гнів,
Як грім, звалив співця старого,
Коли найстарший із синів
Ліг в тишу цвинтаря німого, —
Життя і їжі десять днів
Зрікавсь Абай... Прийшли до нього —
І голосом, що серце крає,
Благали учні:
«Хоч для нас
Уваж: хай тіло не згасає
І розум, що світив весь час...»
Тоді Абай відповідає:
«Мій розум, друзі, ще не згас
Й мені велить піти од вас.
Слабий — усе життя вмирає,
А сильний — умирає раз».

1939

Із збірки
«У стані воїнів»
(1944)

МАЙЯ БЛАКИТНА

З нагоди нагородження орденом Червоної Зірки за партизанську боротьбу в тилу у ворога *Вовчик-Блакитної М. В.*

У грізнім вражому тилу,
В порохівім диму й пилу
Твої стежки нам не відомі...
Я знав цю дівчину малу:
Вона росла у нашім домі.

Будинок «Слово»... Чи стоїть
Коло Шатилівки, на розі?
Чи вже ворожий динаміт
Звалив його в осінні грози?..

Блакитна Майя там жила.
Вона не залишила дому
І чисту юність оддала
Своєму місту дорогому.

Маленька ще, слаба р'юка,
І постать мов стебло нагідки...
В шлях партизана-вояка
Ти вийшла як, коли і звідки?

Як Харків бивсь в залізнім гулі,
Як хижий звір його топтав,—
Не од твоєї часом кулі
Фашистський генерал упав?

Чи ти розвідником у путь
Пішла й зібрала добрі вісті
Для тих полків, що принесуть
Свободи день твоєму місту?..

Куп'янськ, 1942

ЧЕРЕЗ ОРЕЛ

Липневий грім. Липнева січ.
Серпневих днів гроза...
Салют — жива хвала сторіч —
Землею потряса:
Орел та Білгород встають,
До слави йдуть удвох
І прокладають дальшу путь
Народних перемог.
З їх слави сонячних джерел
Пий, серце, серце, грай!
Через Орел, через Орел
Я бачу рідний край.

Ген путь широка для людей,
І рідне в ній усе:
На Харків з Білгорода йде
Уславлене шосе,—
Немов по рідному саду,
Де серце і любов,

Я знов долинами пройду
І їм вклонюся знов,—
До рідної землі джерел
Знов, серце, упадай:
Через Орел, через Орел
Дорога в рідний край.

Саратов, 1943

ЛЮДСТВА СЕРЦЕ

У грядущім вчорашнє не зникне навіки,
Хоч минуле в віки відійшло...
В слові *Ленін* народні стрічаються ріки,
Людства серце, надія й тепло.

Він — легенда і велет — встає над землею,
І мета його вічно жива,
Він серцями людськими, як скарбом-ріллею,
Жіне посіяне й знов засіва.

Люди падають в битвах, в кривавім поході,
Й підіймаються знову і знов.
Люди в подвигу Леніна знову знаходять
Власну силу і вищу любов.

Серце воїна б'ється в найтяжчу хвилину:
— Ним я дихаю, ним я живу...
Слава Леніну в битвах за ім'я Людини,
За червону зорю світову.

Харків, січень 1944-го

ВІДРОДЖЕННЯ

Ні, не оплакувать руїни
Ми над руїнами клялись.
Сади застелять Україну,
Як застеляли і колись.

Землі і неба кожен клаптик
В новому сьйві зацвіте...
Прислухайся: уже Хрещатик
В суботниках ясних гуде!

А далі — в напрям на Карпати
В повітрі чистім і тугім
Іще гримлять важкі гармати —
То перемоги котять грім.

Із збірки
«Срібна дорога»
(1946)

БАЛАДА ПРО МІНЕРА

Лейтенанту Веселову

Ми прийшли у Харків знову,
Нас вітав із мурів, стін
Простий підпис Веселова
і слова: «Немає мін».

Потім вирости в Полтаві
На будинках ті ж слова.
У важкій воєнній славі
Труд сапера ожива.

В Кременчуці та у Шполі
В теплу осінь знов і знов
Діти йдуть гуртом до школи
І читають: «Ве-се-лов».

Він ішов крізь почі темні
У міста, в нові поля,
Рискував життям щоденно,
Щоб була без мін земля.

Жартував майор в частині:
«Білорусі воїн-син
Міни всі на Україні
Позбирав таки один».

В тім поході Веселова —
Всіх робота не легка:
Новгородова, Попова,
І Петренка, й Чумака.

Йдуть вони по всіх країнах,
І питають люди знов:
Чи живий пройшов по мінах,
Де він нині — Веселов?..

Та недавно ось нарешті
Ми знайшли сапера слід:
Він пройшов у Будапешті
Й не скінчив іще похід.

А коли в грозу, у спеку
Міни всі він позбира,
То із них в краю далекім
Чимала зросте гора.

І вшанують всі народи
Визволителя-бійця,
Ті важкі його походи,
Що пройшов він до кінця.

1944

СРІБНА ДОРОГА

Сергію Борзенкові

Наче в провесні чи в літі
Зацвіли поля.
Підвелася в ніжнім цвіті
Зранена земля.

Обрій чистий, обрій сишій,
І дерев стіна,
В візерунках піжний іній ---
Чаша срібляна!

Від Перемишля по Жешів,
Обіруч доріг,
Срібний попів на пожежу
На останню ліг.

І надходять щасні числа,
Жадані роки,
Вже гармати йдуть за Віслу,
Танки й літаки,

Ще зусилля, ще останнє,
Ще — найважчий крок!
Там, за Віслою, спадання
Вогняних зірок...

І над згарищем — розквітлим
В співі нив і рік —
Пройде тишєю і світлом
Сорок п'ятий рік!

Рік новий ходім стрічати
У своїх краях!..
На шляхах стоять дівчата
В сірих шинелях.

І привітні, і суворі,
Вартові оті
Честь поетові-майору
Віддають в путі.

Села кинувши затишні,
З Дону чи Сули
Через Львів, Судову Вишню
Аж за Сян зайшли.

А навколо світ — мов чаша
Буйного вина...
Хай щастить вам, сестри наші!
Відгримить війна,—

Може, скоро, мабуть, скоро,
Хоч не знаю дня,
Разом скинете суворе
Військове вбрання:

Будете дітей кохати
В щасті і труді...
Буде чим для них згадати
Роки молоді!

1944

В Е Т Е Р А Н

*Героєві Радянського Союзу
старшині Михайлу Сохіну*

Здрастуй, Вісло й лісова Жупаво,
Сторона, завітчана в гаї!..
І сувора, і велична слава —
Визволяти землі і краї.

Не забути нам отих походів,
Як солдат на захід повертав,
Чобітьми своїми заскоротив
Він кордони багатьох держав.

Коли б назви скласти всі поволі
Тих річок, що перейшов Сохін,—
Пів-Європи вивчили б у школі
Школярі, яких не стріне він.

І коли б комусь припало скласти
Карту всіх важких його доріг,—
З Сталінграда треба питку прясти
В Бухарест... через дощі та сніг.

Потім знову та червона питка
Повилася б далі, за Дунай,
На Балкани, де й доріг не видно,—
У далекий і привітний край.

Не злічити радісні і строгі,
У вогні прокладені, оті
Курського героя молодого
Воїнські доріженьки-путі.

У шпиталі в хлопця-ветерана,
В старшини Михайла Сохіна,
Зажили старі чотири рани,—
Тільки їй досі ятриться одна:

Це — його брати, батьки убиті,
Спалений ущент Коротояк...
Не поховані, землею не укриті...
Де ж тут лікуватися і як?

Ранять в ноги — битиме з коліна,
Ранять в руки — гризтиме драти,—
Тільки б браттям до Берліна
До далекого дійти!..

Загриміли батареї рапо,
Вже за Віслу літаки гудуть.
І засяли очі в ветерана,
Ніби першу почина він путь!

Пролітають над червоним військом
Літаки на дужому крилі.
Він виходить з Першим Українським
На кордон німецької землі.

От для чого переходив строго
У вогні прокладені мости.
От для чого вогняні дороги
Він грозою мусив перейти!..

Тож благослови його дороги,
Земле рідна! Ушануй сповна
Путь солдата, сина молодого —
Старшини Михайла Сохіна!

1945, Польща

Тишина над полями стоїть,
Тишина в моїм серці зроста;
І хвилюють до болю твої.
Наче м'ята холодна, вуста.

Тільки білі дороги й мости,
Тільки синя дзвінка височінь,
І ридають з тії висоти
Журавлині тривожні ключі.

А як снігом шляхи занесе,
Як померзне полин і трава,—
Ти згадаєш осіннє шосе
І мої, повні щастя, слова.

І на іншій дорозі колись,
Може, в гromі важкому війви,
Прочитаєш віршований лист,
Що писав я тобі восени.

А мені у найдальші літа,
За останнім в ключі журавлем
Прийде осінь оця золота,
Золота голова над рулем.

1935

ПЕРШЕ КОХАННЯ

Як зорі в вічній самоті,
Ішли мої літа...
Кохання, першого в житті,
Відваго золота!

Я вперш відчув, як світ зімлів
Над сном шовкових трав.
І травень сам тоді звелів,
Щоб я в траву упав.

І я пізнав солодкий біль,
В яким цвіте трава...
Нас цілий вік п'янить той хміль,
Що раз в житті буна.

1940

ПІД ЗОРЯМИ

Твій срібний голос випив я
У чарівнім струмку розмови.
Завжди ти рідна і моя,
Завжди ти неповторно-но́ва.

Мій світ цвіте в твоїх очах —
Печаль і ніжність невимовна,
А в лагідних твоїх речах
І радості, і муки повно.

Під зорями — я сам не свій.
Лиш ти — задумана і строга:
Німа тривога в тінях вій,
І в посмішці — німа тривога...

А як світанку синя цвітть
Спаде на трави — знову, мила,
Стаєш ти сонячна, як світ,
Який собою освітила.

Із збірки
«Цвіт землі»
(1948)

СТЕПОВІ МОГИЛИ

Дві могили, вища й нижча,
На зеленім океані.
Був колись козацький звичай
Стародавній на Кубані:

Як чували сурму зборну,
Клич походу козаки,
Всі копали землю чорну
Й набирали у шапки.

Сотні й сотні йшли по схилу,
До останнього числа,
Землю сипали — й могила
На очах у всіх росла.

І співали для присяги
Пісні давньої слова:
«Дай нам честі і відваги,
Земле наша трудова!

На ворожі землі й ріки
Ми рушаєм в ранню рань,
Щоб цвіла в добрі навіки
Наша вільная Кубань!»

У строю співали пісню.
І рушали козаки
До живих річок, та, звісно,—
Хто їй до мертвої ріки...

А коли живі з походу
Поверталися додому,
Землю рідного народу
Знов вітали по-старому.

У шапки чорнозем брали
В ту годину урочисту:
Цим рахунок свій складали
Бойовому товариству.

І могила — менша, друга,
Поруч першої зростала,
В пам'ять друзів щира туга
Чола воїнів схияла.

І, мов клятву, пісню милу
Знов співали всі живі:
«Височіть же, дві могили,
Наче в полі вартові!

Смерть і слава — дві подруги,
В битві здружені навік.
Та чужинців зла наруга
Не посмутить наших рік!»

Пісня-дума величава
До нащадків промовля:
Вартових Вітчизни слава
Невируща, як земля.

СІЯЧ

Мої діди свій край любили,
А доля щастям не цвіла.
Безмежний лан життя і сили
Земля у Жовтні нам дала.

Я нову скибу розгортаю,
Зернину серця їй несусь,
І в цвіті ниви я вітаю
Народне щастя і красу.

І ріллі ширшають на диво —
Як не один іде леміш,
І колоски на спільній ниві
До сонця зводяться буйніш.

Добро держави безупинно
Почесний труд мій звеселя:
Мій цвіт,
Мій хліб,
Мої машини
Мої прикрашують поля.

І череда на хмару схожа
У мене — сина вівчаря.
Це я по всій землі проходжу
Володарем свого добра.

Це я зібрав сто тисяч пасік,
Налитих цвітом весняним.
Я знов мої сто тисяч засік
Зерном насиплю медяним...

Я гордїї тим, що добрі друзі
Невтомні й щирі у сівбі,
Що я в Радянському Союзі
Господар сам своїй судьбі,

Що колос мій вінком по крузі
Ліг на Державному гербі.

1947

СЛОВО

О. Вишні

Може, він ще в юність безіменну
Перший раз, і то на цілий вік,
На свою Полтавщину зелену
Глянув так, що й серце все обпик;

Чи приснилась та весна колишня,
Як зустрілась перша на путі
Наречена, паче біла вишня...
Та із нею розминувсь в житті.

Тільки він обрав собі імення,
У яким вишнева гіркота
Сильним цвітом радості й патхненнєв
Життьові дороги обгорта.

Тої не буде в слові сумувати,
Хто напився із найглибших рік.
Треба в серці цвіт життя зібрати,
Щоби людям усміхатись вік.

ТРАКТОРИСТ

Голубого квітня весла
Прошуміли на Поділлі,
В сонці блиснули чересла,
Лемеші блискучо-білі.

Степу озеро безкрає
Кличе серце далиною,
Через обрій хвиля грає,
Хвиля йде озиминою!

«Добре бути трактористом,—
Кажуть парубку дівчата,—
Покажи, з яким ти хистом
Будеш скибу підіймати!»

А вже вітер надуває,
Наче паруса, сорочку,
З неба жайворон скидає
По дзвіночку, по дзвіночку...

Хлопець к серцю ниву горне,
Цілину плугами ріже,
І за ним, вологе й чорне,
Залягає поле свіже.

Він широку скибу валить,
Слів луна широким ланом,
А над хлопцем сонце палить —
Чуб зробився конопляним.

Ось дівчата. Для привіту:
«Чорнобривче, будь здоровий!
То ще зроду чи од вітру
В тебе зовсім білі брови?»

Ну, а він: «Для жарту смілі,
Ви для праці — теж моторні?
Не дивись, що брови білі,
Ти поглянь на ріллі чорні!»

Хоч лице обпалить праця
І сорочка у мазуті,—
Він плугами «Волгоградця»
Вміє скибу розгорнути.

Ой ви, дні ясні, чудесні,
Сині ночі, ранки білі,
Ой дівчата, наче весни
На полях рясних артілі!

Добре світ любити палко,
Йти широкими степами,
Як за трактором сівалки
Все туркочуть голубами.

Зерно-золото лягає
У глибокі й теплі ріллі.
Для добра і щастя краю
І на славу всій артілі!

1947

СПІВЕЦЬ

В. Сосюрі

Над лугом, тихою рікою
Спливають дні, немов ріка,
Та не шука собі спокою
Бентежне серце юнака.

Й коли в кришталювому покрові
Застигне скований Ірпінь —
Тоді в його гарячій слові
Хлюпне травнева голубінь!

І в домі власному зустріти
Невтомний спів так раді ми,
Бо він піснями сонця й літа
Зігріє нас серед зими.

Ірпінь, 1946

СВІТЛЯЧОК

Дочці Ларисі

Я виходжу на годинку
В вечір тиші і тепла.
От щоб ти, моя дитинко,
Вдвох із татом тут пройшла!

В запашній кавказькій ночі,
На шосе до міста Сочі,
Серед квітів і струмків

Я для тебе і для нені
Наловив би повні жмені
Пречудових світлячків.

Ти б їх трошки налякалась,
Ну, а потім розпиталась:

«Що за вогники такі —
Не печуть вони руки?..»

Задзвеніла б, засміялась
Голоском своїм тонким!
Тут сади ростуть на кручі,
А на вітах зірочки.

То яскраві і летючі,
То веселі світлячки!

Через гори, понад скелі,
Понад клекотом річок —

Скрізь летить малий жучок:
Сам собі шляхи веселі
Світить милий світлячок.

Пригаса то знову блима
Вогник радісний в імлі...
В них під крильцями малими
Єсть ліхтарики малі.

Шепче ніч казками маю,
Срібним дзвоном ручая.
За тобою скрізь скучаю,
Світла дівчинко моя!

Через гори, через хмари
Знову думкою пройду
По Шевченківським бульварі,
В Ботанічному саду.

Золота кавказька спека
Дні над морем налила.
Ти у Києві — далеко,
Ніжна крихітко мала!

У вечірню тиху пору
Я виходжу на шосе:
Може, вітер через гору
Лесин голос принесе.

Ти зовеш мене в привіті
Через шум лісів, річок —
Найсвітліший в цілм світі,
Мій русявий світлячок!

1945

ПЕРЕДЧУТТЯ

Мені приснилась буйна злива.
Мов хмари стовпились зокіл
І кожна крапля, наче слива,
Важка і свіжа, била в діл.

І лист купавсь в дощі живому,
І фіолетові плоди,
Долина в блиску грозовому
Аж захищалась од води...

Я думав — не забудь щасливу
Народну влачу золоту:
Вчувать за днем пекучим зливу,
Любити землю у цвіту!

1946

ЧОРНОМОРЦІ

(3 поеми)

Сергію Борзенкові

Пригадаю молодості місто —
Й голос друга пісня принесе.
Знали ми поета й футболіста,
Юнака Сергія з ХІІЗ.
Все було: у зливу й по морозі,
На найпершій, нелегкій дорозі
Він в плащі проходив щозими...
Крізь літа ввижаються і нині
Добрі очі, променисті, сині,
Голос друга пам'ятаєм ми.

В плащ-палатку книги ув'язавши,
В шинелині, — де він мерзне знов? —
Батьківщині славу здобувавши,
По дорозі сміливих пішов,
І шинель, на плащ отой не схожа,
Всі дощі й морози переможе,
Збереже в поході юнака.
І прилине в Харків — рідне місто
Слава фронтового журналіста,
Бойова, окрилена, людська.

І ні разу у години грізні
Не ховав перо газетяра.
Взявши зброю воїна Вітчизни,
Знав він добре: буде ще пора —
Він шляхи у слові чулім зв'яже
І нащадкам сміливо розкаже
Про найважчі, пройдені мости,
Про людей, що, всім вітрам навпроти,
Вийшли злу навалу побороти,
Найлютішу смерть перемогти!

Він побачив ранок Перемоги
Через хмарні і холодні дні.
Він солдатські починав дороги
Не в ученні, просто на війні.
І Сергій в дорозі до Кавказу
Не обходив полум'я ні разу
І трудних стежок не обминав,
А тепер у керченським тумані
З морями славної Тамані
Путь на захід свій розпочинав.

Був холодний вечір у Тамані.
Шаленіли хвилі ще грізніш.
Кримські скелі в сонці полум'яні,
Дальній берег — мов блискучий ніж.
А як ніч зіткала запинало,
В темні судна моряки сідали,
І тоді — ні світла, ні розмов.
І Сергій спішить у бот залізти,
В батальйон приймає журналіста
Капітан Микола Беляков.

Теплі спини тиснуть йому плечі
Під наметом зимової мли,

У десанті до глухої Керчі
Мотоботи разом відпливли.
Чорна тьма. Ні слова, ні зітхання.
Тільки чує, мов своє дихання,
Теплий подих сорока бійців.
Тут одна — обов'язку дорога,
Тут розмови, справді, ні до чого,
Бо не видно їй зморщок на лиці.

Гострим болем засліпили очі,
Залили вогні прожекторів.
Де той берег? Підійти не хоче,
Наче зовсім од гармат згорів.
Моряків снаряди розривають,
Мертві вниз повільно осідають.
Тільки берег — до відплати міст!
Він приходить у чеканні гострім,
І рекорд на сажень — на півострів —
Спритно взяв колишній футболіст.

«За Вітчизну, воїни-солдати!» —
Беляков одважний заклика,
В підземелля кидає гранати,
В тому слові — клятва моряка,
Скільки друзів проковтнуло море!
Хай же буде помста їх сувора
За братів, що не дійшли сюди!
Бойового ранять капітана —
Газетяр йому на зміну стане:
«Ти — майор. Наказуй і веди!»

У важкім бою взяли будинок
По трудній, неначе рік, добі.
Там Сергій знайшов не відпочинок,
Труд новий наказує собі.

На вузенькім аркуші блокнота
Пише він: «Орли, морська піхота!
Бій ведем на березі в Криму».
Перший звіт: про доблесть Белякова.
Цікарідзе, Галочку Петрову.
Перший день — в порохівім диму.

Чорноморська непоборна зброя,
Честь моряцька випала й йому.
З моряками і звання Героя
Він здобув на березі в Криму.
Слава смілих — серце його гріє.
Це відтоді друзі у Сергія —
Ратний труд і щастя бойове.
Щастя сильних треба з бою брати.
Він донині зберігає свято
Побратимство воїнське живе.

У завії і в пекучім сонці
Він зустрів ровесників своїх.
Привітали друга чорноморці,—
З ними жив і з ними переміг.
То над бурі і негоди грізні
Піднімавсь прекрасний цвіт
Вітчизни —

Покоління горде юнаків,
Що повсюди буде переможцем,
Що у битвах стало зброєносьцем
Ленінської правди для віків.

Київ, 1945

Із збірки
«Побратими»
(1950)

СПІВЕЦЬ УПЕРШЕ ЗАСПІВАВ

С. Лемешеву

Над плесом річки, шумом трав
І лісу вдалині
Співець уперше заспівав
У наших Ірпені.

Чи гомін лип його збудив,
Чи сині небеса.
По хаті рвучко він ходив,
А в серці, мов гроза,

Зринала пісня... Далина
І сонце на полях.
І, може, інша сторона
Була в його очах.

Росії лісової син,
Він в нашому краю
Подобу рідної краси
Відчув — любов свою,

І радощі ясних хвилин
У руську пісню вклав,
І голосом своїх долин
Він край наш привітав.

На схрещенні віків-доріг
Земля твоя й моя.
Благословенні сльози й сміх
У серці солов'я!

1949

МАТРОСЬКА БАЛАДА

На морі людина в бушлаті пливе.
Одержав матрос завдання бойове:
Покинути кручі, в бою полум'яні,
В холоднім тумані пливти до Тамані,
Листа передать, що десант їх живе...
На морі холоднім людина пливе.

Наказ був короткий: скоріше назад!
По гострім камінні вицокував град,
І друзі в атаку підносять багнети,
Сховав він пакета — листа для газети...
Та в човен улучив ворожий снаряд.
Упертий моряк не поверне назад.

Схопивсь він рукою за днище човна —
І потім залякла, примерзла вона.
Матросе, дорога у тебе жорстока!
Сказилася Керченська темна протока,
Моряк захлинається, знов вирина.
Рука, мов залізна, на днищі човна.

І хвиля повторює: єсть донести!
Хоч тіло побите, а цілі листи.
Слова командира — матросу священні,

Велика полупдра братам в Ельтігені:
Третина з десанту дійшла висоти...
На тілі матроському — цілі листи.

На Чорному морі людина пливе.
І тіло гойдається, наче живе,
І ворог стріляє по ньому і досі,
Бо ворог боїться такого матроса,
Що взявсь донести завдання бойове.
Такий — без човна до своїх допливе!

Сестра у лікарні сумує, рида:
«В листопаді в морі холодна вода
І рани розмила, і сіллю покрила...»
Та Чорне море синам — не могила
Й поранене тіло з води викида.
Нерідна сестра над матросом рида:

«Він моря і горя напився ущерть...»
Та серце матроса сильніше за смерть.
Живий, він пощади ніколи не просить,
І мертвий пакета до штабу приносить.
«Він моря і горя напився ущерть...»
Радянські матроси сильніші за смерть!

1947

ГОМІН ВЕСНИ

Вже відгули луною щирою
Весняні води по ярах,
І журавлі летять із вирію
На свій новий, північний шлях.

Багрянний схід жаркими стрілами
Густі тумани протина,
І голубами сизокрилим
Туркоче тепла далина.

Шумить весна, неначе веслами
Блакитну будячи ріку,
Блискучі промені череслами
Ріллю пронизують пухку.

Іде весна... Дзвенить веселими
Піснями радості й труда,
Проходить нивами і селами,
Мій край щасливий огляда.

Широкий степ грудьми рахманними
В колгоспні дихає двори,
Лункими й чистими світаннями
Виходять в поле трактори.

Озимий лан співає рунами.
Ідуть сівалки — в добрий час!
То цвіту radoщами юними
Народна сила підвелась.

СВІТАННЯ

Коли в душі цвіте кохання,
Мені цвіте уся земля.
З тобою, мила, на світанні
Ішли ми в росяні поля.

Почувши наші поцілунки,
В саду троянди розцвіли,
І заспівали птиці лунко,
І бджоли срібно загули.

Нова краса очам відкрилась,
Крило діброва підняла,
І вся земля перетворилась
На чашу сонця і тепла.

ГОРА ТАРАСОВА

Земля за Дніпром розцвілася,
Хмаринки квітчають блакить.
Висока могила Тараса
В садах Придніпров'я стоїть.

Над морем зеленого жита
Зіходить багряна зоря.
Любов'ю народу сповито
Безсмертні пісні Кобзаря.

Які ж отут далі прозорі
У шумі безмежних ланів!
І сяйва дніпровського зорі,
І села в озерах садів.

НАРОД І ПІСНЯ

Л. Ревуцькому

Народ і пісня — перозлучні,
Співцям народу — честь, хвала,
Вас привітають щирі учні,
В них ваша пісня розцвіла.

Щасливий той, хто вільну й горду
Посіяв пісню у серця!
Співать з народом, для народу —
Найвища слава для співця.

Хай спів тече, немов кринична
В ранковій свіжості вода,—
В нім сила голосу велична
І ніжність вічно молода!

1949

Із збірки
«Пісня миру»
(1952)

В ПОЛІ, В ПОЛІ ЖИТО

В полі, в полі жито,
Як ріка, шумить.
Б'ють в степу копита,
Пісня вдаль летить.

Їдуть на кордоні
Хлопці-соколи.
Крізь воюнь ці коні
Вершників несли.

Як весняний килим,
У цвіту земля.
Ми грудьми закрили
Од грози поля.

Знову спіє жито,
Знов сади шумлять.
Єсть нам що любити,
Єсть що вартувать!

В полі, в полі жито,
Як ріка, шумить.
Б'ють в степу копита,
Пісня вдаль летить.

ЧЕРЕЗ КЛАДКУ

Ользі Кобилянській

В моєму серці наймиліша згадка
Сповняє юності печальної літа:
У вашу «Землю» йшов я «Через
кладку» —
І стежка ця весь вік не зароста.

Людського слова силу загадкову
Тоді збагнув я вперше на віку.
Я бачив землю вільну і чудову,
Яку ніхто не ділить по шматку.

І визволення найдорожче свято
Тепер з народом стріли серцем ви,
Бо зорі правди світять на Карпати
Од зір високих нашої Москви.

Уже лягли до серця Буковини
Од Києва високого мости,
І сяють нам народних дум перлини,
Як ваші ми читаємо листи.

Бо не для туги й марного випадку,—
Для щастя краю й вільного життя
Ви цілий вік творили світлу кладку
Із діамантів мислі й почуття.

1940

МАТИ ПОЕТА

Прийдуть квітня розливи співучі,
Вкриють землю шовкові намети...
На високій обухівській кручі
Хоронили ми матір поета.

Біле чоло одкрите, мов книга,
І натруджені воскові руки
Заспокоїлись тужно і тихо
У довічну хвилину розлуки.

Над левадами плакали хмари,
В темних тінях пливло кладовище,
І слова, ніби серця удари,
Піднімали печаль ту все вище.

Як по жмені землі дорогої
Ми поклали і з нею прощались,
Нам із кручі тієї ясної
Матері наші рідні згадались.

Ми сказали: «Спочиньте спокійно.
Мамо рідна, невтомна і мила!
Ви з дітьми перейшли через війни,
А життя ви і сонце любили.

Ви долонями гладили колос,
Ви засіяли житом цівкраю
І дали своєму синові голос,
У яким ваше серце співав.

Хоч і в грозах дорогу почату
Ви скінчили для світлого миру,
Про надії про ваші співати
Буде голос той тепло і щиро.

Віру в щастя — велике уміння,
Віру в чисте життя заповітне
Понесуть у серцях покоління,
Бо вона із синами розквітне.

Вашу пам'ять вони приголублять,
Не забудуть і радощі, й муки,
І ще дужче ту землю полюблять,
Де ви склали натруджені руки.

Будуть славити землю цю милу
В нові весни, багаті, квітучі...
Білі квіти застелять могилу
На високій обухівській кручі».

1951

Із збірки
«Київські каштани»
(1954)

ІМЕНІ ЯНКИ КУПАЛИ

Наш Київ повен найдорожчих див,
Коли цвітуть каштани в сині ранки.
Він з ними жив, по Києву ходив,
Наш незабутній і живий — наш Янка!
Тепер він тут не пройде з усіма,
Та кожен день його нам голос чути,
Ще вулиці його у Києві нема,
А друга нам ніколи не забути!..
І знову я в погожий день схотів,
Щоб в тих садах, де ти проходиш, мила,
Ім'я співця вплелось в шум садів,
Щоб ти його, як пісню, полюбила.
Щоб нашим дітям розказали ми,
Який він був невтомний і сердечний,
Як щиро сів дружбу між людьми,
Братерства шлях обравши безкінечний..
Пишається дзвінким живим ім'ям
Вся Україна, як і рідна мати.
І вулицю хорошу треба нам
Ім'ям Купали в Києві назвати!

1953

ВУЛИЦЯ УЛЬЯНОВИХ У КИЄВІ

Зелена вулиця Лабораторна
Колись убогою і темною була...
Тут мати Леніна, в стражданні непоборна,
На грані віку нашого жила.

Спитайте — і розкажуть старожили
Про вік старий... недолю і пільму.
Як мати на побачення ходила
Аж на Лук'янівку, до Дмитрія, в тюрму.

Хай напис золотий серця зігріє,
По тих стежках тепер нас проведе.
Марія — мати, і дочка Марія,
І з ними Ганна... А Володя — де?..

Ти, юнь щаслива, веснами рясними
До тихого будиночка прийди...
Хоч Володимир тут не жив із ними —
Писав листи до матері сюди.

І кожна думка, слово його кожне
Із цілим світом зв'язані тепер.
Над Києвом знамено переможне —
Його знамено!.. Ленін не помер!

І там, де починається Хрещатик,
Бульвар Шевченка в шумі сніжних віт,—
Рвучким орлом, що зльоту дав початок,
Він на граніті в Києві стоїть.

Ми вдячним серцем зберігаєм нині
Слова великі, мовлені тоді:
Робітники Росії й України
Навік єдині в битвах і труді!

Шляхи Ульянових — безсмертні,
незвичайні.

В їх подвигу є крила для орлят...
Нехай тополі й клени білосяйні
Над золотими буквами шумлять!

Шляхи борців не заростуть безвісні,
Встає і в назві світла далина.
І вулиця Ульянових — як пісня,
Бо з Леніним ріднить нас і вона.

1953

ХРЕЩАТИК

Сніжком запорошено чистим
Балкони, новісінький дім.
Завжди зачарований містом
Я — Києвом рідним моїм.

На вулицю Леніна світлу,
На схили дніпровські піду,
За ними всю землю розквітлу
Побачу — дзвінку, молоду!

А йшовши Хрещатиком, гляну
На сквери, будови нові,—
Згадаю про дні урагану
Й народні труди бойові.

Над краєм проходили бурі,
В кварталах гриміли громи,
Та в роки трудні і похмурі
Тут сонце вже бачили ми!..

Тепер над красою ялинок,
Де діти,
І гомін, і сміх,—
Уже за будинком будинок
Встає з риштувань гомінких.

Народної сили достаток,
Що квітне, міцніє завжди,
Ще краще оздобив Хрещатик
В палаці, у сквери й сади.

І стільки краси дорогої
У ньому родилось, росте,
Що в інеї тут — як весною
Каштанів гілля золоте.

І нині зближається свято
Народів — одвічних братів,
І сонця багато-багато
На шовку ясних прапорів.

До щастя ми йшли крізь негоди,
Скрізь разом — в труді, в боротьбі.
Великий російський народі,
Хвала України — тобі!

Хай роки невтомні і весні
Ще більше об'єднують нас,
Ми славим майбутнє чудесне
В наш мирний і радісний час.

Хай знову цвітінням врочистим
Заглянуть каштани в мій дім...
Завжди зачарований містом
Я — Києвом рідним мій.

1953

ДЖАМБУЛ СТОЇТЬ У СВОЄМУ САДУ

Схил Алатау сонячний і дикий,
А далі степ казахський без кінця.
У сонці дня стоїть поет великий
Біля маленького живого дерева.

Акина очі од небес синіші,
А небо — як дитинство голубе!
В садок зелений прохолода дише
Із верховин жовтавих Майтюбе.

Дух долину, гірського тамариску
Сюди доніс чудесний вітерець..
Як близько до людей
І до природи близько
Усім життям стоїть старий співець.

Гірські вершини — фоном до портрета,
Освітлення — чудовий літній день.
Ровесниця його нових пісень —
Маленька яблуня переживе поета.

Та покоління прийдуть до аула
Шукать пісні акина молоді,
І гулістан садівника Джамбула
Ще розростеться в їхньому труді.

ПРИЗНАННЯ ДІВЧИНИ

(З Казахської лірики)

Люблю тебе, не буду критись.
Все викаже мій плач, мій сміх.
Голуб мене і дай напиться
Із вуст твоїх, очей твоїх.

Усе, що я коханням звала,
Було лише передчуттям
Тії грози, яка устала,
Як буря й сонце над життям.

І вже не марення, не сон це,
То серця полум'я росте.
Ти розбудив мене, як сонце
В гарячій літі будить степ.

І я щомиті рвусь до тебе,
Немов до матері маля,
Немов до хмар весняних неба
В жаданні спраглому земля.

ЗА ПРИСЛІВ'ЯМ

І не дзвониш цілий день.
І не признаєшся.
«Понеділок — день важкий»,—
Скажеш, засмієшся.

Серце довго в самоті
За тобою плаче.
Я веселі очі ті,
Де веселки золоті,
Цілий день не бачу.

Не мені коса густа
З запахом фіалки,
Не мені цвітуть вуста
Милої Наталки.

А без них життя нема.
Ти для мене, мила,
За прислів'ям жартома
День важким зробила.

ВЕСНА НАД ДІНЦЕМ

Така таємна тишина лісів,
Така весела даль доріг весною!
Я уклонився радісній красі
Землі моєї сонячно-ясної.

Струмить ріка, мов березневий сік,
І плесо розливається під гаєм.
Звучить у небі музикою крик
Гусей, що з дальнім попрощались
краєм.

Клепочуть гуси, кличуть журавлі,
І чути в їхнім гомоні чудеснім
Живе дихання рідної землі,
Літа незнані, неповторні весни.

Вони встають не в гуркоті гармат,
А в пісні сіяча над мирним ланом.
Весна шумить зеленим океаном,
У теплій хвилі плывучи до хат.

І над водою синього Дінця
Гуркоче трактор, де ходили танки.
І миру й щастя малинові ранки
Встеляють плях радянського бійця.

В САДУ ОСІННЬОМУ

Ти живеш, любов велика,
З тихим смутком влад.
Здалеку пливла музика
В Ботанічний сад.

Ми зійшлись в багрянім цвіті
Лип і ясенів,
І згадав я, що на світі
Є пісні без слів.

Так і ти: не говорила
Зроду про любов,
Та мою щасливу силу
Я в тобі знайшов.

Є сувора у коханні
Заповітна мить,
Мабуть, осінь у мовчанні
Вчила нас любить.

Хоч була мелодій туга —
Щастям день розцвів.
Ти живеш у серці друга
Піснею без слів.

1953

Із збірки
«Весняні журавлі»
(1956)

ПОКОЛІННЯ ВЕСНИ

Ми йшли, як перше покоління
Стрімкої грані двох століть.
В очах у нас іще стоїть
Грізних часів важке боління
І дальні заграви багряні,
Які на тій суворій грані
Вже провіщали сонця схід.
Тож біля нашої колиски
Лунав громами п'ятий рік,
Ніч пронизавши гострим блиском,
Він нам серця вогнем обпik.
І ми несли в своїй дорозі
Тії грози лункі громи,
І вже на отроцькім порозі
Діла батьків вітали ми.
Для нас ясніш було майбутнє:
Бо стягом всіх народних справ
Над віком боротьби могутнім
Великий Ленін виростав.
Із кличем Ілліча крилатим
Кінчалась кривда вікова.
Над часом темним і проклятим
Уперше сонце випливає:

Поля, засіяні у п'ятім,
Дали в сімнадцятім жнива.
А перед тим добра врожаєм,
Немов леміш, пройшов багнет.
О мрії людських високий лет!
Двадцятій вік зогрів, осяяв
Вождя прекрасний силует.
В століттях буде виростати
Весь цвіт його надій, велінь,
Про нього радісно співати
Ще будуть сотні поколінь.
О грізна юності колиско,—
Де буря свище, зброя блиска,
Де в гromі далеч простяглась!
На всіх шляхах — так рідно, близько
Був Ленін всюди серед нас.

ТОПОЛЯ ЯНКИ КУПАЛИ

Я пройшов через липня цвіт,
Через двір-кладовище,
Де тополя Купали стоїть...
Вітер вихором свище...

Ні цеглини, ні печі її стіни
Не залилося з хати,
Де за місяців шість до війни
Ми збирались на святі;

Де між гостями він сидів
У веселому крузі,
Де з молодшими й сам молодів
Богатир Білорусі...

Буде спомин про зустріч в той рік
Вже навік неповторним!
Я тим попелом серце обпік,
Тим гарячим і чорним.

На тополю той попіл упав,
На срібlistу палітру.
Ворог сад весь безжально стоптав,
Книгозбірню пустив по вітру...

Та живий прокладається слід,
Де збираються друзі!
Гей, тополе! На тисячу літ
Ти шуми Білорусі...

РУКИ МИЛОЇ

Ще в русявої дитини
Ті малі, як дві стеблини,
Ручки старшим помагали,
Маму в смутках обнімали,
Відганяли всі жалі...
Руки дівчинки ясної —
Наче крилечка малі!

Дівка виросла помалу,
Наче гарна квітка стала.
Лебедині, ніжні, білі
Вже засмагли і зміцніли
В полі рученьки оті —
І невтомні, і завзяті,
Кажуть люди — золоті!

Юних літ пройшла наука,
І зустрілись дружні руки,
І ласкаві, і гарячі,
Мов серця палкі юначі —
В першім щасті у житті
Ті дівочі, найдорожчі,
Каже милий — золоті!

Наче в доброї дитини —
Серце вірної дружини...
Скільки шили, скільки прали,
Друга ніжно обнімали
В бурю, в холод чи в теплі
Руки милої моєї —
Добрі, сильні, хоч малі.

І в журливі дні розлуки
Я крізь даль цілую руки,
Ті, що вік не знали втоми,
Що листи писали вдома,—
Все одні в моїй путі,
Руки милої моєї,
Крила чайки золоті!

★ ★ ★

Хуга надворі північна:
В серці — весни течія.
Ти — моя молодість вічна,
Подруго вірна моя!
В тому, що стали ясніші
В дружбі прожиті літа;
В тому, що сад наш буйніше

В кожна весну розцвіта;
В тому, що стали ще ближчі
Друзів хороші обличчя,
Радісних днів глибина,
Ти все розкрила одна!
Всі ми стрічаємо в полі
Безліч квіток весняних,
Тільки одна в нашій долі
Є наймиліша між них.
Так і для мене розкрилась
Дивною квіткою ти.
Бачиш — сніги заіскрились,
Зорі летять з висоти.
Зорі вночі — як жоржини,
Спокій і радість в них є...
Ти зберегла для дружини
Серце дівоче своє.

★ ★ ★

Коли світання ми стрічаєм
Удвох в дозвіллі чи в труді,
Ми дні прожиті споминаєм,
Та не спиняємось в путі.

І кожним словом, серцем чулим
Ми просто й щиро, без прикрас
Майбутнє зв'язуєм з минулим,
Яке звело до купи нас.

Хоч дні летять, немов хвилини,
В цвіту садів, у шумі трав,
Я нашій дружбі роковини
Вже б кожен місяць святкував:

Бо на шляху крутім, високім
Ми брали щастя крок за кроком
І стільки бід перемогли,
Що кожен місяць повним роком
Вважати сміливо могли.

ТИ МЕНЕ ПОЛЮБИШ

Ти мене полюбиш не за пісню.
Є слова як голос солов'я,
Є співці ще кращі, хоч безвісні,
Але сила в щирості моя.
Що б нам всі черстві не говорили,
Але кожен бачить під кінець,
Що в любові світ знаходить крила,
А не в мертвім холоді сердець.
Хай же ніжність всю тебе обгорне
Чистим сяйвом, наче даль морська,
Й ми промовим слово неповторне
І з рукою стрінеться рука.
Як сестра, мене ти приголубиш
За печаль, за серце вогняне,
А про щастя заспіва — полюбиш
І за пісню радісну мене.

ДЕНЬ

Тепла даль багряніє,
Розгоряється днем.
Над майданом Софія
Світить білим вогнем.

Здрастуй, київське небо,
Ти, Дніпра течія!
Йду на зустріч до тебе,
Добра сестро моя.

Блідне далеч зірчаста.
Тихий шум яворів.
Знов повірив у щастя,
Як тебе я зустрів.

Будем слухати віти,
Ніжний плюскіт води.
В мене друг є на світі
Нерозлучний завжди.

Хаїї сувора розлука
Серця силу не п'є,
Ми в натруджені руки
Візьмем щастя своє.

Як холодную кригу
Рве весняна вода,
Так прорветься до щастя
І любов молода.

ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ

Ти йдеш удалині,
А я в самотині
Вітаю теплий день,
І луг, і синє небо.
Вже захід у вогні,
І день минув без тебе.

Ну де ти? Обізвись!
Жалітимеш колись,
Що цілий день життя
Отак забрала в друга.
Для щастя ми зійшлись,
І хай загине туга!

Не треба самоти!
Як золоті мости —
Хмарини над Дніпром,
Над голубим простором...
І десь далеко ми
З очима — тихим морем.

Тужливий чайки крик
Злетів на кручу, зник,
Розтав удалині
Вечірньою луною.
Ти в голубім вогні
Стоїш переді мною.

Хустина у руді,
Сльозина на щоці,
І палуба сумна,
Що в далеч одпливає...
Та вір: моя любов
Розлуки не приймає.

Знов прийде пароплав,
І шовковий рукав,
Як щастя світлий стяг,
Твої піднімуть руки.
І в посмішці твоїй
Розтануть дні розлуки.

1955

РОДОВІД

Прадід мій, кріпак вельможних хамів,
У солдатах двадцять літ служив,
На крутім Малаховім кургані
За вітчизну голову зложив.

Дід Карпо зростав на морі синім
Степових долин, ланів густих,
І тому на глибині Цусіми
Допливти до берега не встиг.

Хлібороб, мій батько, теж не зайві
Дні прожив би на важкій землі,
Та в гарматнім клекоті, без слави
За царя в Перемишлі поліг.

Так до самого четвертого коліна,
За чужі багатства і діла,
Передчасним і жорстоким тлінням
Їх рілля воєнна обняла.

Отака звичайна і неповна,
Як в мільйонів, чесна і проста,
Вся моя селянська родословна
Із століть жорстоких вироста.

Тільки брат мій дорогий, найстарший,
У Червоній гвардії гармаш,
Вийшов з воєн, в битвах не упавши,
З військом Фрунзе перейшов Сиваш!

Так і я піду за ним уперто,
Для Вітчизни буду всюди жить.
У народі — все людське безсмертя,
Щастя й долі шлях живий лежить.

Із збірки
«Сорок весен»
(1957)

СОРОК ВЕСЕН

Люблю весни зеленій цвіт
І осені — багрянній.
Я славлю серцем сорок літ
Міі Жовтень полум'яний.

Комусь — я більше років дам,
Комусь — то й менш, нівроку,
А як подумать добре: нам
Усім по сорок років.

Летять на південь журавлі
Щасливий край шукати.
А нам на рідній на землі
Свій вирій здобувати!

І я до тебе прихилюсь,
Моя безсмертна земле,
І сили вічної нап'юсь,
Бо в тебе серце тепле,

Бо научила скрізь мене
Шукати правди в тебе.
О небо Києва ясне,
Блакитне й чисте небо!

Ти знову ніжно обійми
Дніпровські доли й води...
Я все життя пройду з людьми,
З тобою, мій народі!

ЗЕМЛЮ В КОЛОС ЗАКВІТЧАЄМО!

Землю в колос заквітчаємо!
Ідучи в далекий шлях,
Рідне свято зустрічаємо
Рястом буйним на полях.

Не на килимі простеленім —
На дорогах кам'яних
Здобули ми Жовтень з Леніним
В наших веснах вогняних.

Ми червоною калиною
Обів'єм вождя чоло.
Все, що ми звемо Людипою,—
Найсильніш в ньому жило.

Як потоки повнять водами
Всі долини, всі моря,
Так розлита між народами
Золота його зоря.

Так під зіркою погідною
Для добра людей простих,
Ми йдемо землею рідною
Сорок весен світових.

ЩАСТЯ

— Що таке щастя? — спитали
В батька свого юнаки.—
Як його люди шукали?
В чому знайшли за віки?

Він відказав: — Непомітне
Зразу буває воно,
Може, он вишнею квітне,
Гілкою стука в вікно.

Щастя — з дитинства зустріти
Квіти і хліб на столі,
Щастя — не тліть, а горіти
В світлому саяві землі.

Як ти про нього розкажеш
Словом? Найбільше воно —
Це коли серце ти зв'яжеш
З серцем народним водпо.

Всім, хто навчиться любити
Друзів, Вітчизну, життя,
Буде до краю розкрите
Щастя живе почуття.

1946

РОСЬ

Чи на порогах і камінні,
Чи в тихих лозах і траві,
Люблю моєї України
Річки веселі степові.
І мирний спів, і клич походів,
Важких віків залізний крок
Звучить у мові всіх народів,
У пазвах лагідних річок.
В гарячій шумі річки Збруча,
У плесах чистого Дінця
Мені бринить душа співуча
Мого дитинства — Інгульця.
А тут на жовтому колосі
Злягли шовкові небеса,
І зацвіла у водах Росі
Врожаю пишного краса.
І вже у теплому промінні
Земля батьків розповіда,
Що й тут розбилась на камінні
Лиха, зажерлива орда.
Я знову спраглими вустами
Торкнувсь живої течії,
І над твоїми берегами
Літа окрилені мої.
Хоч де ми будемо ходити —
До наших рік повернем крок,
Бо все життя нам силу пити
З Вітчизни нашої річок.

1946

ДАЛЬНЬОМУ ДРУГОВІ

Вважай, як хочеш,— сильним чи
невдалим
Мене в труді піснярським, у житті.
Встає гірським, суворим перевалом
Вже півстоліття на моїй путі.
Під грім гармат ми, брате, народились,
Пізніш багнет чи сурму узяли,
Росли повільно, пізно ми учились,
А пустоцвітом зроду не були.
Як перші весни на херсонським полі,
Як милу пісню дівчини в саду,
Зустрів я ранок в ріднім комсомолі,
Співав про Жовтень, дружбу молоду.
Хоч не гучну ми пісню полюбили,
Трудами літ міцніла і вона,
У пишній мові не така вже й сила,
В сердечнім слові більша глибина.
Словам критичним — шана і довіра.
А сам — чи марно я шукав, любив!
Втрачав я, може, поетичну міру,
Та щирості ніколи не губив.
Іду з життям,— воно шумить рікою.
Безмежна далеч, неосяжна шир!
Із почуттям невтоми, неспокою
Здобудем світ, де тільки воля й мир!
І що душа любить, як щастя, звикла —
Хай не згаса в огні твоїх грудей,
Палка тривога щоб повік не зникла
В труді, в борні, в любові до людей.

1953

МАТИ МОЯ МЕЛАНКА

Вона іде в степах, зажурена й висока,
В озерах пирію, березки і катрану.
Волошки вибира із колосу й осоту,
І на руках її старі пекучі рани.

«Хай буде шлях батьків і дорогим,
і милим
Для тебе, сину мій,
як підеш в світ блукати!»
Хрестами витканий, старий херсонський
килим
Подарувала нам на спомин наша мати.

Тепер за сотні верст, на поверсі жилкопу
В кімнаті я стелю моїх степів узор
І чую дух трави, і пахнуть житві копн,
І десь летять ізнов моїх сестер докори.

Ввіходь, мій килиме, в гранітні сірі мурн
Дитинства барвами: тут степові мотиви!
Нехай забуду я минувшину похмуру
Та понесу в душі батьків сердечні співи.

1927

МУЗИКА

Десь південне море, над тобою
Темна буря свище та шумить,
Та мого жаркого неспокою
Не напоїть шум твого прибою
І моїх думок не звеселить.

Я приходжу у знайому залу,
Де оркестр тужливо розлива
Довгу хвилю нарікання й жалю.
Нібито над степовою даллю —
Тихий сум і тиша нежива...

Але звідки громовий удар?
Це в долині рокітлива гама,
Ніби злива, пробіга ярами,
Наче хвиля разом з берегами
Піднялася й ринула до хмар.

Над водою урагани мчать,
Паруси злітають над водою,
Понад піною холодною, рудою
Журавлі потомлені ячать.

Над простором, що кипить, реве,
Криком птиці проліта надія,
Бригантини щогла майоріє,
А її вода солона рве.

Десь на морі тонуть кораблі,
І ніхто могил їх не позначить,
І над ними чайки гірко плачуть —
Що довіку вже їм не побачить
Молодої теплої землі.

Тільки вранці небо зацвіте,
Берег вдягне золотаві шати.
І на берег радісні дівчата
Вийдуть к морю тихому стрічати
Дорогих, сподіваних гостей.

Тужна чайка принесе їм вість.
Сонця парус в неї на крилі,
Під крилом — вчорашня темна піна...

Чом оглянувся? Тільки піаніно,
В штормі звуків замовкає Ліст.

1929

СЛУХАЮЧИ СИМФОНІЮ КАЛАЧЕВСЬКОГО

Я вранці йшов на ті чудові схили
У наших славних Києві-саду,
Де над Дніпром Аскольдова могила
Вдягається у зелень молоду...

І от симфонії живим каскадом
Вся далечінь дніпровська залилась,
Веселкою розкинулась над садом
І лунами над пагорбом зійшлась.

Напосна народними піснями,
Немовби чистим сяйвом золотим,
Вона дзвеніла радісно над нами,
Над цвітом вишень, берегом крутим.

То невмирущі і ясні мотиви,
Які творив співочий наш народ.
Зійшлись в потік, немов могутня злива,
Озвались в шумі величавих вод.

І вся краса, що очі милувала,
Якій, здається, й рівної нема,
Ще більше барвами весни заграла,
Немов співала й далечінь сама.

І думав я: «Наш друже незабутній,
До поколінь приходиш ти здаля
В одному творі, щирім і могутнім,
Бо в ньому славиться твоя земля.

Щасливий ти, славетний наш земляче!
Твоя любов і серце не вмира:
Ти крізь століття наше щастя бачив
І цвіт землі у гомоні Дніпра».

1953

ХУТІР НАДІЯ

В щасливий день почую знову
Я земляків моїх розмову,
Побачу води Інгульця
І степ херсонський без кінця.

Мені над шляхом вишні гілка
Рукою білою махне,
Привітом рідним Шостаківка
Зупинить радісно мене,

І я в глибінь долин загляну,
Роси моїх степів нап'юсь
І Тобілевичу Івану
В його Надії поклонюсь.

Це він співав сердечним словом,
Що степ зерном засіють новим
Сини окрадених батьків...
І нині — славен їх посів!

Весна велика розбудила
Мій рідний степ, і він ожив.
Він Тобілевича могилу
Ласкавим колосом укрит.

І хвилі теплого Інгулу
Сім'ю славетну не забули:
Вона вела од цих ланів
Не одного, а трьох орлів!

І не забуде наше поле,
Земля оповлена моя
Ім'я Садовського Миколи
І Саксаганського ім'я...

Навколо хутора Надії
Зелений килим без кінця,
Земля колгоспна молодів
Круг заповідника співця,

Й живі слова «Карпенко-Карий»,
І неминучі два числа —
Не лавра лист — пшениця яра
У пишний колос заплела.

1948

СИН

Це він з очима темно-синіми,
З тонким і ніжним голоском
Заполонив мій світ цілком.
Я все дивуюсь сонцю, синові,
Я все милуюся синком.

Напевне, дні його почато,
Ще як творилася земля,
Він слово «мама» так завзято
І так щасливо вимовля.

І, певно, ще не знають люди,
Що, в батька вилитий увесь,
Наш син — мале, найбільше чудо
Із дорогих людських чудес.

Коли ж над містом вечоріє
І далечінь в рясних вогнях,—
З вікна він дивиться на шлях;
Розкриті очі, довгі вії...

Мое життя, мої надії
І все майбутнє в цих очах.

1954

ПЕРЕДЧУТТЯ ГРОЗИ

Коли і щастям, і тривогою
Для мене зустріч одцвіла,
В покорі давньою дорогою
Ти знов без радості пішла.

Щербатий місяць в морі дальньому
Спинивсь журливо. У вікні,
Тепер самотньому й печальному,
Він світить холодно мені.

Мені ж і тиша, й даль дрімотна
Видінням бурі устає,
Любов не може йти самотньо
Через життя моє й твоє.

Ти не знесеш життя безсилою,
Спаде покора, тінь чужа,
І в золотій журбі про милого
Твоя прокинеться душа.

8. IX. 1953

★ ★ ★

Немов зібрався п'ять століть
Прожить я до останку.
Ви, давні ночі, геть ідіть,
Я жду швидкого ранку.

А прийде ранок — стріну знов
У доброму привіті
Мою трудну, гірку любов
І наймилішу в світі.

Немов гроза, той день мине.
Нехай життя минає
В сердечній бурі, не сумне,
А повне сил без краю.

1953

ВІНОК

Чи є кохання без жорстоких,
Тривожних, радісних годин?
Коли зібрав я в довгих роках
Усі надії — в день один;

Коли я серцем все помітив —
Тепло землі, у травах луг
І свій вінок з колосся й квітів
До тебе ніс не для наруг;

І вже була моя дорога
В цвіту, у росах золотих,
Пішла ти вдалеч, журна, строга,
І я спинить тебе не встиг...

Та я все жду добра на світі,
Хоч ти не доброю була.
І в цей вінок складаю квіти,
Яких від мене не взяла.

1954

★ ★ ★

Я пізнав, моя любов прекрасна,
Що бува за щирість — каюття.
Як же тут сказати друзям ясно,
Що без тебе не було й життя,

Що без тебе і квітки на лузі
Так ще зроду пізно не цвіли,
Що земля і найдорожчі друзі
Рідними такими не були?

І такою радістю ясною
Не світилась далеч за Дніпром.
Ти одна стоїш передо мною
В білім платті, з сонячним чолом.

І тепер уся земля зелена
Увійшла у серце... Друзів клич!
Ти як сонечко прийшла до мене,
Засвітилась в тисячі облич.

Я скажу: моя любов прекрасна,
Не зникай в літах без вороття,
Бо приходить осінь передчасна,
Як весна зникає із життя.

1954

★ ★ ★

Серце тобою так щиро зігрите.
Що в тобі дорого є?
Ти мене з осені вивела в літо,
Літо останнє моє.

Може, для радості треба багато,
Може, обняти весь світ?
Руку б маленьку в долоні узяти
Не для хвилини, для літ.

Є ж і неписані присуди долі,
Серця відплата в них є.
Плаче над мрійником вітер у полі
В літо самотнє моє.

7. VI. 1954

★ ★ ★

Я хочу си́ну усміхатись,
Щоб у стражданні не признатись.
Ну що йому любов чудна,
Яку малий іще не зна?
Нащо чужа, доросла туга?..
І тільки дальній голос друга.
Я думав, синку: підрости,
Хотів у світ тебе вести,
Щоб ти зміцнів, як той кленок.
Цей біль пробач мені, синок.
І ти мені також пробач
Хвилину жалю, ніч безкраю.
Нехай уранці пролунає
Дитячий сміх і згине плач.

1956

Із збірки
«Як пахне земля»
(1958)

★ ★ ★

В дощовитій у київській щедрості
В літні ночі шепочуть гаї.
Ой ви, берести, радісні берести,
Ви товариші милі мої!
Теплим спомином, журною втіхою
Ви до вікон моїх підвелись,
Як при хаті під темною стріхою
Ще дитинством шуміли колись.
Ви холодним вітрам не корилися,
Ваше плем'я в лісі розрослося.
Що під вами у юність наснилося —
Тільки в осені пізній збулося.
Хоч дорога нова пролягла мені
На майданах, стежинах крутих,
Ви шуміть на асфальті і камені,
Як тоді у ярах степових.
У зеленім і чулім неспокої
Кличе знову у батьківський дім.
Ой ви, берести з ночі глибокої
Над трудом і коханням моїм!
Так ви рідно добою весінньою
Шумите у нічній глибині
Дальнім степом, дощем, Україною
Та усім найдорожчим мені.

ПІД НЕБОМ ЮНОСТІ

Де б я не жив, та повсюди шумить
Чорного моря шовкова блакить,
Пахнуть солоні вітри на світанні,
Степу гарячого трави духмяні,
Сняться трикутні руді паруси,
Наче з полотен, що мати наткала,
Чути рибалок глухі голоси
В тиші дзвінкій, що на берег упала;
Серцю ввижаються ті вечори,
Де я по стежці збігав із гори,
Босий, по першім морозцю і глині.
Гей, вечори мої теплі і сині,
Неба дитинства пахучі вітри!

Ти мене кличеш до себе і нині,
Тільки задзвонить там жайворон-птах.
В тій чорноморській зеленій долині
Я з головою пірнав у житах.
Ти мені снився в озерах пшениці,
Рідна моя дорога сторона.
Бачу засмаглі і радісні лица...
Хто з вас тепер земляка спомина?
Я не візьму вже у руки косу,
Вже не пройду над покосом із вами,
Може, лиш пісню степам принесу,
Мов продзвеню восени з журавлями.
Хай же в літах і синів спомина.
Рідна моя степова сторона!

ЯК ПАХНЕ ЗЕМЛЯ

Може, ви чули, як пахне земля?
Мабуть, ще змалечку чули...
Мати виносить у двір немовля,
Де гусенята і «гулі»;
Наче минуле з майбутнім зійшлося
В лагідних очках дитини:
Ось воно бачить, гілля розцвілось
Вишні, черемхи, калини,
Чує торішніх листків перегній...
Зайчик пробіг од віконця.
Чує дим з комина, запах земний,
Радісна крихітка сонця.
Ще не розкаже — іще немовля,
Чує, як дихає тепла земля.
Ось підростає під сонечком син
І починає любити.
Стріне під вишнею дівчину він,
Будуть у поле ходити,
Їх приголублять і хмари, й дощі,
Вітри і курні дороги,
Гострий буркун, деревію кущі
Босі поранять їм ноги;
Серце ж утішить весняна рілля,
Ніжно запахне насіння.
Духом полинним п'янить їх земля,
Спрага обніме весіння,
Схочуть обнятись, як з рястом рілля...
Вічною юністю пахне земля.
Батьківську землю ми любимо всі
Ще від своєї колиски...
Пада снаряд на холодній росі,
Небо од вибухів блиска,—
І припадає твій син до землі,

Дім захищає, дружину.
В небі над ним закричать журавлі.
«Кидайте... Я не покину.
Я порятунок для неї знайду,
Всю хоч залізом порвало,
Вринусь у землю, грудьми припаду,
Буду сильніш від металу».
Буде дружина гукати здаля,
Буде втішати, захищати земля.

Все, що ми сіємо, — в тиші зросте.
Сієм не сталю, а зérном.
Душу незлобну і серце просте
Знову до ниви повернем.
Я моє поле до краю пройду,
Ви полюбіть його змалку...
Хай же до вас ще рідніш промовля,
Пахне вам батьківська тепла земля!

1956

ТИ МУЖНЕ СЕРЦЕ РІДНОГО НАРОДУ

Колись у Києві сказав один мудрець
І давній заповіт в Русі великій виник.
«Ану, зламайте!» — дав сиnam отець
Міцний і добре перешитий віник.
«Не можете зав'язаний зламати?»
Ну, розв'яжіть, трощіть по стебелинці:
Тепер ламається... Бува незламна рать,
А воякам доводиться вмирати —
Як роз'єднать їх, бити поодинці».

Давно минули ті старі часи,
Але народна мудрість не вмирає.
Ти повен сили, слави і краси,
Мій молодий, великий, вольний краю!
Ти всіх нападників мечем відбив
сто крат,
Бо меч кували ковалі братерства.
Од моря Чорного — до голубих Карпат
І нивами, й садами розпростерся!
Залізним віником ти з хати вимітав
Усіх панів, що вік тебе гнітили,
І ти водно синів своїх зібрав —
Живі, народні, непоборні сили!
Всі дальні обрії, які народ відкрив,
В твоїй землі усі чудові зміни —
То сила єдності, що Ленін заповів!
Бо він тебе для перемог творив,
Компартіє моєї України!
Де партія могутня і народ
В ім'я життя злилися воедино, —
Ніяких бур, ніяких злих негод
Тобі не страшно, вільна Україно!
Зростає табір миру і звитяг,
І ми тепер — не скеля в океані.
Поляк і чех проходить з нами шлях
У золотім у радіснім світанні.
І ти в день свята руку подаєш
Близьким братам, далеким друзям
Сходу,
Ти, партіє, до щастя нас ведеш,
Ти мужнє серце рідного народу!

Липень, 1958

* * *

Не в трояндах для серця дорога,
Скорше в тернах колючих встає.
Мало щастя — любить лиш для того,
Щоб співать про кохання своє.
От коли на тривожні, безвісні
Ти на заклики серця пішов,
В ньому зродиться сила для пісні,
Хоч не схочеш — співатимеш знов.
Будуть ширші дороги весняні,
Вище — неба шатро голубе,
І любов, у борні і в коханні,
Дивним цвітом зустріне тебе.
І тоді у сердечні мотиви
Ти одягнеш надії й слова.
Славлю бурі важкі і щасливі,
У яких папа юність жива.

* * *

За вікнами пороша,
Хурделиця кипить,
У грудні ніч найдовша
І ніби серце спить.
Чи то холодна м'ята,
Чи яблуневий цвіт?
Укрив шибки у хаті
Той морозець ледь світ.
Я в білу даль дивлюся,
Там, у моїх степах,
Дівча проходить русе
До пояса в житах,
А голосу не чую,
Ні пісні в колосках.
Лише мороз малює
Колосся на шибках.

Щодня чекаю на побачення
В такій тривозі і журбі,
Немов весна давно утрачена
І вже не вернеться тобі.

Немов гаї, снігами вкличані,
Не будуть зеленіти знов,
І ми на все життя приречені
Затамувать в душі любов.

А то ж незрадністю пишатися
Хотілось нам перед людьми,
За руки радісно побратися,
Як ще в маю ходили ми...

Дарма! Нехай не все збувається,
Надію в нас не вкраде час.
Знов гай зелений завітчається
Для щастя нашого й для нас.

І я у день, що вартій вічності,
Скажу: весь вік тебе люблю.
Благословлю всі сльози ніжності.
Страждання всі благословлю.

НА ПАРОПЛАВІ

Над Дніпром багрянний місяць сховався
У безоднях золотих криниць.
Я свій погляд довго не одводив
Од твоїх затінених зіниць.

І в очах, крізь саяво нелукаве,
Випливали, мов з далеких літ,
Береги навколо пароплава,
Голубий і фантастичний світ.

Будь щаслива, мила, будь здорова,
Як троянда, що зими не зна,
Як ота хмільна вода дніпрова —
Радістю і свіжістю хмільна!

КИЇВСЬКИМ ЛІСАМ

Тільки річка під сонцем розкрилася,
Повна руху, спокою, краси,
Ви над нами так тепло схилилися
В роснім шумі, зелені ліси.

Все промовлене й зовсім не сказане
Міг почуть лиш легкий вітерець,
Білі плечі і коси розв'язані
Міг торкнуться лиш ясмин і чебрець.

Я не міг тої ніжності зміряти,
Я не міг все зібрати в слова,
А без ревнощів міг лиш довірити,
Щоб твій стан цілувала трава.

І за мить, що була чи приснилася,
Будьте світлі, як птиць голоси,
Будьте в снах — як над нами
схилилися,
Будьте вічно зелені, ліси!

21. I. 1958

ДАЛЕКИХ ВЕСЕН ГОЛОСИ

Коли до річки Ірпеня
Світання коней пригання,
У них рожеві хмари-гриви,
Вони — як марева грайливі
У синюватім сяйві дня.

А там, за річкою, ліси
В серпанку тиші і роси,
І хвиль зелене коливання,
Землі і трав легке зітхання —
Далеких весен голоси.

І ми проходим по траві,
Де знов краплини дощові
Нам падають на босі ноги,
Немов освячують дороги
На всі страждання життєві.

Так, болем літ живе в мені
Той серця крик в осінні дні,
Жагучі очі, руки білі
На потаємному весіллі,
На жовтих травах в Ірпені.

1958

Із збірки
«Дума про щастя»
(1960)

ДУМА ПРО ЩАСТЯ

Коли по ріднім довгим полю
Ідуть народні сіячі,
Вони свою шукають долю
В невтомний ранок і вночі.
Їм світ, осяяний весною,
Весь обрій, де сівалки йдуть,
Здається кулею землею,
В яку вони зерно кладуть.
Тоді й невтомні сталевари,
Як днів нових богатирі,
Зіллють сердець жаркі удари
З вогнем металу на зорі.
Віддайся ж гордій цій годині
І слав найвищу правду днів:
Народ і Партія — єдині,
Бо так нам Ленін заповів.
Усе — за труд! І все — Людині,
Коли вона іде з людьми.
Народ і Партія — єдині,
І в цьому непоборні ми.
І крила там ростуть орлині,
Де все для дружби розцвілось.
Народ і партія — єдині:

Тут щастя всіх людей зійшлося.
Встає безхмарною добою
Братерства вік, свободи цвіт.
Моя Вітчизно, це тобою
Пишається в надіях світ.
Народи дальніх континентів
В нових піснях твій славлять шлях.
І голоси братів-поетів
Перекликаються в віках.
Ми пиву пишну і квітчасту
Грудьми заступим від негод.
Я славлю труд і славлю щастя,
Яке знайшов увесь народ.

ЛЮДСЬКЕ ДОБРО

Тумани плачуть над Карпатами
Дрібненьким сіяним дощем.
Під небесами кострубатими
Чого ми, серце, знову ждем?

Хоч ти розбийся понад горами,
Впади грудьми на холод скель,—
Не прийде зворами суворими
Кохана в край оцих осель.

Дарма!.. Я знову більше радості
Стрічаю в цих лісів і нив,
Радію сам, без тіні заздрості,
Людським добром і я щаслив;

Шукаю сонця поміж скелями
З братами в рідному краю,
Йдучи привітними оселями,
Добра все більше пізнаю.

І власні смутки — невеличкими
Здаються: жити для людей!
Радій, коли, рум'яних личками,
Тут бачиш радісних дітей.

І над карпатськими долинами,
Де квітне труд у боротьбі,
Нові пісні над полонинами
Озвуться сонячно тобі.

Не треба в споминах покірності.
Ти піднімай до гір чоло!
А серце друга, щастя вірності —
Вважай, щоб все в житті було.

В ДОРОЗІ

(Лист)

Які я дні весняні знав,
Безумні і жагучі,
Які я руки цілував,
Мов лебеді співучі.

Якою ласкою цвіла
Твоїх очей відвага,
Якою бурею була
Твого серця спрага.

Жалі розлук я кидать звук
В огонь труда й мовчання.
Та знов я чую дальній крик,
Безмовний біль прощання.

Спини мене, верни мене
Печальними очима.
Немов тягар, додолу гне
Мовчання за плечима.

Спини мене, верни мене,
Де вдвох ішли недавно...
І тиша... Й сонечко ясне
На станції Журавно.

СХОДИТЬ В КАРПАТАХ СОНЦЕ ЧЕРВОНЕ

П. Майбороди

Сходить в Карпатах сонце червоне
І лине пісня — «Любов моя».
Ніде з тобою, друже Платоне,
Не розлучаюсь в дорозі я.

Перед віконцем ясен загляне
В серпанку вранішнім Ясині.
Київські «знову цвітуть каштани»
Привітом дружнім мені.

Іди за мною! Іди й дивися
Орлині гнізда гірських осель,
Як б'ється Тиса, як рветься Тиса
Поміж суворих обпалених скель.

Йдуть лісоруби шляхами крутими,
Росте Гуцульщина, гей, молода!
Іди зі мною, виходь із ними,
Бо й сам ти щирий співець труда!

Ти мою далеч в пісні голубиш,
Ти розвидняєш мій шлях.
Хтось там розлюбить, ти мене любиш
В надіях, радощах і жальх.

ВОДОСПАД У ЯРЕМЧІ

Сплелися сосни з небесами,
Тривожно хмари вдаль пливуть.
Шумлять потоки між гаями,
А гомону гаїв не чуть.

Мов красна писанка, «Гуцулка» —
Палац із дерева стоїть.
Б'є водоспад у скелю лунко,
Неначе в мур тисячоліть.

І над киплячою водою,
В розмові бурі та грози
Шукаєш серцю ти спокою,
Щоб не будить в душі сльози.

Із збірки
«Вишневі зорі України»
(1960)

★ ★ ★

Ти, серце мрійника, не звикнеш
Любить самотність днів, ночей.
О даль дніпровська, ти не зникнеш
З мого життя, з моїх очей.

Мені в століттях не напитись
Тебе, дніпровська течія,
Очима правнуків дивитись
На тебе вічно буду я.

1954

ПАМ'ЯТІ МАТЕРІ

Там, де лягло Чорномор'я без меж
В білому осені злоті,—
Ти, моя мати, обніжком ідеш,
Рівна, висока, в скорботі.

Як ти пройшла із безхмарним чолом,
Боса — по стернях і росах?
Де ти лежиш у траві за селом,
В тихих вишневих Глодосах?

Скільки за вік ти зв'язала снопів,
Скільки посіяла жита!
Нині лежиш ти в мовчанні стенів,
Небом холодним укрита.

Ось я в далекі поїхав краї —
Й тут, серед темної ночі,
Сняться натружені руки твої,
Сині зажурені очі;

Наче я знов на гарячих снопах
Плачу під спів жайворінка...
Тихо проходить в херсонських степах
Мати моя, українка.

1932

НА ВЕЛИКІЙ УГОРСЬКІЙ РІВНИНІ

На Великій Угорській рівнині,
Де осіння журба золота,
Подорожнього пам'ять ще й нині
Кожну стежку мені поверта,
Кожну річку, що зору відкрилась,
Кожну хмарку, що в небі спинилась.
Голубінь... Тишина... Самота!

Там такі ж, як у нас, кукурудзи
І таке ж на жаркім виднокрузі
Сонце, наче в херсонських степах.
І похорий — в незгноєній тузі —
Світ, що порохом переплах.

Нахиляє там соняшник листя,
Бриль за сонцем щодня ведучи.
Там земля життєдайна, барвиста...
Нащо ж нелюди вчора взялися
За розбійницькі тії мечі!

Нащо звірі в пожарі ходили
За веселлї і синїй Дунай?!
Чом залізом важким столочили
Та не вами засіяний край!

Де спите ви, укриті ганьбою,
На позорищі власних доріг?..
Й рідну землю ви вкрили журбою...
Із такою землею ясною
Я б прощатись для інших не міг.

Стільки в полі заліза, як злості,
Мов іржаві неприбрані кості,—
На Дунаї воно й на Дністрі...

Та в родючій і лагідній млості
Палить сонце... Ідуть косарі...

Хай рівнина у сонячній чаші
Знов народним врожаєм зрина.
Мир хатам, що похожі на наші,
Хай навіки загине війна!

1945

СЕРПЕНЬ

Ясного серпня дні останні,
Наш перший вечір над Дніпром
Ми пом'янем в розчаруванні
Чи серцем вдячним і добром?

Чи по стежках надій та болю
Спокійно пройдемо колись,
І скажеш ти: «Спасибі долі,
Що ми зійшлись і розійшлись».

Та й через роки, через зими,
З тобою я чи вдалині,
Все буду жить тими очима,
Що в душу глянули мені.

Вони весь шлях мій освітили
Таким святим людським вогнем,
Що буду жить я до могили
Тим першим поглядом і днем.

1954

ВИШНЕВІ ЗОРІ УКРАЇНИ

О. П. Довженкові

Де пролягли поля осінні,
Де знов пливли гусей ключі,—
Вишневі зорі України
Світили хлопчику вночі.
Він у жалях, труді, терпінні
Проходив шляхом крем'яним.
І тихі зорі України
В степах журилися над ним.
Дорожній пил, мости камінні
Під ноги воїну лягли.
Вишневі зорі України
Як очі матері були.
І через всі шляхи, боління
Він теж творив наш вік добра,
Вишневі зорі України
Світив над простором Дніпра.
Там я шукав сади весінні,
Співав про мир і щастя дні.
Вишневі зорі України,
Світить ви друзям, як мені!
Під вами — всі скарби безцінні,
Що я в краю моїм зустрів.
Світить нам, зорі України,
Як очі наших матерів.
Коли ж в осіннім безгомінні
Прийдеться десь прощатись нам,—
Вас, вічні зорі України,
Віддам я в спадщину синам.

1956

ПОВЕРНЕННЯ

Не крийсь туманом, найрідніше небо,
Коли з доріг вертаються у дім!
Мій Києве, я мав жалі від тебе,
А чую їх лиш в спомині моїм.

Бо хто в дорозі щирий і розважний
Стрічав людей, мов сонця теплий схід,
Тому вже світ, великий, неосяжний,
Давно змінив маленький звичний світ.

Хай свіжий вітер до порога свище!
Мене стрічає сотня дружніх рук.
О Києве! Ти завжди будеш вищий
Од наших бід, печалей і розлук.

25. VIII. 1958

ОЧИМА МОВИЛА МЕНІ

Ну чим ти мучишся? Чому
Твій сум хлоп'ячий?
Тобі я в світі одному
Сміюсь і плачу.

Мені без тебе темний день,
Мій друже дальній.
А ти стояв серед людей
Такий печальний.

Душа здригнулася моя,
Ішла я мимо:
Очей не знала зроду я
В журбі — такими.

Сама за довгі дні жалів
Я сонце стріла.
Хіба ж не сказана без слів
Любов несіміла?

Тебе, йдучи одна в журбі,
Назвала щастям,
Очима мовила тобі:
Єдиний, здрастуй!

28. III. 1954

Із збірки
«Житні колоски»
(1962)

ЖИТНІ КОЛОСКИ

Пісні мої, до всіх привітні,
Де зріє зёрно почуття,—
Мої ви колосочки житні!
А житній колос — це життя.

Коли я вас в рядки складаю
І сам хилюся на покіс,—
Я про одне лише гадаю:
Щоб людям я добро приніс,

Щоб словом, зернятком зігрітим,
Ви не печаль мою несли,
А теплим літом, ніжним цвітом
В людському серці проросли.

1956

ЯСНІ ЗОРІ

Між братами між народами,
В добрій славі ідучи,
Славлять край трудами гордими
Українські сіячі.

Чи сівбою, а чи жнивами
В колективі сильні ми.
Україно! Слався нивами,
Слався рідними людьми!

Розквітай, мій краю, веснами,
Цвітом яблунь і пшениць,
І руками, в дружбі чесними,
Сіячів твоїх і жниць.

І веселими світаннями,
Що були мов красен мак,
І долинами весняними,
Де проходила Виштак.

І в низах — колоссям, пшінкою,
І садами — по горі.
І тією українкою,
Що вже має дві Зорі.

Перша Зірка — сяє рапками
В літі, в холоді зими.
Хай дзвенить вопа веснянками,
Що були певтомні ми!

Зірка друга народилася,
Як в надіях і трудах
Славна жінка не сипилася
На перейдених стежках.

Що вона — пройшла по килиму?
Гей, по холоду й дощах.
Сяйво Зір — вогнями милими
І у подруги в очах.

Може, труднощі минулися?
Все нема дощів, зими?
Героїні не забулися:
Що здобуто — все з людьми!

От чого не забуваючи
На колгоспному дворі
Виростають, людям сяючи,
Ті високі дві Зорі.

Ти полями, цвітом вкритими,
Земле красна, наче мак.
Славсь, країно, Степанидами —
Отакими, як Виштак!

1958, Київ

МЕНІ КУПАЛА ГОВОРИВ...

Я давній свій блокнот розкрив,
Далеких літ шукавши звістку...
Мені Купала говорив
В цвіту кастричника* у Мінську:

— То від Шевченка полюбив
Я мову й пісню українську.

Тоді були тяжкі часи,
Такі ж гіркі, як вік Тараса.
Ще білорусів голоси
І мова їх не піднялася.

Щоб між народами рости
У молодім і дружнім хорі,
Щоб нашу кривду понести
Й шукать пораду в давнім горі.

Мій край душив
Той самий цар,
І пан, і хижий брендар.
Мужик носив важкі окови,
Та вже не гнувся, мов підкова!
Тоді навчив мене Кобзар
Шукать батьків народне слово.

І мова польська теж близька
Була для мене — юнака,
Був рідний Пушкін і Міцкевич.
А мову батька-мужика
Хіба ж забув Іван Луцевич!

* Кастричник — жовтень (білоруськ.).

І щоб земля моя жила,
До зір піснями діставала,
Щоб мрія крила здобула
І щастям папороть цвіла,—
Луцевич взяв ім'я Купали.

Я йшов би, смутки несучи,
По болотах, де зимно й грузько.
А ваш Тарас
Мене навчив
Любити мову білоруську.

Це дивно? Дива тут нема:
То ж гідність братнього народу
І нашу силу підніма,
Нас вчить стояти з усіма,
А не шукать малого броду!

Та хто б сказав,
Що рідний світ
Та є вузьким в загальнім світі?
Тополя ж високо стоїть,
Щоб до моїх лісів шуміти!

Я вчився гніву бротьби
І мужності учився в нього:
Де честь жива — там не раби!
Сам слово подвигом зроби.
Як у Тараса, вік живого.

Ми всі печалі заорем,
Зерном засієм попелища!..
Хтось білоруським Кобзарем
Назвав мене... То честь найвища.

Тож цілий вік хотілось бути
Таким, як він, за кожним кроком.
Ти, син України, не забудь:
Шевченко був моїм пророком.

І як поїдеш — вдалині
Ти озивайсь крізь даль дніпрову,
Пиши ти рідною мені —
Я так люблю Тараса мову!

...Отак мій старший побратим,
Учитель добрий і радник
Встав над щоденником старим
У тихім вирі теплих згадок.

Це на кастричника було,
На мінській вулиці славетній,
Де в хаті Янки знов жило
Багато так гостей-поетів.

Вже й недалечко до зорі,
А ті розмови все плелися.
Були в купалівським дворі
Кущі високі барбарису;

Червону гілочку в росі
Внесла господаря небога
Й, коли прощалися усі,
Подарувала на дорогу.

І я додому все повіз:
Ту гілку, тишу світанкову,
Купали сповідь пречудову —
Як життєвий його девіз,
Як двох віків живу розмову.

1. II. 1961

ПОЕЗІЯ НЕ СПИТЬ!

В. Сосюрі

Встав о п'ятій. Ранок — після бурі,
Що і досі на листках тремтить.
І до мене завітав Сосюра
І сказав: «Поезія не спить!»

Правда, правда, мій хороший брате;
Чи в душі озветься далина,
Чи каштанів розквітання, — свято
Запливе до самого вікна;

Чи народна пісня нетерпляче
Забринить у пам'яті твоїй,
Де козак наш
«Та й не сам же плаче», —
Але ти сказати отак зумій!

Чи насняться далі полум'яні,
По яких доводилось ходити,
Може, лиця втрачені й кохані
Напливуть... Поезія не спить!

То ж не все! Бо як же нам проспати
Гомін нив, доріженьки круті,
Де зійшла велика наша мати
На свої верхівлі золоті!

Як же нам та не увійти в розмову,
Що народи про життя ведуть,
Мрію не прославить юнакову
І добра не побажати в путь!

Як не бити вигадки ворожі,
Паліїв війни щоб зупинить?..
Там, де слово
В Правди насторожі,
Хай повік поезія не спить!

1960

Із збірки
«Чебрець»
(1965)

Я ЩЕ ДОНИНІ ЮНІСТЮ ЖИВУ

Мені приснилось, що косив траву,
Таку високу і таку зелену!..
Я ще донині юністю живу,
В літах шукаю мрію безіменну.

Під сонцем літ і над печаллю літ
Іде у білім юність і рожевім,
Вона на кручі київській стоїть
У весняному шумі березневім.

Вона до мене руки простягла,
А в серці б'ється туга журавлина..
В цвітінні білім світ, як у снігах,
І кожен пелюсток немов сльозина.

СЛОВО ЩИРОСТІ

Цілуй мене, як перше літо
Ти цілувала юнака,
Який один іде по світу
І все тебе одну шука.

Юнак той, мабуть, я. Одвіку
На довгих роках і світах
Я переходив гори й ріки,
Питаючи до тебе шлях.

А ти сама прийшла до мене
В грозі прекрасній почуття,
Єдина в світі наречена
Моїх пісень, мого життя.

ЦВІТ КАРТОПЛІ

(Новела)

Де поля з житами та баштанами,
Козакова Балка край села
Молодими кленами й каштанами,
Вербами й тополями печальними
З юних літ прикрашена була.

То спасибі генію старенькому
Першої комуні у стінах,
Садоводу, діду Ярмоленкові,
Що подбав за наш прадавній шлях...

І коли весна шумує травнями,
Хвилями пшеничними, тоді
Білий шум пливе свічками ставними
По зеленій повені — воді.

Одцвітуть сади. Росою скроплений,
На веселій степовій землі
Пролягає довгий лан картопляний,
Білі й сині квіти на стеблі.

І тоді — мої думки поранені
Як солодкі в серці колючки.
Все то очі милої Парані...
Ось вона пливе крізь колоски.

Мов царівна з царини казкової,
В неї личко — мов цвіте бузок...
Не було круг Балки Козакової
В цілім світі отаких казок.

Я соромлюсь і словечко мовити.
Ще любить не вміючи ніяк,
Можу добрим ранком поздоровити,
А дивлюсь — в буркун чи коров'як.

А вона сміється... Дівка старшенька
Приміча химерний захват мій.
Не для мене ще вона товаришка,
Її миліш Василько Попурій.

І за нею, степовою квіткою,
На своїм юнацькім рубежі
Скрізь я стежу зором за сусідкою,
Як за сонцем — сонях на межі..

Як вона картопельку сапатиме,
Бронзолиця, з сміхом ув очах,
Що їй хлопець в полі даруватиме,
На тривожних юності стежках?..

Ех, чому не старший трошки він?
Чом замовк несмілий голубок?..
Голубенькі вогники волошкові
Назбирав би... Чи зламав бузок...

Так, для мене — ніжністю дитинною
Змалку грядка матері цвіла,
І картопля хліба половиною
З давніх років для степів була.

З цього квіту ми добро одержимо.
Як на степ засушній рік упав,
Всі троянди світу —
В двадцять першому
Я б за той біленький цвіт віддав.

Де ж ви, милі та чудні дискусії,
У дитинстві в бідному селі?..
До Парані золотої-русої
Не дійшли премудрі ті жалі.

А як хлопець одійшов з образою,
Наздогнала в хащах буркуна
І до нього з молодого ласкою
Пригорнулась в жалощах вона.

І скидала жарти як наміточку
Із свого печального лиця...
Цілувала у високім житечку
Під легенький шепіт вітерця.

І сльозами був пирії окроплений,
Де сиділи голуб'ята вряд...
І казала, що букет картопляний
Їй миліший від усіх троянд.

Те юнацьке щастя не забулося.
І мені, крізь темних днів стіну,
Молодисте жартування чулося
На густому житньому лану.

А над тими стрічками щасливими,
Над журбою неповторних мрій —
Над моїого серця солоспівами
Виростав суперник — Попурій...

Де ти, журна доню Ярмоленкова,
Що садив тополі у степах?..
Одлітала молодість лелекою,
Піснею херсонською далекою,
Як підбитий у дорозі птах...

Знався я з півоніями пиншими
На сердечні бурі та жалі.
А такими не були утішними,
Як дитинства квіточки малі.

Бачив я пізніш, під Сімферополем,
Де ворота у Таврійський сад,
Поруч з полем лагідним картопляним
Лан великий царствених троянд...

Все потрібне у житті широкому,
Все прекрасне в повному житті!
І карпатські маки над потоками
Бачив я... І ружі золоті...

А тепер у київському Круглику
Я виходжу в поле, в тишу літ.
І виношу на широку публіку
Мій дитячий, той біленький цвіт.

І вклоняюсь полю благородному,
Де тихенька слава й красота.
І радію хлібові народному,
Що під тим цвітінням вироста.

ЧЕБРЕЦЬ

Степами, осінню рясною
Шукаю світ в журбі старій.
І друзі київські зі мною,
І Тобілевич, друг Андрій.

Отут росли біленькі вишні,
Рожеві півники цвіли...
Були гробки такі затишні,
Де наші прадіди лягли.

Які ж то звірі столочили
Печальну тишу ковили!
І де знайти батьків могили?
Вони жили чи й не жили?

Як голий бубон — кладовище,
Де хлібороб лежить з віків.
І вітер реквієм не свище
Над поколінням рільників.

Кажу: «Ти смутку лиш прибавив,
Мій день, прожитий неспроста.
Отут колись я хлопцем ставив
Селянській матері хреста.

Тепер і знаку вже немає,
Не пізнаю долину цю...»
Олекса Ющенко зриває
З могилки жмуток чебрецю:

«Візьми на пам'ять... Він же зроду
Гіркий та ніжний, без прикрас.
Така ж історія народу,
Що народив у муках нас».

Долина в щедрім сонці мріє.
Ключ журавлиний креслить шлях.
У Тобілевича Андрія
Ясна зажура на очах.

І ми рушаємо. Машина,
Знов рівний шлях на Хмельовс.
Отой чебрець, ота хвилинка
Не раз у серці оживе...

Прощайте, мамо! Ваш бурлака
Не вернеться в долину цю.
І степ мені дитинством плакав
У тихім смутку чебрецю.

ТАРАСІВ СТЕП

Шляхи чужинців і мазеп
Лежать під завірюхою.
А я у щасті рідний степ,
У вольнім шумі слухаю!

Його терзали ніч і звір.
Але на славу часові
І смерті злій наперекір
Зросли пісні Тарасові.

Тож батьків степ не заросте
Ні горем, ні посухою!
Морями хліба він цвіте
Над Бугом і Синюхою.

І в силі гордих поколінь
Ми пройдемо просторами,
Красу Дніпра, його теплінь
Ми в щастя перетворимо.

В судьбі народів і племен,
Під вишень білосніжністю —
Будь, степе, вік благословен
З Тарасовою ніжністю!

ЩЕДРІ ВЕЧОРИ

*Максиму Рильському,
читаючи «Вечірні розмови»*

Балкон... Голубка сизокрила.
На склі мереживо встає...
То, певно, ви наворожили
Вечірнє марення моє.

Ще не дочитаний ваш томик,
Один — з чудових десяти!..
А це — ввіходить Бучма Бронек
В добрі людської краси;

І не забудь його ніколи:
Живий талант чарівника
В творіннях Куліша Миколи,
У «Щасті вкраденім» Франка!..

Співець «Сонати»! Оживеш ти
В талантах юності ясних...
Із шпальт вечірньої газети —
Вінок безсмертя вколо них.

А на шибках — морозна клечінь,
Ялини. Папороть. Гаї...
З Максимом — знову щедрий вечір
Приходить в роздуми мої:

Що люди раз живуть на світі,
Ті, не повторені ніким...
Хай нині їх пізнають діти
З усім і щасним, і гірким;

Щоб чистим серцем милувались!
Щоб їм ніколи не здавалось
Життя порожнім чи легким!..

Не тільки гомоном будови
Все повниться наш день чудово
І славиться великий час.
І серця мудрого розмови
Збагачують, братове, нас!

БАЛАДА ПРО ЗЕЛЕНІ ФОРТЕЦІ

Павлу Куріато

Останній, важкий і подвижницький
рейд
Весною було розпочато.
Узяв парашут у загоні «Вперед»
Веселий Павло Куріато.

Злітають шовки, мов тугі паруси,
Освячені доблестю й славою,
Ховають десант благодатні ліси —
Зелені фортеці Моравії.

Приходить четверта воєнна весна
З розлуками в битвах печальними,
Гуде партизанів хода голосна
Над річками й землями дальніми...

Немало героїв упало на шлях
В боях із фашистами-круками.
Багато життя зберегли у лісах
Під соснами, кленами, буками.

Прийшла перемога...
І радість дзвенить
Над степом, пшениці озерами...
Павло Куріато — ізнов садівник:
Завідує в Києві скверами.

Дивізії кленів насаджує сам,
Щоб квітли й росли без печалі.
Як вічна подяка зеленим лісам,
Що в битвах братів захищали!

БАБИНЕ ЛІТО

Синові Андрійку

Лише проміння лист прониже —
І не шелесне ясенок.
«Послухайте: яка тут тиша!» —
Сказав мій вражений синок.

А тиша дивна. Справді, хлопче,
Замовк і птахів перегук.
Як боса ніжка листя топче —
Ото найбільший в лісі звук.

І небо синє, й далі сині,
Ліс заворожений мовчить.
І в тонкотканім павутинні
Веселий коник не сюрчить.

Ні хмарки в синьому озерці,
Над нами ліс і тишина.
Нечутний спів бринить у серці,
Як павутинка чи струна.

Хай всі поля, ліси та ріки
Зіллються в щасті тишини,
Щоб ми забулися навіки
Про холод, гір, біду війни.

І треба хлопцю пояснити,
Коли ми прийдемо в село,
Цю назву «бабиного літа»,
Бо в нього баби не було.

ЗЕЛЕНА ЧАША

В однім вікні багрянний вуглик.
Вдovж вулиці іще вікно.
Чому ото назвали — Круглик
Село, не кругле вже давно?

Не дуже точна мова наша,
Але пряма з усіх часів.
Його б назвати — Зелена Чаша
У синій брамі з трьох лісів.

І в цій розлогій полонині,
Мов у криниці чарівній,
Уся земля зійшлася нині
І цілий світ тривожний мій.

Та скільки нам на світі треба
Тривоги, жалів, турбот, доріг?
А тут малий шматочок неба
Найбільше щастя дати міг.

І я зливаюсь вечорами
Із даллю зір, печаллю трав.
І трьох лісів зелені брами —
Мій океанський пароплав.

БАЛАДА ПРО КНИГУ

*Пам'яті
Юрія Яновського*

Уже війни тяжку роботу
За Одер злий перенесли,
Коли Яновському із фронту
Солдати книжку привезли.

Були то «Вершники»...
Як рана,
Зіяла дірочка у них:
В диму сталевого бурану
Ворожа лютість неблаганна,
Пробивши груди капітана,
Застряла в аркушах сумних...

Солдатів ще гнітила туга.
Сказали: Ткач, їх командир,
Ту книжку, наче пісню друга,
З собою брав у бою вир.

Яновський не поклав на полку,
Узяв реліквію на стіл.
Глядів на гостру грань осколка,
І сльози падали на діл.

— Коли б із сталі книги лити,—
Він проказав тоді з трудом,—
Могли б ворожу сталь спинити
Та бути воїну щитом.

Коли б могли писати люди
Такої мужності слова,
Щоб панциром взяла на груди
Їх наша юність бойова!

А він по травах міг ходити.
А він хотів любити, жить...
Як серце воїна пробите,
В музеї книга та лежить.

Ті сторінки вікам не стерти!
Загинуть війни, дзвін меча...
Та книга — автора безсмертя
І слава воїна Ткача.

ПЕРЕДЧУТТЯ

(1941)

Тут зорі теплі і квітчасті...
Не треба слів, не треба сліз.
Я сам боюсь, що замість щастя
Одну печаль тобі приніс.

В залізних тучах буде небо,
В димах дотліють дерева.
З війни летітимуть до тебе
Мої прострілені слова.

А як впаду на поле грізне,
Тоді зігріють біль грудей
Любов до рідної Вітчизни
І вічна ніжність до людей.

І прийдеш ти через долини,
Як плач і радощі життя...
Пробач мені сумні хвилини
Безстрашного передчуття.

Із збірки
«Друзі хороші мої»
(1966)

ДУМА

Півстоліття ходив по землі —
Не ліниво, не тужно, не темно.
Бачив зорі в найважчій імлі,
І трудивсь, і любив недаремно.

Де ти, небо херсонське моє?
Де ти, бідна, під стріхою хатка?
Півстоліття за мною встає,
А хотів би рушати спочатку!

Трохи досвіду в серце лягло,
Трохи втоми — на плечах зміцнілих.
Та ніколи в душі не було
Злого розпачу дум посивілих.

Я не мріяв про лаври, хвалу, —
Знав чебрець і полин я ще змалку.
Але втратить хоч частку малу
Серця щирого... ось чого жалко!

Бо я хочу віддати сповна
Весь мій труд, все життя до останку
Мрії людства: як сонце вона
Сяє світу з Жовтневого ранку.

І на самий піввіку поріг
Так неждано, мов радісне диво,
Промінь дружби сердечної ліг,
Промінь сонця скотився щасливо.

Як безмежна весни течія,
Мов найбільша нев'януча слава,—
В серці в мене вся ніжність твоя,
Пісне моя русява!

Півстоліття — широкі путі,
Йшов у сонці — не тужно, не темно.
А не стрів би тебе у житті,
То, здається, прожив би даремно.

1953

СЕРПЕНЬ

Були ми в лісі — я і ти.
За містом — ліс, і там
У саму душу з висоти
Світили зорі нам.

Там трави росяні сплели
Маленьких ніжок слід,
Від соромливості були
Вуста твої як лід.

Я з чаші осені той рік
Меди солодкі пив,
Немов уста твої, навік
Я серпень полюбив.

Із колосків його зроста
В літах живе зерно.
Хвилює серце крізь літа
Дівочих вуст вино.

1940

ЛЕСЯ І СОНЦЕ

Світла вранішня усмішка
В Лесі є — і в сонця є.
Тільки Леся встане з ліжка —
Зразу й сонечко встає.

Гляне вечір у віконце —
Тут уже не та черга:
Спершу піде спати сонце,
Потім Леся спать ляга.

1945

УСМІШКА ДИТИНИ

Тихим ранком у сні посміхнулось
Першим усміхом наше маля,
І тоді наша юність вернулась,
І в промінні розкрилась земля.

Нижний промінь на білому ліжку
В саме сонце для нас вироста,
Бо у доні — чудесна усмішка,
Давня мамина, золота.

Все, що в юності ми полюбили,
Що освітить суворий нам шлях,
Все розквітло зворушливо, мило
В повних ласки дитячих устах.

1945

ПІД ТОПОЛЯМИ

Не гнула буря і не брала
Таких міцних, струнких тополь.
Невже б ти стільки часу грала
Таку трудну й сердечну роль?

Коли б і щастя вкралось тінню,
Я мав би дивне відчуття,
Безмежну вдячність — за уміння,
За гру, так схожу на життя.

1954

У СУМІ СОСОН

О вітру свист і шепіт сосон,
Коли над світом пізня осінь,
А в хаті грубка голосна
І поцілунки, як весна:

Коли, розхитана вітрами,
Скрипоче тужно ржава брама,
І самота, і темна ніч
Два серця кидає навстріч:

Коли така буває тиша,
Що чуть, як мила тепло дише
І, наче іній на сосні,
На мить здригається у сні;

Коли в віконце без причини
Зальотна капля стукотить
І, як сказав юнак Тичина,
Кохана спить. Кохана спить...

Далеких зір зелені грона,
І тиша, тиша світова.
Ой не шуміте, сосон крони,
Коли кохана спочива!

О ніч, немов людське зітхання,
Коли ні туги, ні вагання,
Ні сміху зайвого, ні сліз.
О племін'я вуст і запах кіс!

Ти не розбудиш нас вітрами,
Не розтривожиш нас дощем.
Навколо нас зімкнулись брами
Безсмертям, ніжністю, плачем.

Молюсь, як демону німому,
Очам коханої в огні:
Не гляньте більш в житті нікому,
Як вперше глянули мені.

Шуміте, сосни, до світання
І не схиляйте верховіть.
Засни, засни, моя кохана,
Як спить навколо чуйний світ.

А я в зворушенні німому
Схилюсь лицем до теплих ніг,
Забуду літ важку утому,
Залізний свист, холодний сніг.

І наче з дальнього дитинства
В моє щасливе забуття
Дівочість, ласка материнства
З твого наблизиться життя.

І в шумі сосон ця хвилина
Безсмертям літ обніме час,
І голосок тоненький сина
Крізь даль віків покличе нас.

22. I. 1959
Ірпінь — Київ

ПРОДОВЖЕННЯ БАЛАДИ

*Мийору Володимиру Веселову
через двадцять літ*

Ніжність пам'яті чудова
Нагадала знов мені:
«Мін нема!» — чіткі два слова
Й лейтенанта Веселова
Рівний розчерк на стіні.

Ті слова, як барви свіжі,
Довелось писать йому
На заводах в Запоріжжі,
На будинках у Криму.

Край Угорський не забуде:
У грозі визвольних днів
То у Пешті, то у Буді
Лейтенант бійців провів.

Подивіться, друзі юні:
Наш солдат іде в пожег
Визволять братів-румунів,
І хорватів, і болгар!

В день побідний величавий
Пригадай, далекий край,—
Витязь нашої держави
Вже виходив на Дунай...

Був він гордий і високий,
Наче Альпи у маю.
Ніс мінер у світ жорстокий
Добрість людяну свою.

В чорні поті й на світанні
Інженерних військ загін
Відступав не раз останній,
А в поході перший він.

У новітнім поколінні
Ми згадаймо грізний час:
Міг солдат, шукавши міни,
Помилитись тільки раз...

Ти які шляхи уперті
Поборов, наш Веселов!
На вулкані, біля смерті
Скільки тисяч раз пройшов!..

І питають люди: «Де ти,
Славний лицарю з легенд?..»
За баладою поета
Йде шукать кореспондент.

Час минув. І раптом вранці
Гомін радісних розмов:
— Петропавловськ-на-Камчатці,
Володимир Веселов!

Скоро Травень, наше свято!
Зацвітуть рясні сади.
Ми згадали, милий брате,
Ваші воїнські труди...

Обізвався вже майором:
— Жив з бійцями в тих трудах,
Ви згадайте добрим словом
Їх тяжкий і славний шлях!

Скільки ми пройшли пожарів,
Небезпек, болючих ран —
Бойовий сержант Макаров,
Смілий Кліппа — капітан!

Мінним полем загадковим
Скільки ви знесли тривогу
З старшиною Кулаковим,
Мамеладзе, наш парторг.

Нам із смертю в поєдинку
Кожна стежечка лягла...
Щоб у рідному будинку
Світла доля розцвіла.

...Так здалеку в сьогоднішня
Героїчна лине вість.
Із легендою у мене
За столом жаданий гість.

Ще портретом у газеті
З ним дружина і дочка.
Не змогли літа зітерти
Все, у чім любов людська.

...І спливають від початку
Бурі й подвигу літа.
Веселову на Камчатку
Я пишу цього листа.

В нім любов — як голос правди.
Хай почує цілий світ,
Що героя із балади
Я шукав аж двадцять літ!

8 березня 1965-го.

Із збірки
«Багряні жоржини»
(1969)

★ ★ ★

Через теплі юнацькі стежини
У бентежній весни течії
Я поніс мого серця жоржини,
Як співочі видіння мої.

І на пізнанні радощі й рани,
На дороги перейдених літ
Тихо падають квіти багряні —
Зачарований мій первоцвіт.

Може, й щастя, як мрія співоча,
В ніч осінню мій шлях обмине.
А сльоза найтепліша жіноча
В темних бурях утішить мене.

І я знову єдиній коханій,
Що як образ безсмертя встає,
Подарую в жоржині багряній
Пісню радості, серце моє.

1. V. 1967

БАГРЯНИЙ РАНОК

Юнацьких споминів не стерши,
По незарослому сліду,
Зеленим берегом не вперше
З тобою, рідна, я їду.

У щасті нівому завмерши,
Чом давній спомин вироста?
Я цілував уста не вперше,
Та цілий вік — твої уста.

Нехай же цвіт весни обгорне
Мою любов, моє життя,
Моє кохання неповторне
В багрянім ранку почуття!

ОСІННІ КВІТИ

Ми любимо осінні квіти
І зорі осені — тому,
Що серцю сниться тепле літо
І поле в сізому диму.

Та, розлюбивши, розлучатись
Так трудно людям на віку,—
Весна із нами попрощатись
Прийшла в осінньому вінку.

Ласкава осінь завершає
Весни і літа ніжну путь,
І квіти першого врожаю
У серці нашому цвітуть.

ОЦЯ ОДЕСЬКА ЖАГУЧА ЗЕМЛЯ...

Оця одеська жагуча земля
Завжди кличе на мене біду,
Все любов'ю отут промовля,
Якої уже не знайду,
Віджиту, забуту і, може, гірку,
Якої ніби й не жаль...
Не вмів я шукати любов легку,
Крихку, пеначе кришталь.

Ах, скільки поклав я душевної сили
В химери і вигадки, мрії свої!
Щоб нині у пісні ширшали крила,
І навіть в осіннім саду солов'ї
Співали — мов ті, що колись розбудили
Самотньої пристрасті мрійні гаї...
Любили мене, а коли й не любили —
Та будьте дцасливі, подруги милі,
Що гірко втішали печалі мої!

15. IX. 1968

МАЙОРИ

(Уривок з поеми)

Тихо, ніжно спало
Величаве море.
Далеч облягала
Ранку яснота...
Я зірвав для Майї
Золоті майори —
В них осіння барва,
Як вода, густа!

Нині в самотині
В неї іменини.
Хто ж їй, крім поета,
Квіти принесе?..
Я такий веселий,
Безпечальний нині,
Наче в серці чую
Сто нових пісень.

Це прийшло у серпні,
Саме у вівторок,
Як родився з нею
Й місяць-молодик.
А прекрасна жінка —
Милий наш історик,
Сині очі в неї —
Журавлиний крик...

До квіток осінніх
Я на ніжність хворію.
А ще більшу тугу
Маю до жінок.
Напишіть, Майє,
Ви мою історію...
Як у битвах віку
Мрійник не замовк,

Як ішов хлопчина
У високій струнності,
Орачем ще босим
Вік почав селяк,
Як боявсь любити
В соромливій юності,
А пізніш сподобивсь
Тих людських наук.

Я любив печально.
І мене любили,
Може, веселіше,
Може, і не всі.
Де ви, краплі щастя,
Весняної сили?
Чом ви промайнули
Сонцем по росі?

Доки сонце зійде,
Роса очі виїсть.
Хто таке придумав
І чому сказав?..
Ми того не знали.
Доля не барилась
Дати в юну щирість
Ранку чудеса.

Ви беріть сучасне
В добру дисертацію.
Може, півсторінки
Там лишіть мені.
Що в новій історії
Теж горів за працею,
А тепер записує
Роки вогняні.

Ще в моїх поемах
Теж доба озветься.
Хоч братів дороги
Ще не дописав,
Але буде книга
З дисертацій серця,
Тих, що обпалила
Буря і сльоза.

Як народ скидає
Пережите горе,
Він шукає в слові
Радість для живих.
От і в мене диво:
Майя і майори...
Скільки бачу світла
В квітках степових!

Що мені до того,
Що холодний гомін
Чую десь про вигоди
І легке життя?
Може, то від юності
Нас чарує племінь,
Де любов без користі
Сяє в майбуття...

Занишіть ви просто,
Що один Терешко
Був собі немудрим,
Та на все життя,
Не тікав у хащі
Із прямої стежки,
Все шукав він щирості,
Вірив, як дитя.

Що у нього друзі
Є тепер заслужені,
Часом перший успіх
Славиться щодня,
І вже їм від долі
І по списку суджені
Вся людська увага,
Лаври і звання.

Іскра доброчинності
Лиш трудом засвічена,
Все життя без галасу
Трудолюбна путь —
Може бути умисне
Ними не помічена,
В їхній декламації
Може потонуть.

Тільки часом смішно
Стежить за гонитвою,
Де криклива мода,
А душа стара.
Мабуть, я одвіку
Жив другою битвою —
Разом із народом
Пролетар пера.

Та про цю історію
Досить точно кажучи,
Я про шлях свій, Майє,
Мовлю жартома...
Можна пісню скласти,
Тільки вік свій в'яжучи
У стражданні й щасті,
В долі з усіма.

От і на стрічанні
З милою Одесою
Є велика втіха
Від простих сердець.
В теплій мові друга
Силою воскреслою
Пахне вітер моря
І степів чебрець...

Нині іменини,
Тож налийте чарку.
Тільки щось міцніше,
Не просте вино...
Ось грози початок
Вже шумить у парку,
Фантастичні блискавки
Б'ються у вікно.

Помандруєм, Майє,
В острови Таїті!
Кажуть, найніжніші
Там живуть жінки...
А вона сміється:
— Так далеко в світі?
Ви б шукали ближче —
Ніжний світ такий...

Ах, осінні квіти!
Уночі грозою
Вимиті над морем,
Скупані в грозі,
Скроплені моєю
Тихою сльозою,
Ви розквітли піснею
У моїй сльозі...

Десь відходить злива
До коси Кінбурна.
Даль моя щаслива,
Ти в моїй душі!
Впливай із моря,
Синь доріг безжурна,
Я пройду світання
Світлі рубежі.

На маленькім святі
Я забув учора
Всі далекі смутки,
Щоб співати знов.
Клич мене грозою,
Вічне Чорне море!
Майя і майори...
Квіти і любов!

29. VIII—27. IX. 1968

КЛЕНИ ПЕРЕД ВІКНАМИ

(Спомин про Рильського)

Тужать клени під моїми вікнами
Під осіннім вітром і дощем.
Друзі ходять рідними і світлими
Деся далеко! А ми в хату ждем...

Де ви, милі? Де ви забарилися
Із теплом ясних своїх очей?
От і клени тихо зажурилися,
Журавлиним засмутилися ключем.

Полетить він до підсоння кримського,
Потім далі й далі — у світи!
Тільки нам на розі Коцюбинського
Під дощами плакати і рости.

Але ми гілля свого не клонимо,
Все підносим руки верховіть —
Любо нам над рідними балконами
Аж до шостих поверхів шуміть!

Народились радісними кленами,
Ще побором не одну зиму
І гілками торкнемо зеленими
У вікно сусідові своєму...

Та минають і літа, і зими,
Клени ждуть, пожовклі і сумні:
Чом не видно рідного Максима
У його високому вікні?..

25. IX. 1968

СИН ПРЕКРАСНИЙ УКРАЇНИ

Під наметом під шовковим
Меж немає, дивні зміни!
І над плугом юнаковим —
Вітер, вітер з України!..

І співав Павло Тичина
Пісню радісну і теплу,
Де червона каліна
Заквітчала нашу землю.

Над своїм безмежним полем,
Рястом, рунами укритим,
Із своїм за людство болем,
З вічним щастям гордовитим...

Він такий високий, строгий,
Мов тополі верховіття.
Й стільки ніжності у нього,
Що не вкласти у століття!

Світові шумлять глибини.
Десь далеко буря свище.
І в любові до людини
Він підноситься все вище.

У бентежних бур години
І в літа добра і тиші
Син прекрасний України
На своїм стоїть узвишші,

Над Карпатами і Кримом,
Степом, колосом укритим.
З боєм ніжності незримим,
З вічним щастям гордовитим.

ВІДПОВІДЬ ПЕТРАРКИ

(На класичні теми)

Ще в італійським древнім літі
Поет-жандарм, що був у цвіті,
З Петраркою цей спір вели:
«Сонети ці — в яким столітті
Писались вами, де, коли?»

Сказав Петрарка: «Я в одвіті
За їх майбутнє. Не шуміте.—
Й додав, не звівши голови: —
Писав я саме в тім столітті,
В яким творили підлість ви».

НА ВІНОК МАРКУ ЧЕРЕМШИНІ

Наталії Семанюк

Є чари слова незабутні
В пошані добрій між людьми
Там діти йшли до місць покути.
Йшли на великдень до тюрми

І писанки з узором рідним
Несли в гуцульських торбинках,
Аж їм, батькам, тим в'язням бідним,
Заблисли сльози на очах...
Тепер згадаю на часинку
Той захват, що я вперш пізнав:
Я чув Григорія Косинку,
Як він по пам'яті читав
Оце творіння Черемшини,
Де силі людяній хвала
Вінок із терну та ожини
В троянди серця заплела.
Ви пишете, що то вклонились
Ліси Гуцульщини мені,
Що то до мене прихилились
Хатки в старій гущавині,
А я віддам усі привіти
Лиш тим, чий дух пітьму зборов,
Хто сильний, мов дубові віти,
Ніс для людей добро й любов.
Каштани Києва вклонились
Смерекам в Снятині гірським:
То ми сердечно поклонились
Тим чистим геніям людським...

14. I. 1964

КОЛИ СПІВАЄ ДОЩ

Коли асфальти площ
Мов ріки чисті,
Коли співає дощ
В зеленім листі,

Як голоси пташок
Дзвенять круг мене
І кличуть від книжок
В життя зелене,

Коли усе, що вік
У серці спало,
Немов травневий сік,
Забунтувало,—

Я знов ту свіжість п'ю,
Що й душу змив,
Я знов ще більш люблю
Мій вічний Київ.

ПІД ОСІЦІНИМИ НЕБЕСАМИ

Катерині Скрипник

Нащо веселою добою
Сплітаєм щастя із журбою?..
Иди. Бо смутен я.
А тільки підеш — за тобою
Летить душа моя.

І повернути ще з порога,
Гукнути хочу знов
Мою замріяну і строгу,
Мою сумну любов.
Немало подруг знав на світі,
А вічна самота
В'язала, мій осінній цвіте,
Мої важкі літа.
Тому я спраглою душею
Зустрів оцю грозу,
І щастя райдугу із нею,
І посмішку, й сльозу,
І дивну ніжність, що літами
Я скрізь шукав дарма...
Чому ж тепер стає між нами
Розлук межа німа?
Сerpневi зорі серце мучать.
Хай серце пам'ята,
Що нас ніколи не розлучать
Ні люди, ні літа,
Бо ти, як друг, собі забрала
Полин моїх жалів,
Бо ти весняним сопцем стала
Моїх осінніх днів.

8. VIII. 1940

БОРОЗНА

Гроза війни палила, а не стерла
Над Чорним морем борозну живу,
І до Глодосів плакала Говерла
Через оту жорстокість світову,

Бо так багато у полях померло,
Упавши на колосся чи траву.
Та не здолають всі гарматні жерла
Лиш сіячеву доблесть трудову.

І хоч зловісні хмари знов над нами,
Хоч і в далекім небі, у В'єтнамі,
І піднімає бомбу Близній Схід,—

Ми варим сталь важку для оборони,
І в полі ходять маршалів мільйони,
Бо сіячі — то невмирущий рід.

1969

НІЖНІСТЬ

Немов тополенька тоненька,
Вона стояла під дощем.
Я обгорнув тоді злегенька
Дівочий стан своїм плащем.

На мить відчув легке тремтіння,
Чаклунське юності тепло,
Хмільне, осіннє безгоміння
Мені на серце напливло...

Але в грозі земля здригнулась, —
Вона мовчить. А зір сія.
Немов до мене пригорнулась
Далека молодість моя.

РОЗДУМ

Не шуми мені, море осіннє,
Над літами розлук не шуми!
Я прийду у твоє безгоміння,
Коли пісню скінчу між людьми...

А до того я ще заспіваю
Та про все, що у серці несу:
Вічні чари південного краю,
Мій Очаків, Кінбурна косу.

Про матроську любов з Березані,
Героїчні шляхи моряків...
В легендарній красі несказанній
Ти шумиш мені, море, з віків.

За тобою лежать океани,
Але нам найдорожчі краї —
Береги твої в синім тумані,
Добрі люди сердечні твої.

1968

ПІСНЯ ПРО ДНІПРО

Ти течеш віки,
Дніпре, серцю милий,
Води широкі, ясна далина!

Любимо тебе,
Як батьки любили,
Наша ти слава й весна.

Пам'ята народ,
Скільки сліз і горя
Знали в минулім твої береги.

Та ворожу кров
Ти носив до моря,
Велетню наш дорогий!

Сяв Київ наш
У цвіту каштанів,
Світить степам Дніпрогесу зоря.

Устав в садах
Над тобою Канів
В славі живій Кобзаря.

Не забудь, Дніпро,
Як брати-народи
В битві священній за тебе ішли.

У грозі твоїй
Дружби і свободи
Стяг бойовий підняли.

1949

ЛЮБОВ МОЯ

Знову осінь над гаями,
Жовтий лист сади встеля.
За далекими полями

Ти живеш, любов моя!

Де летять ключі під небесами,
Де в прозорім сяєві земля —
За далекими полями
Ти живеш, любов моя!

Ще недавно ми ходили
По зарощених стежках,
А тепер тумани вкрили
Шлях дніпровський, дальній шлях.

Чом же ми тоді не дорожили
Тим, що квітне тільки раз
в серцях?

А тепер тумани вкрили
Шлях дніпровський, дальній
шлях.

Над лугами хмари-тучі,
Я один іду в сади.
Кожну мить ми нерозлучні
І розлучені завжди.

Чи удвох почуємо із кручі
Тихий плин дніпровської води?
Кожну мить ми нерозлучні
І розлучені завжди.
Прийде май — і квітка кожна
Нагада тебе мені.
Пісня тиха і тривожна
Знайде друга вдалині.
Нам з тобою в самоті не можна
Зустрічать весни і щастя дні.
Пісня тиха і тривожна
Знайде друга вдалині.

1954

ДРУЗІ ХОРОШІ МОЇ

Друзі мої,
Нас у труді і дозвіллі
Кличуть гаї,
Кличуть сади сніжно-білі.
Жде нас широка земля,
Кличуть дороги й поля,
Друзі хороші мої!

Так хай же дружба наша зроста,
Часом сповита прекрасним!
Широка земля
Наш труд окриля:
Разом з народом іти,
Змолоду честь берегти!
Так хай же дружба наша зроста
В наші юні літа!

Дальні путі
Стелить Дніпро перед нами.
Всюди в житті
Будем Вітчизни синами:
Скрізь для народу нам жить,
Рідні дороги любить,
Дальні широкі путі!

Юні серця
Люблять Вітчизни простори —
Степ без кінця,
Ріки, озера і гори.
 Йдіть на шляхи далини,
 Йдіть у розмаї весни.
Юні відважні серця!

1955

ЙДЕ ВЕСНА НАД НИВАМИ

Йде весна над нивами
Вільними, щасливими,
Гей, весна колгоспна трудова!
Буряки рядочками
Стеляться листочками,
Наче море води розлива.

Ми порану встанемо,
Рідний лан доглянемо,
Гей, яке в нас щастя молоде!
Сонячними роками
Нивами широкими
Наша славна доленька іде.

Ми проходим нивами
Вільними, щасливими —
Українські золоті поля.
Гей, виходим ланкою
З піснею-веснянкою, —
Хай врожаєм славиться земля.

1956

ПРОЩАННЯ

Над полем громадились тучі,
Темніли і ниви, і ліс...
Я гілочку вишні квітучу
Тобі на прощання приніс.

У тихім, останнім привіті,
Коли одгриміла гроза,
Росою на білому цвіті
Твоя забищала сльоза.

Веселка над полем здіймалась,
І туча удаць одпливла,
І ти жартувала, сміялась,
І радістю вишня цвіла.

ДНІПРОВСЬКІ ХВИЛІ

Вийдем на схили, друже мій милий,
Хай наші долі звінчає Дніпро.
Дай мені руки — не для розлуки,
Тут наша слава, і щастя, й добро.

З тобою, завжди з тобою
Знов весна запашна повертає,
З тобою, завжди з тобою
Вся душа повесні розквітає.
Хоч будуть в імлі дороги,
Хоч будуть жалі й тривоги,—
Ти моя радість ясна,
Ти одна!

Київські кручі, далі співучі,
Чиста вечірня на травах роса.
Ти найсвітліша, ти наймиліша,
Рідного краю одвічна краса!

Хай твої плечі вкутає вечір,
Вірна голубко моя молода.
Личенько біле, коси дівочі
Хай поцілує дніпрова вода.

Спить над водою ясен з вербою,
Тихо курличуть вночі журавлі...
Дай мені руки — не для розлуки,
Щастя ми знайдем на рідній землі!

ПІСНЯ ПРО КАХОВСЬКЕ МОРЕ

Поле ти оновлене,
Неозоре!
Веснами наповнене
Синє море...

Гей, гей, між лугами,
Між ясними берегами
Веснами наповнене
Синє море!

Не шляхами давніми,
Не старими,—
Йде Дніпро між плавнями
Золотими.

Гей, гей, між лугами,
Між ясними берегами
Йде Дніпро між нивами
Золотими.

Ми навік поборемо
Суховії,
В щастя перетворимо
Наші мрії.

Гей, гей, між лугами,
Між ясними берегами
В щастя перетворимо
Наші мрії.

Ми цю землю водами
Напуваєм,
Щастя ми з народами
Здобуваєм.

Гей, гей, між лугами,
Між ясними берегами
Щастя ми з народами
Здобуваєм!

З роману «Степ»

Наша молодь повинна добре знати
гнітючу, сувору історію минулого.

О. М. Горький

Трудівник мій, і велет, і воїн,
Новим сонцем осяяний степ!
Ти великої слави достоїн,
Що в майбутні століття вросте.

Ти грудьми золотими до моря
Сам, як море схвильоване, ліг.
Битий шлях віковичного горя,
Ти недолю свою переміг.

Днів юнацьких сувора колиско,
Найдорожчих пісень джерело!
Ти шуми мені радісно, близько
Всім, що в Жовтні у нас розцвіло.

Тільки часом ми згадуєм муки
Тих старих, вже поборених літ,
Щоб тісніше спліталися руки,
Що оновлюють землю і світ.

ГЛАВА ПЕРША

Першу пісню так трудно почати,
Як розбити січневі льоди...
Деся озвуться далекі дівчата
Чи присняться у цвіті сади;
Наче знову торкне узголов'я
Ласка матері... казка, рука...
І дозріє у пам'яті слово,
Як народження мука гірка.
Знову раниш обвітреним літом
Босі ноги об землю тверду.
Одягаш малиновим цвітом
Давню яблуню в тихім саду.
Перекошене дерево трісне,
Вдарять в землю достиглі плоди...
І дзвенить тобі юності пісня,
Як дзвенять березневі льоди.

1

Те село, де Орленку Тодосу
Цвіт весни довелося зустріть,
Стародавньою назвою — Рóси —
Прозивалось чимало століть.
Хто придумав її — невідомо,
Власний Нес.ор, на щирий наш сум,
Ні в одному бідняцькому домі
Не родився за того часу.
Хлопець ніс в зачарованім серці
Гомін літа, розгін степовий,
І село — як вишневе озерце
На зеленій пустині трави.

2

У години сумні чи веселі,
Може, знали ще змалечку ви
Хліборобські біленькі оселі
Серед ніжного моря трави,
Неба синю чи жовтую стелю,
Повний місяць, зірки золоті —
На отій степовій паралелі,
На отій степовій довготі,—
Де орали чорнозем поляни,
Де шумів суховій і полин...
Крізь літа мов серце загляне
В тихий смуток херсонських долин!

3

Жовтим шелестом, бронзовим жаром
Чорномор'я шумить у віках.
Там за Росами, в полі над яром,
Є могила одна в вишнях.
Де мені серед степу шукати
Дерев'яні похилі хрести!
Там лежить моя бідная мати...
Там бузок починає цвісти.
Не спочила вона після праці,
Не пробачила муки степам.
Я зрубав найстарішу з акацій
І хреста їй витісував сам.

4

На акації міг написати
Я не все, що прийшлось пережити.
«Тут Меланія Карпівна — мати,
Трудівниця невтомна лежить».
В день прощання з моїми степами
У вишневім отім острівку
Я поставив малими руками
Скорбний пам'ятник... на піску!..
Що тобі дарували степи,
Крім утоми, печалі і спеки?
Спи, моя незабутня й далека,
В шумі колосу ніжного спи...

5

Над рівниною вихори свищать,
На просторах тії цілини.
Змиють води старе кладовище,
Зашумлять неосяжні лани,—
І як судиться пам'яті сина,
Пісні сина — в народі прожить,
Ви знайдіть чорноморські долини,
Степ, де мати селянська лежить;
Може, пісня проляже, мов кладка,
Від жорстоких до радісних літ.
Передайте, щасливі нащадки,
Тим степам мій синівський привіт!

Наш чорнозем текучий, мов талі
 І тонкі березневі сніги.
 По могилах проходили рала,
 Залізниці, гармати, плуги.
 Житнім колосом виткане плесо
 Вниз, на південь далекий зійшлось —
 В триста верст до Херсона й Одеси
 У затоках жарких розлилось.
 Ті долини проходити важко,
 Тих країв ще не знає Тодос.
 За горою — сусідня Липняжка,
 На базар туди їздять із Рос.

Часом балка проляже зненацька, —
 Верболіз, осока, хутори.
 А на захід синіє Завацьке,
 Панський палац біліє з горі.
 По зеленому мареві лунко
 Запливає гудок до села,
 Гомінка і тривожна чугунка
 До Херсона в степу пролягла...
 Так із шумом трави і колосся
 По землі неспокійній летять
 В заворожений обрій Тодоса
 Нові звуки та барви життя.

А візьми, у смеркання чи вранці,
До трави головою приляж —
Чути клекіт вагонів і станції:
За горбом — Помічна, Адабаш.
Це вже червень проходив над степом,
І степи як медові були.
І Тодос тоді з братом Остапом
Вів у поле на нашу воли.
Степ мережився тінями ночі,
Напливала утома легка.
Старший брат вечорами охоче
Розважає її ляка юнака.

Брат говорить: — А сонце ніколи
Вже не зійде, втонувши в моря,
Завтра вранці не вирине з поля,
Не заграє у росах зоря.
Це вже вечір, холодний і сірий,
Розіллється, як в морі на дні...—
Хлопчик братові вірив — не вірив,
А спросонку кричить в курені.
І, прокинувшись в першій проміні,
Так щасливо по травах ступав,
Наче він в степовім безгомінні
Справді ніч безконечну проспав.

В малиновім світанні шептався.
Гомопів з колоском колосок.
А на сході — у сонці купався,
Наче синя хмаринка, лісок.
Витягаючи в брата по слову,
Узнає він, чия там земля:
То посадженій ліс Ковальона,
Нині — пана, колись Ковалю.
Он Ревуцького Яна, магната,
Незчисленні маєтки лежать.
Все відоме для старшого брата,
Де селянська земля, де чужа.

Тільки два їх на жовтій пустелі
Озирають весь світ звідтіля.
Он земля італійця Ерделі
Обвиває степи, як петля.
Довгі гони — посіяні трави.
Скільки глянеш — чужі пшениці,
Родовиті прокляті удави
Задавили селянські клинці.
В бідних Росах — обшарпана школа,
Церков дві і чотири попи.
Кладовище сумне коло поля
Повернуло хрести у степи.

12

А гукнеш у степу чоловіка —
Наче в морі загубиться крик.
Є на світі озера і ріки,
А в Тодоса — Сухий Ташлик.
Кожну річку заносять на карту,
Тільки з нашою трапився жарт:
Річку нашу ніколи шукати
На друкованих картах не варт.
Цей Ташлик утворив серед Рос
Коло греблі ставок, мов затоку.
І на літо десятого року
Переплив ту затоку Тодос.

13

Тільки сніга херсонського літа
Облинала сади, як маляс,
У неділю дорослі і діти
Прибігали сюди повсякчас.
Тут купалися люди і коні.
Цей ташлицький болотяний пляж
В його пам'яті, може, й сьогодні
Вирина, як далекий міраж.
Цілі Роси кунав і ростив
Той ставок, наче кругле корито.
Голі підлітки плавали спритно,
Ухопившись за кінські хвости.

Парубки і дівчата веселі
Там на берег знайомий ішли.
Хлопці кидали одяг на скелі
І з розгону стрибали в Ташлик.
Тут були загорілі і статні,
Так, як мати в любистку знайшла,
Юнаки міднолиці, брунатні...
Трохи далі — красуні села.
Хто в ставку отакім не кунавсь,
Хто ж не був на калиновім мості...
Прості люди і радощі прості,—
Мені любо пригадувать вас.

Із Орленків солдати й матроси
Йшли вмирать за чужее добро.
І героєм у селищі Роси
Славивсь прадід Тодосів Петро.
Довелося для панської слави
Двадцять літ у солдатах служити.
На суворих горбах Балаклави
Хлібороб росичанський лежить.
Він так важко заснув під горою,
Там, де скелі на груди лягли...
Часто сивому снились герою
Рідне поле і сірі воли.

Ті часи не відомі Тодосу,
 Як і моря небачена даль.
 Не солдат повернувся у Роси —
 Севастопольська царська медаль.
 Дід беріг її.—Нащо без толку
 Він ховає той мідний п'ятак?
 Таж за нього не купиш і голку,—
 Говорила невістка отак.
 Дід беріг ще й гарматне ядро,
 Бо, не маючи інших трофеїв,
 У село од гармати свої
 Захопив його прадід Петро.

Цей трофей з того давнього року
 Не іржавів у мирнім дворі,
 Мати добрий ужиток, нівроку,
 Віднайшла йому. Ось на зорі
 Затопивши, вона нагрівала
 Те ядро нелегке у печі
 Й так по-своєму, ніби «на рала
 Перековуючи мечі»,
 Тим чавунним набоем, що грізно
 Ще нагадував слово «війна»,
 Кип'ятила окріп на білизну
 В дерев'яному жлукті вона.

Тільки мати, задумлива й тиха,
Засувала гарматень у піч,
Старший брат залишав свою книгу:
— От і вибухне! — вів таку річ.
Сотий раз уже грівся гарматень,
І сто раз її син жартував,
Так навчився других намовляти,
Що і сам уже в піч заглядав.
Мати чула Остапові речі,
Мала вдачу небоязку,—
Та довгенько не йшла щось до печі
І тихенько хрестилась в кутку.

Сонце зводилось, жовте і косе,
Ніч надходила довга, німа.
Того року упала на Роси
Сніговита, безжальна зима.
Перший сніг і ласкаво, і мило
Пеленою пухнастою ліг.
Але потім його навалило,
Що й хати потонули до стріх.
Ніби села замерзли навічно
В непролазних заметах, снігах...
Тих, що вмерли в морозному січні,
У своїх поховали дворах.

Так приємно на теплій лежанці,
 Що устав би хіба на обід.
 А Тодоса гукає уранці
 В кожущину зодягнутий дід.
 Кришталева, біліша від сала
 (Що й не часто у хаті бува),
 Під дверима сінешніми встала
 Пуховита стіна снігова.
 Дід і хлопець лопати взяли
 І стежки прокопали до стайні,
 До хліва, де в задумі звичайній
 Ремигали поважні воли.

Ця зима пам'яталась Тодосу,
 Наче казка в буденнім житті,
 Степовик ненавидів морози,
 А любив ці замети круті.
 В них дорогу нелегко прорити!
 Та, осяяні сонцем скісним,
 Починали тут стіни горіти
 Зірочками сніжинок над ним.
 А вночі, у лункій глушині,
 Над снігами спинилися зорі.
 І за Росами далі прозорі
 В синюватім світились вогні.

Щоб розвіять безрадісний морок,
 Сон зимовий, що влігся в полях,
 Люди в звичаях давніх суворо
 Починали й кінчали свій шлях.
 Довгі роки минали тут рівно,
 Мов щедрівки заучений спів,
 В темноті озивалися півні
 Дзигарями прадавніх степів.
 І дитинство у темній нужді,
 На розваги й казки небагате,
 Залишало у пам'яті свята,
 Що онукам прийшли від дідів.

Плетениця улюблених святок
 Наступила в селі од різдва.
 Репетиції давніх колядок
 Починались за місяць чи два.
 Вже хлоп'ята давно поділили
 Між собою двори і кутки
 І гуляти не часто ходили,
 Щоб до свят зберегти чобітки.
 В теплих клунях сідали на сіно.
 Линуть співи у тишу степів...
 І собаки в селі неодмінно
 Завивали, зачувши той спів.

Зустрічаючи вечір Меланки,
У засніженій тихій зимі
Оббивали пороги і ганки,
Щедрували дівчата самі.
Заплітаючи довгії коси,
Прихиливши лице до вікна,
І Меланка, матуся Тодоса,
Дожидала щедрівниць сумна.
Все, що мріялось в юності ранки,
Крізь літа оповинеться сном.
Заплете свої думи Меланка
В тиху пісню дівчат під вікном.

Де ті весни далекі дівочі,
Де ті мрії, жаркі й золоті?
Хто барвінок посаджений стопче,
Пройде знов по дівочій путі?
Хто вдягає весільне намисто,
Молодого з сватами прийма?
Восени пожовтіє любисток,
Цвіт калини обвіє зима.
І засипана снігом, умре
Материнка, холодная м'ята...
Од дівоцтва у придане мати
Лиш печалі собі забере.

Вже у сіни бредуть галасливо
 Кожушанки, барвисті хустки.
 Нагадають весну нещасливу,
 Що сплива, як по річці вінки.
 Он зірки над селом випливають,
 Молодик сумовито схиливсь...
 Під вікном на снігу заспівають,
 Як співала їй Меланка колись:
 «Ой учора ізвечора
 Пасла Меланка два качура,
 Ой пасла, пасла, загубила,
 Пішла шукати, заблудила...»

Добра мати під вечір Меланки
 Шила торбу йому з полотна,
 Уставала сама на світанку,
 Набирала в коморі зерна.
 — Уставай посівати, Тодосе,—
 Дід ласкаво онука будив.—
 Жмень по десять пшениці і проса
 У торбинку собі поклади...—
 Вже у сінях хрустів околот
 Під ногами — ішли одволітки.
 Вже за хлопцями зойкнула хвіртка,
 Всі виходили з двору — і от:

Сніг лежить золотими горбами,
 Білі зорі, і місяць поблід.
 Перша хата — це дядька Оврама,
 Починати із родичів слід;
 Треба пісні заученим словом
 Господиню й господаря — всіх
 З Новим роком, добробутом новим
 Поздоровити радісно їх:
 «Щоб у полі родило,
 Щоб у хаті щастило,
 Сію-вію-посіваю,
 З Новим роком поздоровляю!..»

В кожен рік сподівалися Роси
 Посівання, цвітіння і гроз.
 Так в степах од дідів повелося,
 Щоб ішов посівати Тодос.
 Молода і весела Варвара,
 Гарна дядина, хлопця стріча.
 Зérвно пада, як злива із хмари,
 Їй за пазуху гречка влуча;
 Добре жито в шибки цокотить,
 Гостра гречка на грудях лоскоче.
 Молодиця стоїть і регоче:
 — Оце справді вже буде родить!

На водохрещі в добру погоду
Скільки фарб на льоду Ташлика!
Од морозів до самого споду
Промерзала маленька ріка.
В шостий день після Нового року
Дяк ватагу збирав молоду,
І, нарізані з льоду, високі
Виростали хрести на льоду.
Наближалась святкова пора
Для хлоп'ят торжеством загадковим.
Ось вже квасом густим, буряковим
Поливають хрести із відра.

Височезні, в Безхатківку видні,
Багряніли од квасу хрести.
І попи готувались з обідні
Цілий похід сюди привести.
Щоб церковнії співи послухать
В виконанні старих панотців,
Тут збиралися люди в кожухах
Всіх покроїв, усяких взірців.
Попереду — юрма куркулів,
Все кожухи широкі, дублені,
Це стоять показні й нечисленні
Хазяї росичанських степів.

А за ними — рясні кожушанки,
 Білі плаhti, хустинки товсті,
 Глитаїв молодиці й коханки,
 Гордовиті, кремезні. В хвості —
 Кожушки, там, де латка на латі,
 Та зів'яла, а інша цвіте:
 То Безхатьки зійшлися на свято,
 І наколо — ватаги дітей.
 Дід Тодосів посинів, поблід
 В сіряку між задублених онуків...
 Під ногами вгодованих дуків
 Глухо тріскає, колеться лід.

По воді з ополонки простої
 Піп свяченим кропилом водив,
 Всі з коновками йшли і святої
 З Ташлика набирали води.
 Набирали в пляшки від горілки,
 Що там посуд, де святості знак!
 Брат казав, що вода ця ніскільки
 Од горілки не краща на смак.
 — Таж попи не святу лише п'ють
 Й не бояться небесної карі.—
 Він дививсь у вікно: — Вже отари
 З водопою святого ідуть.

Тиха мати хрестилась тривожно,
 Говорила з докором йому
 — Ти б помовчав, учений безбожник,
 Хоч Тодоса не каламуть...
 Чобітьми гупотить на порозі,
 На соломі лишаючи слід,
 Із хрещенського злого морозу
 Входить в хату із пляшкою дід.
 В нього рівна й поважна хода,
 В бороді його наморозь руса,
 Льодовці повмерзали у вуса,
 А в очах — синювата вода.

Дід трясе бородою рудою,
 Льодовці по одному зніма.
 Брат говорить: — Так мало святої?
 Тут одному напиться нема! —
 Глянув дід з гордовитістю чаплі:
 — Ти, невіро, говориш так здря:
 Досить буде священної краплі,
 Щоб святими зробились моря! —
 Пляшку з річки на ціле відро
 Він на доказ тих слів розбавляє,
 Із турецького проса стромляє
 Новий віник в свячене цебро.

Потім кличе малого Тодоса:
 — Ти безбожнику брату не вір.
 Розбуди лиш на припічку Фросю,
 Та ходіте окропите двір.
 Там сажок ви прибризкайте знову,
 Не забудьте вола Половця,
 Покропіте тихенько й корову,
 Та здаля, бо ногою хвиця.
 Застібайтесь добре, бо вітер! —
 Каже дід, розминаючи вус.—
 Кислу яблуню гарно кропіте,
 Бо вона усихає чомусь.

— Дивовижна, дідусю, це сила
 В одній краплі...— Остап повторя.—
 От щоб крапля горілки робила
 Горілчаними цілі моря!
 Невичерпна була б монополька,
 В ній щодня утішалися б ви...
 А свячена — селянам без толку,
 Не одмиє й вошей з голови.—
 Дід сердито скидає онучі,
 І дискусія сходить на крик:
 — Так вас в городі розуму учать?..
 Начитався тих книг... Єретик!

А тим часом з лежанки сестричку
 Тяг Тодос: — Ледащиця, все спить.—
 Брав за пальчики тиху Синичку
 І поважно виходив кропить.
 Семирічна ласкава Синичка
 (Так малу прозивають в сім'ї)
 Піднімає рожевеньке личко
 До Тодоса. Очиці її
 Приголублять і кущик, і гілку,
 Що в хрещенським морозі дзвенять.
 — Дай, Тодоску, покропимо Білку,
 Щоб вона привела цуценят!

— Ти дурна через те, що мала ти,—
 Брат поважно сестрі процідив.—
 Хто ж розумний собак своїх святить?
 Сука здохне від цієї води.—
 Очі Фросі — як сині озерця:
 — Дуже яблука влітку люблю!
 Ти, Тодоску, подерж-но відерце,
 Кісну яблуньку я покроплю...
 Щоб жило!

Щоб росло!

Щоб цвіло!..—

Так ходили вони і кропили.
 А холодне січневе світило
 До весни над снігами пливло.

ГЛАВА ЧЕТВЕРТА

1

Зажурилася мати Тодоса
І говорить, мов знята з хреста:
— Що це, синку, з людьми почалося?
Б'ються села, воюють міста.
В Шестеренка прийшли до порога,
Постріляли у власнім дворі.
А тепер вже полюють з-за рогу
Гайдамацькі огидні тхори.
Убивають людей за дрібницю,
Пригнітили до краю село.
От щоб ближче була залізниця,
Швидше б віійсько червоне прийшло!

2

Мати мовить такими словами,
Аж Тодосеві сумно стає.
— Та, крім нашого, слухайте, мамо,
Інші села і люди десь є!
Їм одного убити не важко,
Цілі ж Роси не виб'ють отак!
Он, говорять, сусідня Липняжка
Роздушила своїх «гайдамак».
Та хіба ото й люду на світі,
Що в стенах! А за стеном — ген, там?
Ще робочі з «Ельворті», з повіту,
Шестеренка згадають катам!

3

Березнева кінчалась відлига,
У вікно заглядала весна.
Вранці мати густу мамалигу
Вигортає на стіл з казана.
Потім кличе Тодоса до столу
І сіда коло нього сама.
Треба їхать орати у поле,
А в дорогу їй скоринки нема.
Мамалига ж, як добре упріє,
Не така вже їй погана на смак.
Дуже добра до сала їй олії,
А немає — то добра і так.

4

Берете не виделку, а нитку,
Звичай ниткою різать велить,
А як сала у хаті не видко,
Треба сіллю лемішку солить.
Тато кажуть, що дуже корисний
Кукурудзяний хліб отакий...
Особливо, як бідних притисне
Недостача крупів та муки!
— Як ції мамалиги поснідять,
Можна день в борозні проходить
І не схочеться навіть обідать,—
Тільки вип'єш в обіді води.

5

Тих, що раз у житті побували
В Шестеренка робочім гуртку,
Шомполами тепер катували
На глухім кабанівськім кутку.

«Чим-то нині харчуються тато?
Мамалігу смакують чи хліб?
Батька в хаті уже не видати
Більш як тридцять кривавих тих діб.
Утікали тривожні, бліді
До небожа в Рогозяну Балку.
Схочуть сіять, і стане їм жалко,
Що покинули хату в біді!»

6

Дід помер у холодному січні —
Жив у холоді, вмер у зиму,
І життя безконечне та вічне
На гробках проспівали йому.
Заспокоїлись висохлі руки,
Мало бідкався, мало болів.
Коло Фросі, малої онуки,
Положить себе рідним велів...
Знову небо в степу голубе,
Залітають із вирію гуси.
Де ж тепер твої весни, дідусю,
Хто на світі згадає тебе?

7

А коли б то докунн зібрати
Всі засіяні дідом лани,—
То від Рос аж по самі Карпати
Простяглися б зелені вони!..
Господарство лягає на плечі
Одного у сім'ї юнака.
Поле виорав приятель Кречет,
Що б він діяв без друга Федька!
Він виходить у степ з бороною,

На ріллі розбиває грудки.
Під залізним дощем, під війною
Мусять сіяти хліб рільники.

8

Прибавляється день непомітно
На годину чи другу скупу.
Все жаркіш припікає у квітні
Владне сонце в херсонськiм степу.
Од густого, палкого проміння
Скиба робиться наче камінна,
Та іще їй суховії наляга,—
Над ріллею встає нилюга.
Почорніли од нилу повіки,
Ніт стьожками тече по щоці.
У степу і лице чоловіка
Стало темне, як ріллі оці.

9

Вже гарматний над нивами стогін,
Дим на обрії жовтий, густий.
Що землі обважнілій до того?
Їй щоліта родити, цвісти!
Босі ноги пече на світанні
Сива паморозь, доторки рос,
За горою грози наростання
Зустрічає щоранку Тодос.
Гроловиця в повітрі тугім
День у день на степи напливає.
Аж незвично, коли затихає
Той повільний, розмірений грім.

А признатись, на світі хвилинка
Для Тодоса найкраща ота,
Коли в полі русява Килина
Тихим «здрастуй» його привіта.
Він хотів би покликати: «Килю...»
Рідні сестри зовуть її так.
Він без слів червоніє як мак,
Його юність наївна й несміла.
А як вдруге зустріть доведеться,
То уже й привітання нема,—
Киля тихо йому посміхнеться,
Тільки їй слова не скаже сама.

Він хльосне батою конячину,
Аж до вибалка чвалом летить.
«От дурний! — сумно дума
хлопчина. —
Не зумів зупинити й на мить».
Тут ні книжка, ні друг не допоможе.
Скільки в світі хороших дівчат,
А на Кілю ніяка не схожа.
Що сказати і як тут почать!
Застилає жита золоті
Ніжно-жовта цвітіння пороша...
Пісня серця, тривожна й хороша,
Ти приходиш уперше в житті!

Щось росло у селі загадкове,
 Для Тодоса незвичне в ті дні.
 От підходить Лаврентій Підкова
 По м'якій пирівній стерні:
 — Наче дріб, обважніло колосся,
 Ще б годину на четверо діб!
 Так тобі самотужки прийшлося
 Цього літа засіяти хліб?
 Піт гарячий за комір все капа?
 Ну, нічого. Не довго уже.
 Кажуть, вісті були від Остапа.
 Хто приносив?.. Тобі — байдужé!

Треба вміти, Тодоску, мовчати.
 На Безхатках знайдуться *гвинти*.
 Скоро будем Петлюру кінчати,—
 Тільки б німці не встигли прийти!..—
 А надвечір приходив Загата,
 Батько Килин (невже поміча?):
 — Хтось у Балці зустрів твого тата.
 Переказував: хай не скуча!
 Непокоїться батько про тебе:
 «Скоро,— каже,— повернуться всі...»
 — Хто це — всі? —
 Дядько дивиться в небо:
 — А хороші стрілки на вівсі!

Добре зёрно наллється в пшениці,
 Бо джмелі в буркуні загули...—
 Таємниці навкруг, таємниці!
 Всі змовкають. Хіба він — малий?..
 А в неділю заходив до школи,
 Віру Кречет побачив юнак.
 Запросила гуляти у поле...
 (От би Киля покликала так!)
 Чом це вчителька, світла, одверта
 Й не розлучна із жартом раніш,
 Нагадала удруге чи втретє
 Найсумніший Грабовського вірш?*

Про Остапа вона говорила,
 Щось почне, а на брата зверта.
 Саме поле безмежне укрила
 Надвечірня смага золота.
 Сонце в житі сідало, як в морі.
 Багряніло на обрії все.
 І вони в степовому просторі
 Зупинились над білим шосе.
 І коли на рудім спориші
 На горбочку вони посідали,
 Віра Кречет записку дістала,
 Жартувала: — Сучасні вірші.

* «Зелений гай, пахуче поле
 В тюрмі приснилися мені...»

Кілька слів. Щоб держалися міцно.
 Готувалися, пильні були.
 Від Остапа — без підпису, звісно.
 Він же дочерк пізнав... Пропливли
 В надвечірньому мареві галки,
 На ночівлю летять в хутори...
 Віра лист не ховала: мов жалко
 Розлучатися з ним до пори.
 Задивилась у даль. Посмутніла.
 Синій дим понад балкою ліг...
 Він подумав: «Записку до Килі
 Написати отак би я міг».

«Скільки є незвичайного в людях!
 От у Віри — записка проста,
 А вона у корсеті, на грудях,
 Наче скарб, заховала листа...»
 Підійшли у смеркання до хати,
 І прощалася словом сумним:
 — Про цей вечір розкажете брату.
 Може, я не зустрінуся з ним.—
 Зупинилась, суворою стала...
 — Що сказати? — несміло замовк.
 — Ви скажіть, що його пам'ятала;
 Його жарт: «Степовий килимок!»

І скучала... Ні, краще не треба.
Я сама розкажу все колись.—
Жовті зорі на синьому небі,
Як лілеї в ставу, розпливлись.
Біля двору стрункі осоки
Зашуміли, гіллясті, рясні.
Через роки і дальні простори
Пам'ять вклониться першій весні...
— Коли сам він про друзів пита,
Може, просто розмова постане,—
Розкажіть про поле багряне
І що подруга все пам'ята.

«Моє серце від щастя німіє,
Ніч навколо пахуча й німа.
Що сказати словами не вмію,
Ти про все догадайся сама.
Моє щастя ясне і несміле,
Наче першої пісні слова...
Все ввижається поле доріле
І в колосі твоя голова.
День проходить, неначе хвилина,
Повно сонця й квіток вдалині.
Будь щаслива за те лиш, Килино,
Що колись усміхнулась мені.

Цвіт посипавсь. І жалібно-тонко
 Задзвеніли у вікнах шибки.
 Він до матері кинувсь спросонку:
 — Це ж червоні — це наші полки! —
 І мерщій до дверей...—Та куди ти?
 Може, бій там, а ти... Зачекай!
 Ти ж не снідав іще, не умитий...—
 І замовкла, розгублена вкрай.
 Став на площі Годос. І по вінця
 Горе серце йому залило:
 Не Остап, не червоні... Це німці
 На світанку ввійшли у село.

Знов гармати важкі прогрімili —
 Окупанти «вітались» з селом.
 Потім Роси умить онімили
 Тишиною садів і солом.
 Жовто-сірого пороху туча
 Насувалась на крайні двори,
 Металево-землиста, гримуча
 Плазувала гадюка згори.
 На потворі плесковаті каски,
 Злиті вершники — шестеро в ряд,
 Регулярна кіннота мадярська,
 Безголовий, муштрований гад.

Темна криця,— без слова, без пісні.
 Лиш чуже несподіване: «Хальт!»
 Це потвора залізна, зловісна
 Підійшла до солом'яних хат...
 Шляфен, села! Вкладайтеся спати!
 Ваш недужий, стривожений сон
 В темну ніч почина вартувати
 Цей стотисячний спрут-гарнізон.
 Щоб не зрадила ката-«героя»
 Ця оспівана Гоголем ніч —
 Треба панові здати всю зброю,
 Небезпечну для спокою річ.

А в подяку за старанну варту —
 Нелегка вона, варта нічна,—
 Треба пану барону віддати
 Десять тисяч вагонів зерна,
 Сотню тисяч рогатого скоту,
 Стільки ж коней... З окрадених хат —
 На додачу для рівного щоту —
 Ще мільйонів із тридцять проклять!
 Та з прокльонів отих половину
 І Грушевського рада знайшла,
 Та, що в злу і криваву годину
 Військо кайзера в степ привела.

Життьові неприємні химери
 З кожним тижнем село зустріча.
 На Безхатках — самі мільйонери,
 Бо мільйон коштувало курча.
 Нові гривні і керенок стоси,
 Не дорожчі за простий папір,
 Несподіванки прикрі приносять
 В хліборобський розорений двір.
 Син покійного діда Шуліки
 У неділю корову продав,
 Тих петлюрівських гривень без ліку
 Кілька сотень мільйонів узяв.

І за тиждень, рівнісінько-рівно,
 Щоб з досади той скарб не пропить,
 За всі гроші хорошого півня
 Пощастило Шуліці купить...
 Того ж ранку сільські господарки
 Принесли із базару в двори,
 Окрім гривень, німецької марки, —
 Хоч не хоч добровільно бери!
 Незвичайну таку новину
 Принесли і молодші, і літні:
 «Є у німців машинки магнітні,
 Чують зброю і через стіну.

В кожній хаті, не входячи в двері,
Взнають, де заховав і коли.
Вже на волості клеють папери,
Щоб до вечора зброю здали.
Ну, а тих, що не вірять, уперті
І гвинтівок самі не знесуть,—
Тих нещасних до кари, до смерті
Просто в полі судитиме суд...»
Суд проходив не в полі, а в школі,
То він звався лише польовим.
Тут Загата стояв. Він ніколи
У біді не схиляв голови.

Ось вона — непокрита, чубата,
Од приклада на кучерях кров.
— Ваш фамілієн... Пе-тер За-хата?
— Трохи інша: не Петер — Петро!
— Невелика тут, хлопче, різниця! —
Обізвавсь лейтенант од стола,
Пан із Львова...

— Петля чи в'язниця.

То, звичайно, різниця мала! —
Лейтенант подививсь близькозоро:
— На в'язницю ти сі не надій! —
Щось промовив до німця-майора
Й витяг «діло» у папці твердій.

Двоє хлопців скрадаються полем,
 Там, де яр на гробки поверта.
 Велетенським оразжевим колом
 Опускається сонце в жита...
 Розв'язавши їм руки, лопати
 Всім над яром холодним дали:
 Аж до смерті чорнозем копати,—
 Бо вони безземельні були.
 Без хмаринки, без тіні і плями
 Небеса дорогі, голубі...
 «Самі ми копали могилу собі,
 Готова глибокая яма...»

Наплива прохолода із яру.
 Крізь терни, вишники, дерезу
 Там Федько із Тодосом у парі
 По траві між хрестами повзуть.
 Побратими мого покоління!
 Не ховайте очей, не дрижіть.
 Голі руки, криваві коліна
 Над землею... Про все розкажіть!
 Тут постріляних зводили корчі.
 Босі ноги стирчать із землі.
 Помста й ненависть, бідний мій
 Хлопче,
 Хай заступить народні жалі!

Наче з людом голосить долина,
Кров і сльози зросили жнива.
Розстріляли й татуся Кишини
Отоді, як ішли двадцять два.
Чим утішить її, пожаліти?
Де цілющих відшукувать слів?..
Он викопують сестри і діти
З того яру батьків і братів.
Як могила, притишились Роси.
Та не вічно, не надовго — ні!
Завтра месником бути Тодосу
За тортури німецькі страшні.

Часом постріли, крики в селі.
Тишина розривається лунко.
Перехожих на кожному провулку
Зупиняли вночі патрулі.
Неспокійно, печально, настирно
Валували собаки... На грюк
Вибігало населення мирне,
Всюди чулося: «Форвертс! Цурюк!»
По хатах не світилося світло.
Наче вимерли пісня та сміх.
Білизною безсмертною квітли
Лиш акації — чисті, як сніг.

З офіцерами, з німцями разом
 Звідкись виринув пан Ковальов.
 Скликав сходку німецьким наказом,
 Словом «злодії» очі колов.
 Обіцяв посадити за грати
 Цілі Роси. Але подобрів:
 Лиш чотири мільйони зібрати
 Зажадав із селянських дворів.
 І не гривні, не паперові,
 А мільйони як слід — золоті!..
 Дід Костнко сказав тут промову:
 — В нас за сажем... мільйони оті.

Тільки ніч чорнотою захрясла,
 Молодик заховався за хлів,—
 Хлопці разом відсунули ясла,
 За лопати взялися без слів.
 Персиривши соломі та гній,
 За обмотану паклею цівку
 Тяг Тодосій німецьку гвинтівку
 І патронів півсотні при ній.
 Потім знов прямували до саду
 І на возі сховали її.
 Невеличку воєнну нараду
 Прикривали в саду солов'ї.

«А тепер нам зосталось забрать
Ще наган коло яблунь, під дерном,
Потім зброю на місце повернем.
Щоб не лаялись батько та брат».
Бо Тодосій підгледів з-за хати —
Батько з братом торік у саду
Піднімали зелені квадрати,
Покарбовану землю тверду.
Вранці бачив — ногами прим'ята
Тільки трохи зелена трава,
Гілка вишні, рясна і кудлата,
Нову схованку закрива.

Давні яблуні, кисла й солодка,
Ті, що Фрося кропила колись,
Розправляли під місяцем лист
В літні ночі, ясні і короткі.
І Тодосій під ними на возі
В дні цвітіння черешень і трав
І по самі осінні морози
Спать під зорями влітку лягав...
Тут лягли вони з Федором двоє,
Трохи муляли в спину набої,
Нависала на яблуні ніч,
Десь втихала приглушена річ...

Кожну вєсну од краю до краю
 Він оглянув, згадавши про все.
 Щось таке, що в житті не вмирає,
 Нині вранці життя принесе.
 Через вогкі пахучі грядки,
 Мимо клуні й високого плоту
 Із великим снопом околоту *
 Йшли до вигону два юнаки.
 Ніч кінчалася. Небо синіло,
 На Чумацькому меншало зір.
 Десь гармати в степу стугоніли...
 Через пліт перелізли у двір.

Перед полем, на самому краї,
 Пустка-двір. Дереза як стіна.
 Через хащі Тодос визирає:
 Зонсім близько вітряк Литвина.
 Виснуть крила, без вітру гулящі.
 Та й кому тепер думка молоть?
 Хлопці влізли у зарості й хащі,
 Розв'язали той сніп-околот.
 В околоті з добірного жита
 Для таємної справи вони
 І наган, і рушницю набиту
 Понесли в дерезу, в бур'яни.

От вже й зірка на сході остання
 Догоріла. В блідій синяві
 Розлилось малинове світання,
 Заблищала роса на траві.
 Без розмови на чорний вітряк
 Поглядали, на сизу дорогу.
 Дождання будило тривогу,—
 Хай не думають: страх, переляк!
 Пахло солодко листя зіпріле
 Крізь високу траву молоду,
 Ось дорога вдалі закуріла,
 І Федько трохи збліднув: «Ведуть!»

Рота збройних австрійських жовнірів
 Гнала гурт українських селян,
 І Тодос тут очам не повірив:
 — Дід Косенко між ними, ти глянь!
 Нащо діда катують, собаки?
 Він і так уже скоро помре...—
 Хлопці стежать, німіють від ляку.
 Німець петлі широкі бере,
 Він за крила чіпляє віршовку...
 Сходить сонце. Ой сонце, прощай!..
 — В офіцера стріляй! Тільки —
 ловко,
 Федь, умри — але в пана влучай!

Дружний постріл — і щось
надзвичайне —
Офіцер поточився, упав!..
Панська зброя — і пана влучає!
І Тодосій стрілять не кінчає...
Він за Федем до річки тікав.
Почалися суворі пригоди.
Не допоможе гвинтівка в біді —
Зброю кинули. Лізли в городи
По кущах, кропиві, лободі.
Тупіт ніг, стрілянина відстала.
Ось Ташлик, неглибока ріка,
І по груди вода не дістала.
Знову — хаші, рогіз, осока!

«Хай тепер пошукають, прокляті!»
Наче мертві, упали в траві.
Відпочили — і знову тікати
Через межі, яри степові.
День не їли. Рогіз лиш жували.
Йшли осоками — шлях той важкий.
За Ревуцьким їм хліба давали
Із своїх торбинок пастушки.
Часом дощик дрібний, мов осінній,
Полива їх в дорозі сумній,
Спали вдвох під копицею сіна,
Наче миші, зарились у ній.

У важких пухирях, у крові
Ноги в хлопчиків, наче шкураття,
Та вони поріднились, як браття,
Ось лежать на шовковій траві,
Дзвонять қоси в диму степовім,
Голубе над хлоп'ятами небо;
І рішають спокійно, що треба
В саме місто добратися їм...
Обминали німецьких солдатів.
Страх погоні розвіявся, зник.
Та у місті зустрівся хлоп'ятам
Шестеренків земляк — робітник.

І на станції в пам'ятну осінь
В ешелоні військовім зустрів
Воєнкома Остапа Тодосій...
Був заплакав. А там розповів,
Як із Федем помстились за діда,—
Офіцер той сконав од ран.
Віра-вчителька зникла без сліду,
Кажуть, виказав німцям Троян.
Ще Тодос починав свою згадку
Про той лист... Одвернувся, замовк.
І згадалась Остапові хатка
Край села. «Степовий килимок!»

Безхатчани стріляли у каски
За суди, шомполи, вітряки!
Спотикалась кіннота мадярська,
Гайдамаки губили шлики.
Повноліття Орденка Тодоса
У червоному війську цвіло.
Повесні увійшли вони в Роси,
Тяжко змучене рідне село...
Бідна мати стоїть на порозі,
Жовта мичка в тремтячих руках.
Усміхається мати, а сльози
Білим градом течуть по щоках.

ЕПІЛОГ

У народній грозі задрижали
Залізниці, міста і поля,
Окупантів огнем проводжала
Переповнена гнівом земля.
Будьте прокляті вкупі з панами,
Що з собою приводили в край!
Хай ваш слід зароста бур'янами,
Над могилами сходить курай.
Хай вам шлях пропаде! Щоб зібрати
Не могли ви той юнкерський зброд,
Що його лиш грозою відплати
Поминає радянський народ.

І тепер нахваляєтесь, звідки,
Лють вам щелепи зводить, кати?
Ви пішли у які контррозвідки,
Щоб собачий свій харч зберегти?
Вже тепер ви баронам чи лордам,
Тридцять злотих одержавши в їх,
Продали свою вовчу породу
В паперових державах своїх!
Ви самі собі вибрали смітник,—
Ви в могилі, фашистські мерці!
І не ступить з вас жодний негідник
На оновлені землі оці.

* * *

Як розквітли красолі і маки,
Білосніжні кущі бузини,
Повертався Тодос з робітфаку
До колгоспу «Квітучі лани».

Він виходив на озеро трав
З почуттям і щасливим, і милим.
Степ широкий, мов плисовий килим,
Нові Роси навкруг облягав.

Золотий степовий океане!
Твоя слава по світу шумить...
Чорний чобіт німецького пана
Не забудь,— щоб не міг тут ступить!

Щоб, як знову породу їх вовчу
Ти зустрінеш в останнім бою,
Ти загарбникам випалив очі,
Перш ніж глянуть на землю твою!

Харків — Одеса
1937—1938

СОЛОДКА ВОДА *

Легенда

Вода, атом і роззброєння.

В. Смелянов, академі

Казки й легенди у житті
Для мрій моїх не заборонені.
Легенд одіння — золоті,
Коли вони життям закробні,
Мені близькі думки в статті
Про воду й атом — у роззброєнні.

Хай мирний атом для труда
Військову форму геть скида,—
Це буде вістю благовісною!..
На всій землі жива вода
Споконвіків зоветься — прісною.

Вода солодка — це не та,
Що люблять діти із підлітками.
Із нею нива розквіта,
І сад, і грядка із лелітками.

Вода солодка — це Дніпро,
Дунай і Ніл! І Конго з Волгою!
Тисячоліть святе добро,
Що випада з грозою довгою.

Це не стара сльоза «свята»
З очей і личка богородиці.
Для сіячів жива вода,
Яку співа земля тверда,
З якою все на світі родиться!..

* З книги 2-ї роману «Степ».

Але в сумні заглянь світи,
А ти пустелі всі пройди,—
То вгледити серед спеки злющої
Моря солоної води
І менш — солодкої, цілющої.

Я був мандрівником колись
Такої радості невтомної!
Дороги Азії плелись
Для мене з казки вікопомної.

Проплив я Каспій — від Баку
Аж до пустині Каспійської.
І снились щастям на віку
Дощі у батьковім садку
Між буйно-зелені глодоської.

А тут — малесенькі кущі
Гарячим листом дишуть жарко,
Тут не було за рік дощів —
А хтось назвав це місце парком!

Немов мару важких століть,
Ці білі кості саксаула
Нам принесла доба минула
У наш ясний і вільний світ.

І що б тут сіянь довелось,
І чим наллється сила в зернах,
Коли в гарячий Каспійськ
Привозять воду у цистернах...

А поруч Каспій, без кінця!
Та жар пустель не охолоне,
Їх не остудить вічна ця
Вода прекрасна, та солоня!

Вставала в пам'яті гірка
Моїх степів журба сувора
І жарт про того чумака,
Який воли водив до моря:

«Не п'ють! От лишенько моє,—
Почухав голову чубату.—
Тому й води в тобі багато,
Що тут худобина не п'є».

І чорна буря, як біда,
Мені в пустелі пригадалась...
Та вже із моря здобувалась
У цих краях... жива вода!

Труба над хвилями низька
Ішла до моря, прямовисна,
Легка споруда заводська.
Туди текла вода морська,
А випливала — чиста й прісна!

І русла висохли в річках,
І тут дощів не знали зроду.
А цей опріснювач в пісках
Тут здобував солодку воду.

Завод води — на сотні тонн.
Коли б стократ зробити більший,
То став би глинищ полігон
За кущі райські зеленіший!..

Про це я думав довгі дні
В огні туркменської пустелі.
І все ввижалися мені
Сади Херсонщини веселі.

Між милих злигод і халеп
Азійської моєї стежки
Був мій герой з роману «Степ»,
Наш агроном з села Олешки.

Точніш казати, це Тодос —
Із книги другої роману.
Йому поїхати довелось
В мою дорогу полум'яну,

Знести гарячий сум підсонь,
Де жовтий жар із неба лився...
Він розповів мені той сон,
Що тут, в пісках, йому приснився.

...Це було повесні, на світанку,
Ще лежала над степом імла.
Агронома при домі, на ганку,
Розтривожили хвилі тепла.

Що було тут легендою, сном?..
Ані дощик не випав у квітні.
Із Олешок іде агроном
На колгоспні поля заповітні.

Повен туги... Де взяти нам сили —
Проти посух і різних хвороб?..
Із високої в полі могили
Вийшов батько його, хлібороб.

«Бачиш, милий Тодосе, Олешки? —
Ніби батько гука вдалині.—
Куліша он Миколині стежки...
Босі ноги його на стерні...

Там, в тенетах голодної смерті,
Мерли всі його... Дев'яносто сім.
Вже на смужки поля не роздерті,
Глянь, і люди тепер — уперті!
Буде хліба навіки всім...»

І Тодос мій поглянув навкруг:
Там, де глинища й пустки лежали,
На горбах, на глибинах яруг
Все канали стрункі пролягали.

Річка Конка була серед них
Ніби стрічка, стара і тоненька...
Жайворонок над нивами дзенька
На своїх ниточках срібляних.

Ось пшениця озима, як щітка.
Вже ховається галка у ній.
Смарагдова барвиста намітка
Застила небокрай степовий.

Але диво найбільше — канали!
Ніби дзеркал блискучий каскад
Поміж нивами люди поклали
Проти сонця в рівнесенький ряд.

Звідки в нашім степу узялася
Цих річок незліченная сіть?..
І всміхалося сонце від щастя,
Надивлялось на радісний світ.

Люди! Що тут придумали люди
Проти посухи, буряних згуб?..
Ах, це ж дивні бетонні споруди
З велетенськими сплетами труб!

Труби й труби! Від Чорного моря
Йдуть в далекі безводні степи.
В них вода і солодка й прозора,—
Земле, квітни! І саде наш, пий!

То ж опріснювач, атомне чудо,
Звеселяє поля у красі.
І забули про посуху люди,
І забули про війни усі...

Океани й моря — невичерпні!
Вже опріснювач візьме у них
Ті річки, що у травні і в червні
Розіллються в полях рясних.

Скільки крапель у Чорному морі,
Стільки в полі зросте колосків!
І степи в поливному просторі
Не пов'януть навіки-віків...

Зачаровані очі дивились
На воскреслі долини оті,
І таке мені, брате, приснилось
Й вічно бачиться у житті.

Вічна мрія борця-агронома.
Давній біль хліборобів моїх.
Ваша доля мені відома
Не в легендах — в трудах живих.

А легенда правдива, мов казка,
Стане ділом, щоб світ прикрашать...
З моря Чорного до Аляски
Будуть в колосі ниви лежать!

З поеми
«Марія Ульянова»

«Марии Александровне Ульяновой
Получил я сегодня, дорогая мамочка, ку-
чу писем со всех концов России и Сибири
и поэтому чувствовал себя весь день в
праздничном настроении.
От Маняши и Алюты получил письма...
В. Ульянов».

ЗАСПІВ

Тоді зловісна тінь-примара
Од крил двоголавого орла,
Немов гнітюча давня кара,
На всю Росію налягла.
Де теплий май
душі не гріє,
А над Симбірськом вечоріє
І в тихім громі далина,—
Іде Ульянова Марія,
Сумна, нескорена, одна.
Над нею хмари. Небо чорне.
Земля мовчить і жде сівби.

І мати серцем світ обгорне,
Перейде гостру грань судьби
І привітає, непоборна,
Синів на полі боротьби.
Вона сім'ю орлят родила,
Дала їм правди мужні крила
І пройде з ними сто доріг,
Щоб Ленін, славний син Росії,
Справдив століть визвольні мрії,
Для щастя людства переміг!

І. УДАР ГРОЗИ

1

Весна в Симбірську по-старому
Несла черемхи білий цвіт
В двори — до вікон, до воріт.
Лиш до ульяновського дому
Прийшла біда ударом грому
І сплюндрувала радість літ.
В Марії розпач, жаль один:
В тюрмі її найстарший син.
І їй згадались роки милі,
Щасливі дні, не грозові:
Як сина-первістка любила,
В садку водила по траві.
«Я в дітях, — людям говорила, —
Знайшла всі радощі живі».

2

«Був Саша добрим і привітним,
Такий не міг і пташки вбить».
І як же сина в'язнем бідним
Тепер Марії уявить?
Невже усі надії, звички,
Його все щастя невеличке
В тюрмі зів'яне до кінця?
Знайшла маленькі черевички,
В сльозах тулила до лица.
І звідки йдуть розмови містом,
Що син зробився терористом?
Багато вигадок страшних,
А син — сумний герой у них.

3

Ще лікар Бланк, Маріїн батько,
Не міг в труді і дня спочить,
А їй гімназію скінчить
Не допомгли його достатки.
Йшла юність, мріями зігріта,
І, наче луг у спеку літа,
Зів'яла, тихо одцвіла.
Живи дітьми. Здобудуть діти
Усе, що ти не здобула.
Це в них — твоє життя, надії.
І вже найстарший син Марії
У Петербурзі двоє літ,—
І хоч для нього ширший світ.

Учпився скрізь невтомно Саша;
 Узимку, влітку — за столом.
 І золота медаль, диплом...
 Тепер гірка Марії чаша:
 Один простий, жахливий лист
 Все вбив, що мріялось колись.
 В росі черешня ніжним цвітом
 Все заглядає у вікно.
 Тут Саша жив. Торік ще літом
 Доглянув сад він, як давно.
 Коли приїде,

щогодини

Вона приходила до сина,
 За милим стежила чолом,
 Жила очей його теплом.

Сама до школи і до праці
 Вела дітей. Добро зросло!
 — Все гарно... Тільки б дисертацій
 На вік твій, сину, менш було —
 Ти б краще бачив цвіт акацій...—
 І очі в посмішці у неї,
 І в тихій радості чоло.
 Це флігель, сад! В старій алеї
 Жили брати. Так мило тут!
 Щасливі дружбою своєю,
 Вони зростали біля неї,
 Любили книги, друзів, труд.

Тоді ровесників багато
 До них приходило на свято,
 Були пісні, розваги, сміх.
 «Чи то ж почую знову їх?»
 А старший ніс в свою кімнату
 Весняне зілля, ряс, жуків —
 Усе вивчати сам хотів.
 Пізніш прийшов отой завзятий
 На гніт життя і лад проклятий
 Його палкий юнацький гнів;
 У двадцять літ шукає він
 Народних месників загін.

В Симбірську скрізь стрічали люди
 Братів Ульянових. Усюди
 Вони проводять разом дні,
 То на легенькому човні
 Вони в красі ріки Свіяги,
 То у саду Карамзіна.
 І спільна думка не одна
 У дні навчання і розваги
 В серцях допитливих зрина.
 Володя рано розлучився
 Із старшим братом. Де ж розбився
 Об скелю човен? Милий брат!
 Чи вийде він з-за темних ґрат?

8

Володю тихо, таємничо
Подруга мамі вчора кличе,
Дає розкритого листа,
Укрилось тугою обличчя.
Він каже: — Справа не проста!
— Цей арешт, Сашина тюрма...
Я вже захворіла й сама. —
Хто скаже їй? Йому несила;
Це ж наче вміть розкрити могилу,
Розбити, спалити рідний дім.
Хитнулась мати. Крик спинила
У серці раненім своїм.

9

У кого їм шукать поради?
В панків черствих та боязких?
За день усі зреклися їх.
Дмитру й Маняші слова правди
Не слід казати. У малих
Веселі очі, як озерця;
Володя їм книжки дає.
Але щомить горить, встає
В очах Марії племінь серця.
І ніч пройшла, і сходу мак
Цвіте крізь віти пелехаті.
Володя теж не спить в кімнаті,
Йому тривожно, важко так.
Із горем вчився розмовляти,
Прощався з юністю юнак.

Дощем обмита неба синь,
Веселий сад блищить росою.
Той день без сна зустріли двоє:
В сльозах Марія, в смутку син.
В саду умилась. Ходить тихо:
Солодкий сон малих дітей!
А серце душить горе, лихо;
Вона й не жде ясних вістей,
Ні співчуття в черствих людей.
Та знов без розпачу, огуди
Шукать людей між ними буде!

За що царі в стальні окови
Взяли одважне соколя?
Черемха біла загадково
В вікні шепоче. Вся земля
До хмар, в мовчання світанкове
Зелені груди розхиля,
Ледь чутний грім гуде здаля.
Не треба розпачу і сліз!
Марія завтра пройде скрізь:
В палаци, в мури, в каземати,
Між мертвих душ — живих шукати!
Вся правда тут — у слові «мати»,
Вона добра, поради жде
І не зупиниться ніде.

Той шлях, яким крізь покоління
 Проходять руські героїні,—
 Це мужність, сила, а не страх.
 До Сизрані — доїхать кіньми,
 Там — залізниця, довгий шлях.
 Хто ж матір дружньо супроводить
 У дальню путь? Тривожна мить.
 Ось до Володі тихо входить,
 А він чекає, він не спить.
 І не хова вона тривогу:
 — Нам треба Сашу боронить!
 Коли б наш батько був ще жив,
 Поміг би... — горе розділив.

Квітучий травень, чисте небо
 І тиша в соннім городку.
 Коли ж шукати друзів треба,
 То, видно, справу нелегку
 Тут доручили юнаку!
 Це не проста була турбота:
 «Тут злі собаки!» Скрізь ворота,
 В зелену вкинуті пітьму,
 Кричать об'явами йому.
 Та хто б до матері в біді
 Пішов супутником тоді?
 Відмови скрізь. Похмурі вісті.
 А він шукає добрих душ
 У цім старім, заштатнім місті
 Купців, жандармів і чинуш.

Симбірськ чужий. Шукати годі!
 Та ще проходить шлях Володі
 Під сіру хвіртку, темний пліт.
 Через тини бузковий цвіт
 Один стріча його привітно:
 — Шукай людей! Не всі ж такі,
 Як ті — бездушні, боязкі! —
 Усе навколо сяє, квітне, —
 Та вже не хоче він, юнак,
 Ні співчуття, ні «злих собак».
 Знайомі — стали незнайомі
 За ніч одну, за день один:
 Постукай — їх «немає в домі»,
 Як мур в'язниці кожен тин.

Це світ добродіїв блаженних
 Чи боягузів навіжених, —
 То звідки, де вони взялись?
 Мабуть, отак від прокажених
 Всі одрікалися колись.
 Не йди в подвір'я: заборона!
 А може, зміна ця й законна:
 Десь грозовий надходить вал,
 А тут — опора влади, трону —
 Чиновник, пристав, генерал;
 У них то тюрми, то молитви,
 Хрести — і поруч нагаї.
 Недарма брат пішов на битву
 Із сном Росії оції!

Ще батьків друг, один дідок,
 Із ними їздив до Свіяги; •
 Із братом грав колись у шахи.
 Тепер сховався у свій куток.
 Та хто з людей не має страху?
 Володя підійшов до хвіртки,—
 Чи варто ще робить хоч крок?
 З веранди, ніби чиж із клітки,
 Якраз вилазив сам дідок:
 Пізнав — і витяг окуляри,
 Заліз у них, немов слимак:
 — Поїхать? З матір'ю у парі?!
 Я не зроблю... одважно так!

І розгубивсь дідок до краю,
 Розставив шахи у садку.
 Юнак тоді подумав трошки,
 На шахову поглянув дошку
 І каже з гумором дідку:
 — Давайте партію зіграю
 Я з вами, в вашому садку! —
 І так погасли тьмяні очі
 У ліберала, «бунтаря»,
 Немов тут хтось почати хоче
 Не гру, а змову на царя.

Володя знову йшов один.
«Тепер ми друзів розпізнали!»
Його мовчазно обминали
Сусід, чиновник, міщанин.
Щоб цих панків, дідка забуть,
Він сам себе розважив жартом.
Хто жив життям, зневаги вартим,
До тих він сам забуде путь!
«Коли б наш батько був дожив,
Він спільне б горе розділив...»
Шукай людей. Юнак не звик
Втрачати довіру і надію;
І на вокзал одвіз Марію
Старенький добрий трудівник,
Поволзький втомлений ямщик.

Залізний шлях між темним бором,
Тут їхав син її колись.
Вона стрічає ніжним зором
Над темно-синім косогором
Ряди беріз,

що в гурт зійшлись.

В минулім саджені сторіччі,
Стояли сосни — жовті свічі,
Вони йому впадали в вічі
В сталъному клекоті вічнім,
Вона його крізь далі кличе,
Мов до грудей кладе обличчя,
Смертельно тужачи по нім.
Вже друга ніч тривоги, безсоння,

В сльозах дощу тремтить гілля,
А ніч важка, глуха, бездонна.
У ній сумна Росія тоне...
В росі трава, в сльозах земля.

20

Марія жде кінця дороги.
Скоріш, скоріш у Петербург!
Колеса б'ють. Росте тривога.
Росія спить. Печаль навкруг.
На шлях тернистий йде Марія;
Стоїть у поїзді сумна.
Царем розтоптана Росія
У тьмі підходить до вікна.
Десь одійшли поля Рязані;
Жалі і скарги несказанні
Збира Ульянова в слова:
Невже для сина — дні останні?
І найсильніші в нас — кайдани?
І в світі чуда не бува?..
Яка зоря, яка надія
Її веде. Вона одна;
Вона сумна, як вся Росія;
Обличчя змучене біліє
В вікні — неначе з полотна.
Вона й Росія серед ночі
Стоять і разом ждуть зорі,
Слізьми у них налиті очі,
Але надії в них — пророчі:
Вони — безсмертні матері.

V. У КИЄВІ

«Київ, Лабораторная, 12, кв. 14

Дорогая мамочка! Хорошо, что ты чувствуешь себя немного спокойнее, лишь бы были здоровы наши арестанты. Ввиду массы арестов, их б. м. забрали за компанию...

В. Ульянов.

1

Сини ішли в столітті темнім
Крізь холод зим і весен цвіт.
І мати в подвигу щоденнім
Жила у Києві зеленім,
Коли пройшло шістнадцять літ.
Росія так же управлялась
Жорстоким деспотом в ті дні;
Повільно битва розгорялась,
Важка, не видна в глибині.
І мати з дітьми розлучалась
На довгі роки. Дні сумні
Проходили. Спокійно ждала
Листів скупих — на кілька слів,
Сама у тюрми їм писала,
Аж поки й волос побілів.

2

І не губила сильну віру
У їхню справу, правду їх.
За ними серцем до Сибіру
Летіла в далях снігових;
Писав із Шушенська Володя,
Були з Швецарії листи.

В розлуці їй жаль бував без міри!
Та вже й вона в однім поході
Ішла з дітьми через тривоги,
Бо всі великі їх дороги
Їй з ними суджено пройти.

3

Як весен, літ рясні суцвіття,
Невтомно йшли десятиліття,
Вінком спліталися в душі.
І дев'ятнадцяте століття
Уже скінчилось на межі —
Там, де двадцятого повстанці
Знов готували глибші шанці
І барикади, бліндажі.
Ще рік, ще два! У тім поході
Хитнеться вся «тюрма народів»
І в час фатальний упаде.
Вже Леніна ім'я стокриле
Збира в одно народні сили
І їх до слави поведе.

4

Тоді й на нашім «Арсеналі»,
Що звівсь над схилами Дніпра,
Відчулася грозяна пора:
Одважні люди починали
Той зміцнювать могутній ряд,
В якому Пітер із Москвою
Вели до єдності й до бою
Російський весь пролетар'ят.
В партійнім серці «Арсеналу»
Уже були більшовики;

Між ними слово пролунало,
Яке осяяло віки:
То Леніна пророче слово
Зривало брами та окови.

5

І ті, що йшли плече з плечем
З своїм безстрашним Іллічем,—
Його невтомні друзі, учні
Почули, з краєм нерозлучні,
Крутий, немов дев'ятий вал,
Визвольний гомін України:
Щоб лави з'єднують незмінно —
Вони почули й «Арсенал»...
Чи над Дніпром самі ходили,
Чи озивалися в листах,
Але найкращі серця сили
Вони навіки залишили
У ними з'єднаних серцях.

6

То еміграцій довгі роки,
Коли найважча царська ніч
Гнітила все у тьмі глибокій,
І на землі своїй широкій
Не міг кутка знайти Ілліч.
Та голос правди в тьмі не тоне,
Проходить землі і моря;
І він світив через кордони,
Як провідна ясна зоря,
Він вів мільйони — не самотній
Трибун і велетень народний!

Орел, з гірської висоти
Він оглядав найдальші далі,
Знав людські радості й печалі,
Писав до матері листи.

7

В ту пору, крізь заслону чорну
На Київ, на Лабораторну,
Листи ішли з усіх кінців.
Од рядових писав біійців
З Алчевська слюсар Андрієвич;
І Володимир Бонч-Бруєвич
Через літа, в добу важку,
Шукав із друзями зв'язку;
В тих зустрічах — розрада, піби
Ясний мотив в самій журбі;
Він стрівся з Кржижановським
Глібом,
Щоб вкупі йти у боротьбі.
То в цвіті київських каштанів,
Що двір лікарні завітчав,
Вітав весну Дмитро Ульянов
І з криком перших караванів
Листи од друзів зустрічав.

8

Хоч рік пожити у родині:
Тут мати з «лікарем своїм»;
Маняша, Анна — сестри нині
Знайшли у брата рідний дім.
На матір —
всі листи, адреси;
І перші відгуки з Одеси,

Там працював Дмитро колись;
З Москви приходило багато
Листів, які шукали *б р а т а*,
І всі в Ульянових зійшлись.
Хоч мати труд їх знала слабо,
Ділила долю їх важку,
Її ім'я було тут штабом
І теплим серцем їх зв'язку.

9

Дощами змитий, древній Київ
Розпочинав буремний вік.
Марія бачить: схил Батиїв
І Васильківської потік;
На гору вибравшись круту,
Стоїть Предславинська в цвіту;
У тій красі проходить мати,
І Київ їй цвіте, як свято.
Шумить, сіяє повінь травня;
Чому ж весна, як туга давня,
Втіша й засмучує серця?
Та що весні для розквітання
Людські стрічання і прощання —
Їй ні початку, ні кінця!

10

Весну не спинять в півдорозі;
Там страйк новий у передгроззі
Деся заводським гудком гуде;
Деся п'ятий рік гримить-іде...
Лиш матерів самотніх сльози
Ще сіються дощем дрібним
Чи білим цвітом весняним,

Але й вона тяжкі години
Незламно всі переживе
Й побачить горду велич сина;
Ось — як знамено бойове,
Народжене у тьмі та муці,—
Робітників, селян сім'я
У першій з руських революцій
Підніме Леніна ім'я!

11

І зможе і вона сказати:
«Не марно вік я прожила...»
Орлів революційних мати
Побачить день святий відплати
І як в народі виростати
Всі будуть синові діла...
З народним щастям — прийде їй
Завершення усіх надій.
Марію теж — крізь ночі чорні —
Втішала київська весна;
Коли дерева цвіт обгорне,
Як білий сон,— Лабораторпа
Од віт зелених аж тісна!
Малий будиночок. Зелені
Шумлять про мир і тишу клени.

12

Її журбу, привіт прощальний
В Симбірськ, такий близький
і дальній,
Несли на крилах журавлі.
А їй усі шляхи відомі,
І скрізь вона у ріднім домі —
І на приволзькій, на російській,

І придніпровській, українській,
Прекрасній і сумній землі.
Тепер Ульяновій Марії
Вкраїнський клен шумить в вікно;
Весна всевладна, всім — одно:
Біду забудь! Пехай надії
Утішать серце, як давно.

13

Міцна в Ульянових родина;
Та одного жде мати сина,
Де б не спинились жить вони.
Був спокій влітку, восени;
Прийшла зима. Сніги сліпучі —
Гаї мов казка, білі кручі...
Тії чудової зими
До них прийшла біда неждана:
В тюрмі Дмитро, Маняпа, Анна.
І стільки лиха між людьми:
Кому ж ти жаль своїй віддаси?
Коли скінчиться все нарешті?
Знов сотні обшуків, арештів,
Мов показалися царські пси.

14

Про добрість цю нову цареву
Знов мати стримано, без зла,
Писала синові в Женеву
І Крупській все розповіла;
Що вільно тут не ступиш кроку,
Що в перший день нового року
Прийшли жандарми уночі,
Забрали книги, листування;

Дітей забрали. Дні чекання.
Тепер журись, терпи, мовчи!
Та як усе знести покійно?
«Хоч ми недавно в цім краю,
Але і тут є друзі вірні:
Я захищатиму сім'ю!»

15

І слово синове прийшло,
Надія Крупська — рідні лиця! —
Питала, як тепер «сидиться»
У тій «уславленій» в'язниці:
«Колись ще так собі було».
Писав і син про все відкрито
І непокоївсь діловито
Здоров'ям «рідних арестантів» —
Все зберігав свій чулий жарт,—
А поміж кращих діамантів
Людського серця, мабуть, варт
Любити чулість, сум без сліз,
Який людей втішає скрізь!

16

Марія вірить твердо, здавна
В діла дітей і їх слова,
Трудна їх справа — в людях славна
І людям серце зогріва.
І де та сила в неї бралась!
Писала всюди, сподівалась,
Щодня ішла просить за них;
Була то в мурах кам'яних,
То в поліцейських кабінетах,
Де все — в дрібних, брудних
секретах:

«Секрет» глумитися з людей
І мучить їх, вбивати гідність!
А тупість мислі, серця бідність
В мундир закованих грудей!

17

Лиш Володимир і Надія
Через кордони всі глухі,
Цензури засідки лихі
Втішали матір добрим словом:
«Ми всіх на волі поздоровим!»
Вони — одважні, молодії,
Ім легше всі жалі знести.
Вплітались в темні дні й події,
Як сонця промінь, їх листи!
І труд Марії — недаремний:
У вечір травня синьо-темний
З тюрми вернулись дві дочки.
Коли ж у дім вертались діти,
Йй розвиднялося у світі
Йй цвіли надіями думки.

18

На кручі сад — як хмара біла,
Як море — київські сади!
Марія край цей полюбила,
Ще як приїхала сюди:
І синь дніпровської води,
І далечінь м'яка, шовкова,
Йй простих киян дзвінка розмова,
А їх Тарас — всьому вінець!
Вона читала. Їх співець,

Як рідний Пушкін,— серцем чистий,
Суворий, ніжний і врочистий,
Близький, рідніший із віків
Для всіх нащадків кріпаків.

19

Ще пам'ятають старожили
Далекі роки і весну,
Коли Марія тут ходила.
В годину березня ясну
Вона у клубі побувала,
Там «Заповіт» гуртом співали
І разом люди підвелись;
Вони на свято тут зійшлись,
Шевченка славу привітали:
В простім суворім величанні,
В любові щирій і пошані
В повітрі березня тугім
Той заповіт звучав як гімн!

20

Ту жінку Київ не забуде.
Вже скільки весни тут цвіли,—
Її ж слова згадали люди:
«Мені у душу ваш Тарас
Тоді запав на довгий час;
Які ж народи, де й коли,
Не мавши волі і держави,
Слова співця, як власну славу,
В свій гімн народний заплели!»
Вона, як мати соколина,
У всім була достойна сина.
Тоді каштани тут цвіли.

Спочинути. На лавці сісти.
 Великдень. Дивна це пора!
 «Сини і дочки — атеїсти,
 Вони — учена дітвора;
 Я ж — старомодна і стара
 З своїми журними думками».
 Вона з сусідками-жінками
 Пішла на свято до Дніпра.
 Сердечні в неї — слово, вчинок;
 Любили матір всі жінки:
 Чоло спокійне, сіть морщинок.
 А очі світлі, як зірки.
 Відкрилась далеч. Над лісами
 Легкі хмарки під небесами.

На кручі ясен-білокор;
 І на горі стоїть собор.
 Чи то з Італії веселі
 Ті барви, лінії стрункі,
 Такі вибагливі, легкі
 Приніс до нас митець Растреллі!
 У теплу височінь шовкову,
 Під ці дніпровські небеса
 Доніс він вигадку чудову,
 Бо, мабуть, спільна є краса
 Його барвистої країни
 І в ніжнім смутку України;
 Навіки той митець щаслив,
 Що всі серця в однім зріднив.

23

Сьогодні мати піднялась
На білий схил гори стрімкої,
Де з містом далеч обнялась
В яснім і радіснім спокої;
Вона все те не забувала,
Що прості люди шанували.
Кого просить, про що молиться,
Як світ брехнею оплели
Ті, що в ярмо людей взяли:
Та чом собор не подивиться,
Коли в житті їй знов дали
Лише дорогу до в'язниці,
Де діти часто так жили?
На кручі постать. Хрест чавунний,
Під тим хрестом — старий і юний.

24

Од Володимира — чекання
Листів. А Дмитрій — у тюрмі.
— Він скоро вийде, — каже Аяна,
Та гірко їм: вони самі.
— Піду побачитись, просить! —
І проводжають маму дочки,
І в Поліцейському садочку
На лавці сіли відпочить.
В Маняші, в Ані добрі лица,
До мами стільки теплоти!
Розповідають, як пройти
Найближчим шляхом до в'язниці,
І як побачення, і з ким
Їй оформлять. Бо їм самим
Не можна йти. Що й говорить:
Нехай тюрма ота згорить!

На ту Лук'янівку далеку
 По Васильківській, все одна,
 Іде Марія; сонце, спека.
 Чеканням мучилась вона.
 А сонце палить! В сизий жар
 Залито Бібиків бульвар.
 Тополі в ситечку зеленім
 Стоять рядами, мов дівки.
 Бульвар у гуркоті шаленім,
 Летять, гримлять вози, брички,
 Гукають дико візники.
 Погожий день, веселий травень
 Приносить спомин давніх-давен.

Зелений Київ наче хмара,
 Ще й на світанні випав дощ.
 На люднім Галицькім базарі
 Злились потоки вулиць, площ.
 Марія йде собі поволі,
 І журно їй шумлять тополі
 На всій дорозі, з краю в край.
 Чомусь дочку згадала, Олю:
 Училась, вмерла. Все прощай!
 Знов Петербург, далекий май
 Їй серце ранили украй:
 Остання зустріч з Олександром...
 Все зберігає пам'ять, все!
 Крізь життєві найважчі мандри
 Вона той день в душі несе.

Прийшла печаль не випадково,
І скарга серця, й болю слово,
Бо й тут, на київських шляхах,
Вона несе тривогу й страх;
Ти чом, тополе, стан свій клониш?
Розкаже вітру одному;
А серцю — гнів не заборониш
І не звелиш мовчать йому.
Бо знов, без всякої провини,
До третього ідеш ти сина,
Й тепер — у котру вже тюрму!

«Привіт» у домі цім — гіркий,
І син ходить сюди й не кличе.
А злочин у Дмитра який?
Що він за справу робітничу
Пішов, як вся його сім'я?
Що й він, як всі, зорю свободи
Шукав для рідного народу?
«Та хоч на дві хвилини я
Знов подивлюсь в його обличчя,
І знайде мир душа моя».
Дмитро, торкнувши за рукав,
Озавсь до неї ніжно й тихо,
Із сміхом мамі дорікав,
Що знов прийшла...

— Ну що за лихо:
 Посиджу ще. Недовгий строк;
 А вам — навіщо ті турботи?
 Я скоро стану до роботи.
 Вже й сниться праця у лікарні. —
 І тихше:

— Заводський гудок...
 Тривоги сестер також марні,
 Тобі навіщо всім боліти? —
 Та що казати їй? Син, синок!
 Для неї всі — ще й досі діти.
 Жандарм одсунувсь до вікна,
 І тихо мовила вона.

30

М а т и

Все перебрали в домі ми,
 Будь обережним із людьми!
 Ти надто щирий, ми те знаєм,
 І до розважності не звик;
 Тобі вже й друг —
 як трудівник...

С и н

Я вчусь у нашого Володі
 Шукати друзів у народі.

М а т и

То чесне, добре те шукання!
 Але сказала наша Аня:
 Доніс на тебе поліцаєм
 Твій молоденький помічник.

С и н

Ну, що ж, на сотню юнаків
Десть припадає один з вовків.

31

Є й тут створіння підле, глупе,
Це пристав наш — Маврикій Зюпа,
Теж молодий... А кожному путь
Не легко розпізнати отут,
Де в царстві торгу і розбою
Їх молодь зветься золотою!
В синків чиновницьких, розтлінних
Та щоб святе в душі знайшлося,
Коли у цілих поколіннях
Вважався доблестю донос.
І той — службовець полохливий,
Душа з паперу — і розкис,
На чесних друзів сам доніс.

32

А пристав той, Маврикій Зюпа,
Докірливо, нахабно й тупо
На матір пильно позира:
— Чому ж це, жінко ти стара,
Не вчиш дітей в покорі жити
І щоб царя свого любити,
А так — по тюрмах ходиш здря! —
Марії що сказати? Не знає.
«Та в тебе, пристає, немає
І в голові свого царя»;
Хоч дума так, але не каже,
Бо до глухих не має зла.
А він ту кривду далі в'яже
В тупого чорного вузла.

П р и с т а в

Нащо живеш із ними вкупі?
 Ого, такі синочки любі,
 Одного «галстуком» здушили,
 То, може, й цих те саме жде;
 Таких дітей

в тривожний час
 Усяка б мати вже зреклась!

Їй мука ноги підкосила;
 Не ображали так ніде!
 Зібравши в біль всю серця силу
 І все презирство — в гострий гнів,
 Вона тоді проговорила.

М а т и

Хай матері панів-катів
 Своїх зрікаються синів —
 Самі ж зростили їх рабами.
 Моїм синам — щасливих днів!
 Я, мати, в горі і в жалях,
 Бже йду по їх трудних стежках,
 Радію честю їх, трудами,
 Весь вік пишаюся синами!

Та більш не глянула й пішла;
 Скоріш забудь хвилину зла,
 Згадать хорошу мову сина —
 Добра і радості хвилина!

Марія тихо йшла додому;
 Знов — лавка, миле деревце.
 Згадала Дмитрія лице
 Й забула гнів, образу, втому!
 «Я й не признаюся нікому
 Про все... Дрібне, убоге це!
 Лиш сина не прощу цареві!
 Душа не може те простить!»

★ ★ ★

Ішла їй раділа: сонцю, дневі.
 В надії ждала добру мить,
 Що знову голубом з Женеви
 Од сина вістка прилетить.

Надія Крупська там допише
 Сердечні, лагідні рядки.
 Читає мати, дві дочки
 Все слухають. Вітрець колише
 Каштани, клени і дубки.
 Надходить вечір. Ластівки,
 Внизу біленькі, зверху чорні,
 Снують в маленькому дворі:
 І вже по всій Лабораторній
 Над теплим сьутінком розлито
 Вогонь вечірньої зорі.

Каштани й клёни посадили
 Ті прості люди, що отут
 Так вірно Київ свій любили!
 Весна мина зеленокрила,
 Журлива осінь вийде в путь.
 А ті дубки ростуть, зростуть,
 Вони усе переживуть,
 Важкі часи брехні, облуди
 І темні кам'яні споруди.
 А буде мир, і будуть люди!
 Все мати серцем приміча.

І в серці матері не гасне
 Вся ніжність синова прекрасна,
 Яку, мов сонця схід, стріча!
 Колись впадуть грізні споруди
 Та буде мир і вільні люди,
 І сад земний не вкриє тінню
 Ні бомби дим, ні дзвін меча.
 І прочитають покоління
 «Листи до рідних» Ілліча.

ЕПІЛОГ

В сумних полях, в тяжкім столітті
 З дитьми Ульянова пройшла;
 У світ великий їх вела,
 Щоб ми любили першу в світі
 Країну сонця і тепла!
 Не марні всі жалі, тривоги,
 Надії матері, любов!

Це ж син її
нові дороги,
Зорю і прапор перемоги
Вітчизні й світові знайшов!
Уже не ланку бунтарів —
Зібрав він армію до бою,
Народ великий за собою
Повів! І Жовтень з ним зустрів.
І на віки укрит ганьбою
Часи деспотій і царів!
Це ж він

науку визволення,
Вершину всіх людських наук,
Дав людям в заграді вогненній
Й на ниві ратая зеленій.
Пишайся, мати: ім'я Ленін
Вже підняли мільйони рук.
Де «Арсенал» виводив військо
На путь історії круту —
Пишайся, земле українська,
В живій красі, в новім цвіту!
Як шкода, матінко російська,
Що ви тут в темний час жили!
Коли б ви знов тепер пройшли
В ряснім цвіту гаїв і нив
Понад Дніпром веселим, милим,—
Увесь мій степ

барвистий килим
Під ноги б ваші простелив.
Давно ті зерна в землю впали;
Тепер щасливі йдуть жнива.
Стежки Ульянових шукали
Ми знов: тут слава їх жива;
І ніжним шумом дерева,
Нас тихі клени привітали.

Колись сиділи тут, читали
Вони од Леніна листа.
Через високі перевали,
Через простори і літа
Хай серце серце привіта;
Лиш в тім — безсмертя мисль проста.
І прийдеш ти, нащадку мій,
Майбутній скульптор, в це подвір'я,
І тепла ніжність і довір'я
До всіх людських страждань, надії
Тебе на хвилечку обгорнуть.
Та й буде так: Лабораторна
З новим, *Ульянових* ім'ям,
Скульптура біла — скажуть нам
Про давній подвиг неповторний.
Тут мати Леніна жила,
Уже від смутку посивіла,
Вона тут з дочками сиділа,
Листи читала і раділа
За всі тодішні і майбутні,
Такі і людяні, й могутні,
Безсмертні синові діла.

Березень 1955

ПРИМІТКИ

У Тереня Германовича Масенка (1903—1970) за життя вийшло понад тридцять збірок лірики, поем, пісень, більшість із яких були нові, інші — перевидання, але з додатком нових творів. Назовемо всі, адже майже з кожної з них взято твори до цього видання: «Степова мідь» (1927), «Південне море» (1929), «Ключ пісень» (1930), «Бетоляр Марусин» (1931), «П'ятнадцята весна» (1932), «Наша Азія» (1933), «Книга лірики» (1935), «Нові поезії» (1936), «Вітчизна» (1937), «Степ. Роман у віршах» (1938), «Вірші та поеми» (1939), «Гірські дороги» (1941), «У стані воїнів» (1944), «Срібна дорога» (1946), «Цвіт землі» (1948), «Побратими» (1950), «Поезії» (1950), «Пісня мпру» (1952), «Вибране» (1954), «Київські каштани» (1954), «Весняні журавлі» (1956), «Сорок весен» (1957), «Як пахне земля» (1958), «Дума про щастя» (1960), «Вишневі зорі України» (1960), «Житні колоски» (1962), «Твори в двох томах» (1963), «Чебрець» (1965), «Друзі хороші мої» (1966), «Багряні жоржини» (1969). Згадаєм і збірку «Хвилі дніпровські» (1967), що цілком складається з його вибраних пісень. Вийшли також дві збірки для дітей: «Казка нашого лісу» (1959) та «Ліся і сонце» (1960).

Часто після першої публікації вірша чи поеми автор повертався до них і, збагачений творчим досвідом, остаточно завершував роботу над ними.

Закінчивши роман у віршах «Степ» в 1938 році, через двадцять літ (1958—1967) пише другу книгу роману.

В збірці «Срібна дорога» читасмо «Баладу про міпера», написану влітку 1944-го, а через багато літ, в новій книзі лірики («Друзі хороші мої», 1966), було надруковано «Продовження балади». Колишній мінер Володимир Григорович Веселов зустрівся з автором балади. Поет і воїн-сапер, про них в газеті «Известия» від 6 березня 1965 року було надруковано нарис Г. Семенова «Автограф мінера». Навіть при активному друкуванні, в архіві поета знаходимо вірші, які не входили до збірок. Деякі з них подаємо тут. «Ніжність» та «Роздум», написані наприкінці життя, ми долучили до останньої збірки «Багряні жоржини».

Обсяг цього видання та характер його не дозволили ширше представити спічні твори, тому роман «Степ» і поема «Марія Ульянова» подаються в уривках.

Поема «Чорноморці», що вперше друкувалася в збірці «Цвіт землі», подана в скороченні, зробленому самим автором для одного з колективних збірників, що готувався до видання за життя поета.

Принцип розташування поезій — за книгами, дати під окремими творами автор не завжди ставив, інколи включав до нових збірок старі вірші, які раніше були друковані лише в періодиці.

З М І С Т

Творчий шлях Тереня Масенка. <i>Олекса Ющенко</i>	5
--	---

ПОЕЗІЇ

ІЗ ЗБІРКИ «СТЕПОВА МІДЬ» (1927)

Жита	17
«Усміхається нещиро»	18
Сестрі	18
Літо в степу	19

ІЗ ЗБІРКИ «ПІВДЕННЕ МОРЕ» (1929)

Любов до моря	20
Дитинство	21
Полустанок	21
Білорусь	23
Пісня перша	24
Сини океану	25

ІЗ ЗБІРКИ «КЛЮЧ ПІСЕНЬ» (1930)

Перед весною	27
Хай гримлять і зростають порти!	28

Перший сніп .	29
Кастусь Калиновський	
(після кінокартини)	30
«Понад містом понад раннім»	31
Волошка	32

ІЗ ЗБІРКИ «П'ЯТНАДЦЯТА ВЕСНА» (1932)

Мільйонам друзів	33
Риштовання	34

ІЗ ЗБІРКИ «НАША АЗІЯ» (1933)

Туркменія	36
Спека	37
«Цей пісок шелестить, наче жито»	38
Аральське море	39
Лист із Бухари	40
Іван Калянник	41
Лист з дороги	42

ІЗ ЗБІРКИ «КНИГА ЛІРИКИ» (1935)

«До тебе, чистий березневий спирт»	43
Мала Садова	43
Спомин про степ	44
Дочка *	45
Тетяні	46

ІЗ ЗБІРКИ «НОВІ ПОЕЗІЇ» (1936)

Шевченко в Харкові	48
Дівчина з Білорусі	50

ІЗ ЗБІРКИ «ВІТЧИЗНА» (1937)

Харків .	51
Незборена Іспанія моя!	53
Гобелен	54

ІЗ ЗБІРКИ «ГІРСЬКІ ДОРОГИ» (1941)

Обеліск поета	55
Нічна гроза	56
Білий голуб	57
З тобою	58
Розмова в пустелі (жарт)	58
Відповідь Джамбула на запрошення приїхати на Україну	59
Смукот Абая	60
Смерть Абая (казахський народний переказ)	60

ІЗ ЗБІРКИ «У СТАНІ ВОІНІВ» (1944)

Майя Блакитна	61
Через Орел	62
Людства серце	63
Відродження	64

ІЗ ЗБІРКИ «СРІБНА ДОРОГА» (1946)

Балада про мінера	65
Срібна дорога	67
Ветеран	69
«Тишина над полями стоїть»	71
Перше кохання	72
Під зорями	72

ІЗ ЗБІРКИ «ЦВІТ ЗЕМЛІ» (1948)

Степові могили	74
Сіяч	76
Слово	77
Тракторист	78
Співець	80
Світлячок	80
Передчуття	82
Чорпоморці (з поеми)	83

ІЗ ЗБІРКИ «ПОБРАТИМИ» (1950)

Співець уперше заспівав	87
Матроська балада	88
Гомін весни	90
Світання	91
Гора Тарасова	91
Народ і пісня	92

ІЗ ЗБІРКИ «ПІСНЯ МИРУ» (1952)

В полі, в полі жито	93
Через кладку	94
Мати поета	95

ІЗ ЗБІРКИ «КИЇВСЬКІ КАШТАНИ» (1954)

Імені Янки Купали	97
Вулиця Ульянових у Києві	98
Хрещатик	99
Джамбул стоїть у своєму саду	101
Признання дівчини (з казахської лірики)	102
За прислів'ям	102
Весна над Дінцем	103
В саду осінньому	104

ІЗ ЗБІРКИ «ВЕСНЯНІ ЖУРАВЛІ» (1956)

Покоління весни	105
Тополя Янки Купали	106
Руки милої	107
«Хуга надворі північна»	108
«Коли світання ми стрічаєм»	109
Ти мене полюбиш	110
День	111
Вечірня пісня	112
Родовід	113

ІЗ ЗБІРКИ «СОРОК ВЕСЕН» (1957)

Сорок весен	114
Землю в колос завітчасмо!	115
Щастя	116
Рось	117
Дальньому другові	118
Мати моя Меланка	119
Музика	119
Слухаючи симфонію Калачевського	121
Хутір Надія	122
Син	123
Передчуття грози	124
«Немов зібрався п'ять століть»	125
Вінок	126
«Я пізнав, моя любов прекрасна»	126
«Серце тобою так щиро зігрите»	127
«Я хочу сину усміхатись»	128

ІЗ ЗБІРКИ «ЯК ПАХНЕ ЗЕМЛЯ» (1958)

«В дощовитій у київській щедрості»	129
Слово про Самійла Малишка	130
Під небом юності	131
Як пахне земля	132
Ти мужнє серце рідного народу	133
«Не в трояндах для серця дорога»	134
«За вікнами пороша»	135
«Щодня чекаю на побачення»	136
На пароплаві	136
Київським лісам	137
Далеких весен голоси	138

ІЗ ЗБІРКИ «ДУМА ПРО ЩАСТЯ» (1960)

Дума про щастя	139
Людське добро	140
В дорозі (лист)	142

Сходить в Карпатах сонце червоне	143
Водоспад у Яремчі	144

ІЗ ЗБІРКИ «ВИШНЕВІ ЗОРІ УКРАЇНИ» (1960)

«Ти, серце мрійника, не звикнеш»	145
Пам'яті матері	145
На Великій Угорській рівнині	146
Серпень	148
Вишневі зорі України	149
Повернення	150
Очіма мовила мені	150

ІЗ ЗБІРКИ «ЖИТНІ КОЛОСКИ» (1962)

Житні колоски	152
Ясні зорі	153
Мені Купала говорив...	155
Поезія не спить!	158

ІЗ ЗБІРКИ «ЧЕБРЕЦЬ» (1965)

Я ще донині юністю живу	160
Слово щирості	160
Цвіт картоплі (новела)	161
Чебрець	166
Тарасів степ	167
Щедрі вечори	168
Балада про зелені фортеці	169
Бабине літо	170
Зелена чаша	171
Балада про книгу	172
Передчуття	174

ІЗ ЗБІРКИ «ДРУЗІ ХОРОШІ МОЇ» (1966)

Дума	175
Серпень	176
Леся і сонце	177

Усмішка дитини	177
Під тополями	178
У сумі сосон	178
Продовження балади	180

ІЗ ЗБІРКИ «БАГРЯНІ ЖОРЖИНИ» (1969)

«Через теплі юнацькі стежини»	184
Багряний ранок	185
Осінні квіти	185
Оця одеська жагуча земля...	186
Майори (уривок з поеми)	186
Клени перед вікнами (спомин про Рильського)	192
Син прекрасний України	193
Відповідь Петрарки (на класичні теми)	194
На вінок Марку Черемшині	195
Коли співає дощ	196
Під осінніми небесами	196
Борозна	198
Ніжність	198
Роздум	199

ПІСНІ

Пісня про Дніпро	200
Любов моя	201
Друзі хороші мої	202
Йде весна над нивами	203
Прощання	204
Дніпровські хвилі	205
Пісня про Каховське море	206

З РОМАНУ «СТЕП» 207

Солодка вода (легенда)	255
------------------------	-----

З ПОЕМИ «МАРІЯ УЛЬЯНОВА» 261

Примітки	294
----------	-----

«Бібліотека поета»

ТЕРЕНЬ GERMAHOBИЧ MACEHKO

Стихотворения и поэмы

Составители:

Лариса Терентьевна Масенко

Олекса Яковлевич Ющенко

Киев, «Радянський письменник», 1983

(На украинском языке)

Редактор *Б. П. Степанюк*

Художник *Д. Д. Грибов*

Художній редактор *Д. О. Лукомський*

Технічний редактор *Л. М. Бобир*

Коректор *С. І. Слабошеська*

Інформ. бланк № 1424.

Здано на виробництво 29. 04. 83.

Підписано до друку 21. 07. 83.

БФ... 50738.

Формат 70×90/32.

Папір для глибокого друку.

Звичайна нова гарнітура.

Високий друк.

9,5 фіз.-друк. арк. + 1 вкл., 11,19 ум.-друк. арк.

ум. фарб.-відб., 10,86 обл.-вид. арк.

Тираж 5000 пр. Зам. 743-3.

Ціна в оправі 1 крб. 60 к.

Видавництво «Радянський письменник»,
252054, Київ-54, вул. Чкалова, 52.

Львівська книжкова фабрика «Атлас».
290005, Львів-5, Зелена, 20.

Масенко Т. Г.

- МЗІ Поезії / Упоряд. Л. Т. Масенко та О. Я. Ющенка; Вступ. стаття О. Ющенка.— К.: Рад. письменник, 1983.—302 с., 1 л. портр.— (Б-ка поета).

Книга вибраних віршів і поем відомого українського поета Тереня Масенка складається з кращих його творів, написаних за сорок творчих літ. Осібно виділяються фрагменти з роману у віршах «Степ» та поеми «Марія Ульянова», яка присвячена матері Леніна.

